
Tietokantojen suoja – tiedon suojaamisen ja suo- jaamattomuuden välimailla erityisesti oikeuskäytännön valossa

PRO GRADU -TUTKIELMA

Juho Ohisalo

Helmikuu 2016

Helsingin Yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Kauppaoikeus

Ohjaaja: Prof. Rainer Oesch

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Yksityisoikeuden laitos	
Tekijä/Författare – Author Juho Ohisalo			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Tietokantojen suoja – Tiedon suojaamisen ja suojaamattomuuden välimailla erityisesti oikeuskäytännön valossa			
Oppiaine /Läroämne – Subject Kauppa-oikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level Opinnäytetyö		Aika/Datum – Month and year Helmikuu 2016	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 65 + I–IX
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tietokantojen suoja on pyritty harmonisoimaan Euroopan unionin tasolla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 96/9/EY annettu 11 päivänä maaliskuuta 1996, tietokantojen oikeudellisesta suojasta, jonka tarkoituksena oli parantaa Euroopan unionin asemaa tietokantojen valmistajien kannalta kilpailussa tietokantamarkkinoista Yhdysvaltoja vastaan. Tämän direktiivin myötä unioniin syntyi uusi tietokantojen suojamuoto, sui generis -oikeus, joka antaa oikeudenomistajalle laajat yksinoikeudet tietokannan kopiointiin ja uudelleenkäyttöön. Mainitun suojauksen tarkoituksena on suojata tietokantojen luomiseen kohdistuneita huomattavia investointeja.</p> <p>Direktiivin suomat oikeudet muotoiltiin epätäsmällisesti, mikä on johtanut useisiin Euroopan unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisupäätöksiin, joilla direktiivin artiklojen sisältöä on täsmennetty useasti. Tutkielmassa perehdytään näiden päätösten merkitykseen tietokantojen suojaamisen kokonaisuuden kannalta.</p> <p>Tietokantadirektiivillä annettu sui generis -suoja on kuitenkin osoittautunut yltävän pidemmälle, kuin tietokannan ulkoiseen ilmentymään, ulottuen välillisesti sen sisältämiin tietoihin siten, että oikeudenomistajalla on tietyissä tilanteissa mahdollisuus rajoittaa tiedon leviämistä merkittävästi, heikentäen kilpailua sekä monopolisoiden tärkeää informaatiota.</p> <p>Tämän tutkielman tarkoituksena on arvioida tietokantojen suojaamisen ulottumista itse niiden sisältämiin tietoihin sekä Euroopan unionin tuomioistuimen sekä joidenkin kansallisten tuomioistuinten ratkaisujen merkitystä tietojen suojaamisen kannalta. Onko suojauksessa menty liian pitkälle ja jos on, niin kuinka tilanne tulisi korjata? Minkälaisia keinoja olemassaolevassa oikeusjärjestelmässä on ja ovatko ne tehokkaita?</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tietokanta – Tiedon suojaaminen – Tekijänoikeus – Sui generis -oikeus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Taustaa.....	1
1.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuksen rajaus	2
1.2.1	Tutkimustehtävä	2
1.2.2	Tutkimuksen rajaus	4
1.3	Tutkielman toteutus	5
1.3.1	Metodi.....	5
1.3.2	Rakenne	5
2	TIETOKANNAT, NIIDEN SUOJAMUODOT JA SUOJAMUOTOJEN RAJOITUKSET	7
2.1	Taustaa ja tietokantojen oikeudellisen sääntelyn ja olosuhteiden kehitys sekä nykytila	7
2.2	Tietokannan määritelmä	9
2.2.1	Yleinen määritelmä.....	9
2.2.2	Sole source- ja spin-off –tietokannat.....	11
2.3	Tekijänoikeussuoja	12
2.3.1	Yleistä.....	12
2.3.2	Suojan saaminen.....	13
2.3.3	Suojan laajuus.....	19
2.4	Sui generis –oikeus	21
2.4.1	Yleistä.....	21
2.4.2	Suojan saaminen.....	22
2.4.3	Suojan laajuus.....	26
2.5	Sopimusoikeudelliset ratkaisut	29
2.6	Kilpailuoikeus tietokantojen hyödyntämisen rajoittimena	34
2.7	Tietokantoihin liittyvä oikeus- ja lausuntokäytäntö.....	37
2.7.1	Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab (ECLI:EU:C:2004:694).....	38
2.7.2	Innoweb BV v. Wegener ym. (ECLI:EU:C:2013:850).....	40
2.7.3	Football Dataco Ltd. ym. v. Yahoo! UK Ltd. ym. (ECLI:EU:C:2012:115) 42	
3	TIEDON SUOJAAMINEN.....	45
3.1	Tiedon ja ideoiden suojaamattomuus	45

3.2	Sui generis -oikeuden suojaaman ”huomattavan investoinnin” kohdentaminen 47	
4	TIETOKANTOJEN JA TIEDON SUOJAAMISEN ARVIOINTI.....	54
4.1	Tekijänoikeuden ja sui generis -oikeuden vertailu	54
4.2	Lainsäädännön antaman suojan ja sopimusratkaisujen välinen punninta.....	55
4.3	Onko tietokantadirektiivi onnistunut?	56
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60
5.1	Yhteenveto	60
5.2	Johtopäätökset.....	63

Lähdeluettelo

VIRALLISLÄHTEET

Bernin yleissopimus

Euroopan komission vihreä kirja KOM(88) 172, kesäkuu 1988: Green Paper on copyright and the challenge of technology - Copyright issues requiring immediate action

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 96/9/EY annettu 11 päivänä maaliskuuta 1996, tietokantojen oikeudellisesta suojasta

HE 170/1997

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)

Tekijänoikeuslaki (8.7.1961/404)

TEKIJÄNOIKEUS NEUVOSTON LAUSUNNOT

TN 1995:2 (Vaakunamallipiirros, teostaso)

TN 1996:5 (Veikkauskuponkien ottelulistojen tekijänoikeussuoja)

TN 2008:16 (Luupankkiin liittyvät tekijänoikeuskysymykset)

TN 2014:10 (Tekijänoikeus rakennukseen)

EUROOPAN UNIONIN TUOMIOISTUIMEN OIKEUSKÄYTÄNTÖ

ECLI:EU:C:1995:98 – Radio Telefis Eireann (RTE) ja Independent Television Publications Ltd (ITP) vastaan Euroopan yhteisöjen komissio. (Yhdistetyt tapaukset C-241/91 P ja C-242/91 P)

ECLI:EU:T:1997:84 – Tiercé Ladbroke SA vastaan Euroopan yhteisöjen komissio.

ECLI:EU:C:2004:257 – IMS Health GmbH & Co. OHG vastaan NDC Health GmbH & Co. KG.

ECLI:EU:C:2004:332 – Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus tapauksessa Fixtures Marketing Ltd vastaan Oy Veikkaus Ab.

ECLI:EU:C:2004:333 – Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus tapauksessa The British Horseracing Board Ltd ym. vastaan William Hill Organization Ltd.

ECLI:EU:C:2004:694 – Fixtures Marketing Ltd v Oy Veikkaus Ab.

ECLI:EU:C:2004:695 – The British Horseracing Board Ltd ym. vastaan William Hill Organization Ltd.

ECLI:EU:C:2004:697 – Fixtures Marketing Ltd vastaan Organismos prognostikon agonon podosfairou AE (OPAP).

ECLI:EU:C:2008:552 – Directmedia Publishing GmbH vastaan Albert-Ludwigs-Universität Freiburg.

ECLI:EU:C:2012:115 – Football Dataco Ltd ynnä muut vastaan Yahoo! UK Ltd ym.

ECLI:EU:C:2012:642 – Football Dataco Ltd ynnä muut vastaan Sportradar GmbH ja Sportradar AG.

ECLI:EU:C:2013:850 – Innoweb BV vastaan Wegener ICT Media BV ja Wegener Mediaventions BV.

ECLI:EU:C:2015:10 – Ryanair Ltd vastaan PR Aviation BV.

OIKEUSKIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY 1989

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.), *Minun metodini*. WSOY 1997

Alkio, Mikko – Wik, Christian: Kilpailuoikeus. Talentum. Helsinki 2009

Davison, Mark: The legal protection of databases. Cambridge 2003

- Davison, Mark*: Database protection: Lessons from Europe, Congress and WIPO. Case Western Reserve Law Review, Summer 2007, vol. 57 Issue 4 s. 829-854
- Derclaye, Estelle*: The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2008
- Derclaye, Estelle*: Database rights: success or failure? – The chequered yet exciting journey of database protection in Europe. Teoksessa Geiger Christophe (toim.), Constructing European Intellectual Property – Achievements and new perspectives. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2013
- Doutrelepon, Carine*: Le nouveau droit exclusif du producteur de bases de données consacré par la directive européenne 96/9/C du 11 mars 1996: un droit sur l'information? Teoksessa Mélanges en hommage à M. Waelbroek. Bruylant. Brysseli 2000
- Gaster, Jens*: La protection juridique des bases de données dans l'Union Européenne. 4 Revue du Marché Unique Européen. 1996
- Guibault, Lucie*: Copyright Limitations and Contracts – An Analysis of Contractual Overridability of Limitations on Copyright. Kluwe Law International. Haag 2002
- Haarmann, Pirkko-Liisa*: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Talentum. Helsinki 2005
- Haarmann, Pirkko-Liisa*: Immateriaalioikeuden perusteet. Talentum. Helsinki 2012
- Halpern, Sheldon – Nard, Graig – Port, Kenneth*: Fundamentals of United States Intellectual Property Laws. Kluwer Law 1999
- Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus I. Talentum Media. Jyväskylä 2003
- Hoeren, Thomas – Kolany-Raiser, Barbara – Yankova, Silviya – Hecheltjen, Martin – Hobel, Konstantin*: Legal Aspects of Digital Preservation. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2013
- Hughenoltz, P.B.*: Program Schedules, Event Data and Telephone Subscriber Listings under the Database Directive - The 'Spin-Off' Doctrine in the Netherlands and elsewhere in Europe. New York 2003

Hughenoltz, P.B.: Abuse of Database Right – Sole-source information banks under the EU Database Directive. Teoksessa F. Lévêque & H. Shelanski (toim.), Antitrust, patents and copyright: EU and US perspectives. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2005, s. 203–219

Kangas, Urpo: Minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997

Kurtz, Leslie: Speaking to the Ghost: Idea and Expression in Copyright. University of Miami Law Review 1993, s. 1221–1261

Leistner, Matthias: The protection of databases. Teoksessa E. Derclaye (toim.), Research Handbook on the Future of EU Copyright. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2009, s. 427–456

Mylly, Ulla-Maija: Tietokoneohjelmien rajapintojen tekijänoikeussuoja. Lakimies 5/2005, s. 746-767

Reichman, Jerome H. – Samuelson, Pamela: Intellectual Property Rights in Data? 50 Vanderbilt Law Review 51, 1997, s. 51-166.

Reichman, Jerome H. – Franklin, Jonathan A.: Privately Legislated Intellectual Property Rights: Reconciling Freedom of Contract with Public Good Uses of Information. 147 University of Pennsylvania Law Review 1999, s. 875-970.

Siltanen, Markus: Database Protection in the European Union and the United States – Comprising the Analysis in Relation to Location-Based Services. Tietotekniikan tutkimuslaitos HIIT. Helsinki 2002

Sorvari, Katariina: Skyddet för databaser. Förhållandet mellan upphovsrätt, sui generis-skydd och illojal konkurrens. Nordiskt Immateriellt Rättsskydd 1/2005, s. 61-72.

Still, Viveca: On the Theoretical Foundations of the Principle of Free Flow of Information as Applied to Copyright. Scandinavian Studies in Law, vol. 47/2004, s. 203-221. Tarkastettu osoitteesta: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/47-10.pdf> 12.2.2016

Strowel, Alan – Derclaye, Estelle: Droit d'auteur et numérique: logiciels, bases de données et multimédia - Droit belge, européen et comparé. Bruylant 2001

Van Eechoud, Mireille – Hugenholtz, P.B. – Van Gompel, Stef – Guibault, Lucie – Helberger, Natali: Harmonizing European Copyright Law: The Challenges of Better Lawmaking. Kluwe Law International. Haag 2009

Virtanen, Perttu: Poem title list III – A little database outro. European Journal of Law and Technology, Vol. 2, No. 2, 2011

Virtanen, Perttu: Innoweb v Wegener: CJEU, Sui Generis database right and making available to the public – The war against the machines. European Journal of Law and Technology, Vol. 5, No. 2, 2014

von Lewinski, Silke: Europäisches Urheberrecht, (Toim. Michel M. Walter). Springer 2001. Itävalta

Välimäki, Mikko: Avoin lähdekoodi – lakiasiaa -esitelmä 26.1.2007. Tarkastettu osoitteesta: <http://docplayer.fi/5697367-Avoim-lahdekoodi-lakiasiaa-mikko-valimaki-26-1-2007.html> 1.2.2016

MUUT

DG Internal Markets and Services Working Paper: First evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases. Brysseli, 2005

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Tieto on aina merkinnyt valtaa ja valta on tunnetusti arvokasta. Tiedonhaltija on usein vahvassa asemassa niihin nähden, joilla tarvittavaa tietoa ei ole. Tiedon avulla on hallittu kansoja, varsinkin ennen lukutaidon yleistymistä. Näistä lähtökohdista on helppo ymmärtää, miksi tieto olisi jotain sellaista, mitä joku haluaisi suojata muilta joko rahallisen tai muun hyödyn saavuttamiseksi.

Mutta onko kenellekään oikeutta tietoon? Voiko tietoa omistaa? Jos vastaus jompaankumpaan kysymykseen on myönteinen, tulee pohtia, millä edellytyksillä näin saisi olla ja miten laajasti tietoa voi monopolisoida. Tämä tutkielma pyrkii valottamaan tätä problematiikkaa luomalla katsauksen tiedon suojaamiseen tietokannoissa ja antamaan näkökohtia tulevaisuuden keskusteluun.

Käsillä olevan tiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti tietoyhteiskunnan syntymisen myötä. Siksi sen systematisoinnin ja kokoamisen arvo on muuttunut yhteisömme kannalta korvaamattomaksi. Esimerkkinä tästä voidaan pitää muun muassa Wikipedian suosiota, sillä se osoittaa, että jos kaikki tarvittava tieto löytyy lähtökohtaisesti yhdestä paikasta, nousee kyseinen tietokanta erittäin suosituksi, jopa lähes monopolinkaltaiseksi, lähteeksi.

Teknologian kehittymisen vaikutus tietokantojen hyödyllisyyteen ja täten niiden arvoon on merkittävä. Kun tiedon pystyy levittämään helposti sähköisesti ympäri maailmaa, ovat markkinat paljon suuremmat ja transaktiokustannukset paljon pienemmät kuin fyysisten kappaleiden aikakaudella. Samalla kuitenkin laitton tiedostojen ja tietojen jakaminen internetissä on lisääntynyt räjähdysmäisesti.

Tietokantojen arvo on siis kiistämätön, joten niiden luojille tulisi tarjota kannustin niiden jatkuvalle kehittämiselle. Tällaiset henkisen työn luomukset on totuttu suojaamaan länsimaaisissa oikeusjärjestyksissä yksinoikeuksilla eli immateriaalioikeuksilla kyseisiin luomuksiin. Näillä oikeuksilla luojalle tarjotaan yleinen kielto-oikeus, jolla hän voi estää muita käyttämästä hänen luomaansa ilman hänen lupaansa.

Immateriaalioikeudet ovat, monen muun asian tavoin, monimutkaistuneet viimeisten vuosikymmenten aikana ja ne elävätkin jatkuvaa murrostilaa teknologian kehittymisen ja globalisaation johdosta. Varsinkin jälkimmäinen asettaa hankaluuksia yksinoikeuksien toteuttamiselle, sillä erilaiset markkinat ympäri maailmaa muuttavat sitä, miten suojauksen laajuus määritellään, miten se voidaan oikeuttaa ja mikä tällaisten oikeuksien arvo on. Paine harmonisoinnille kasvaa jatkuvasti ympäri maailman ja varsinkin Euroopan unionin sisällä uusien teknologioiden pienentäessä ja luodessa yhtä yhteistä markkina-aluetta.

Tietokannat ovat tulleet Euroopan unionin harmonisoinnin kohteeksi vuonna 1996, jolloin annettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 96/9/EY tietokantojen oikeudellisesta suojasta (tietokantadirektiivi) ¹. Sen tarkoituksena on parantaa tietokantojen puutteellista suojaa, yhtenäistää unionin sisämarkkinoita poistamalla merkittävimmät erot jäsenvaltioiden välillä sekä estämällä niiden syntyminen tulevaisuudessa. ² Tekijänoikeuskysymykset ovat hyvin monivivahteisia ja vaativat runsaasti tapauskohtaista harkintaa, minkä vuoksi direktiivin tarkoituksen ymmärtäminen on olennaista sen tulkinnan kannalta. Lisäksi direktiivillä luotu uusi suojamuoto luo uuden kerroksen tulkintaa ja se onkin osoittautunut direktiivin suurimmaksi ongelmakohdaksi.

Direktiivi tarjoaa tietokannoille kahdenlaista oikeudellista suojaa: tekijänoikeussuojaa ja uutta sui generis -oikeudellista suojaa, joiden ominaisuuksia tulen käsittelemään tässä tutkielmassa, painottaen erityisesti jälkimmäistä siitä aiheutuneiden monimuotoisten erimielisyyksien johdosta. Mainitut kaksi suojan muotoa tarjoavat samankaltaisen suojan tietokannoille ja lähtökohtaisesti niiden suurin ero muodostuu niiden saamisen edellytyksistä, mistä taas seuraa mahdollisesti merkittäviä muutoksia niiden tarjoamaan suojaan.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen rajaus

1.2.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkielman päätarkoituksena on selvittää, minkälaista suojaa tietokannat voivat saada ja miten nämä erilaiset suojamuodot suojaavat niitä, mihin suoja kohdistuu, keskittyen

¹ Direktiivi on implementoitu Suomen tekijänoikeuslakiin vuonna 1998. Direktiivin mukaisen sui generis -oikeuden luomiseen otettiin mallia Pohjoismaisesta luettelosuojasta ja sen pitikin alun perin olla samanlainen kuin luettelosuojan.

² 96/9/EY perustelukappaleet 1-3.

varsinkin siihen, että kohdistuuko suojaus niiden sisältämään tietoon ja minkälaisia seuraamuksia tiedon suojaamisella tai suojaamattomuudella on. Pyrin myös selvittämään nykyisen Euroopan unionin lainsäädännön ja oikeuskäytännön tarkoituksenmukaisuutta tietokantojen yleisen tarkoituksen ja hyödynnettävyyden kannalta, minkä ohella tulen käyttämään reaaliargumentteja analyysissäni. Tämän lisäksi tulen myös tekemään joitakin havaintoja kansallisesta lainsäädännöstä, erityisesti Suomen osalta. Tulen immateriaalioikeudellisen analyysin ohella sisällyttämään analyysiin kilpailuoikeudellisia näkökohtia, sillä nähdäkseni se on nykyisen oikeuskäytännön sekä lainsäädännön valossa lähes ainoa väline estää tiedon monopolisoinnin lisääntymistä.

Näkökulmani tutkimuksessa tulee olemaan eurooppalainen, sillä lainsäädäntö on ollut tarkoitus harmonisoida Euroopan unionin tasolla, minkä johdosta keskityn lähinnä Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisujen ja myöhemmin esiteltävän tietokantadirektiivin analysointiin. Unionin tuomioistuimen ratkaisut ovat keskeisessä asemassa unionin oikeuden tulkinnassa varsinkin silloin, kun lainsäädäntö on jätetty avoimeksi ja tulkinnanvaraiseksi, kuten tietokantojen osalta on tehty. Otan tutkimukseen mukaan joitakin esimerkkejä kansallisesta lainsäädännöstä sekä oikeuskäytännöstä havainnollistaakseni tietokantadirektiivin implementointia ja tulkintaa kansallisella tasolla. Pyrin erilaisin oikeustapausesimerkein osoittamaan, kuinka monimuotoisesti tietokantojen sisältö tulee välillisesti suojattua.

Tavoitteenani on tutkia sitä, missä menee raja riittävän suojauksen ja ylisuojaamisen kanssa. Alisuojuina tietokantojen tekijät jäisivät vaille suojaa, jolla he voisivat varmistua saavansa investointinsa turvattua. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, kun suoja ulottuisi vain tietokannan rakenteeseen eikä muita suojakeinoja olisi, jolloin olennaisimman asian eli tiedon itsessään saisi vapaasti kopioitua uuteen tietokantaan. Ylisuojauksessa taas voidaan puhua, kun suojauksia voi yhdistellä (esim. tekijänoikeuden antama suoja ja sopimuksella sen laajentaminen) ja pidentää kohtuuttoman pitkiksi ajoiksi.³

Tämä tutkielma tulee osoittamaan eurooppalaisessa tietokantalainsäädännössä esiintyviä ongelmakohtia ja tutkin niiden merkitystä reaali maailmaan ja lainsäädännön tarkoituksenmukaisuuden toteutumiseen.

³ Derclaye 2008, s. 3 – alaviitteet 12-13.

1.2.2 Tutkimuksen rajaus

Tutkielman rajallisuudesta johtuen tulen keskittymään tietokantojen suojaamistapoihin ja niiden ulottuvuuksiin. Tämän seurauksena tietokannan määritelmän käsitteleminen on jätetty yleiskatsauksen tasolle, sillä tietokannan käsitettä on tulkittu hyvinkin laajasti, eikä se useinkaan aiheuta epäselvyyksiä eikä se täten tee mainittavaa vaikutusta tutkimuksen kannalta olennaisiin ongelma-kohtiin.

Vaikka tulenkin käsittelemään tekijänoikeutta sekä sui generis -oikeutta, jää yksityiskohdaisempi tarkastelu molempien suojamuotojen syntyisestä tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä sen johdosta, että tahdon keskittyä suojan tai sitä vailla olemisen aiheuttamiin ongelmiin, enkä niinkään suojauskynnykseen. En tule myöskään käsittelemään sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa, liikesalaisuuksia enkä teknisiä suojamenetelmiä keinona suojata tietokantoja muiden käytöltä, ensimmäisen ollessa hankala tapa oikeudenomistajalle toteuttaa oikeuksiaan ja viimeisen ollessa lähinnä teknisten toimenpiteiden kannalta merkittävä kysymys, eikä juurikaan relevantti lainsäädännön tai oikeudellisen tulkinnan kannalta.

Tuon kilpailuoikeuden osaksi tutkimustani, esittäen yleisesti oikeudenalan periaatteita ja tavoitteita valottaakseni sen vaikutuksia tietokantojen hyödyntämiseen, sillä koen sen olevan olennainen osa systematiikan ymmärtämistä. En tule kuitenkaan käsittelemään kilpailuoikeutta laajemmalti, joten esimerkiksi määräävän markkina-aseman määrittely tai sen seurauksien erittely sekä esimerkiksi pakkolisensointi jäävät tutkimuksen ulkopuolelle.

Koska tutkimukseni käsittelee Euroopan unionin tasolla harmonisoitua lainsäädäntöä, tulen käsittelemään asiaa hyvin eurooppalaiselta näkökulmalta, jolloin esimerkiksi Suomen kansallinen oikeus ja sen ohella Pohjoismainen oikeuskäytäntö jää vähemmälle huomiolle, kun tutkimuskohde on kaikille valtioille yhteinen periaatteellinen ongelma, eikä niinkään oikeusjärjestyskohtainen sellainen. Tulen myös esittämään joitakin näkökohtia tietokantadiirektiivin implementoinnista Euroopan unionissa, mutten tule suorittamaan laajempaa oikeusvertailua jäsenmaiden välillä.

1.3 Tutkielman toteutus

1.3.1 Metodi

Tutkimukseni keskittyy voimassaolevan lainsäädännön selventämiseen ja sen soveltamisesta seuraaviin tulkintoihin. Tämän johdosta otan tutkielmaani pääosin oikeusdogmaattisen eli lainopillisen tutkimusmetodin. Sen yleisesti tunnettu määritelmä onkin ”oikeussääntöjen sisällön selventäminen” eli tulkinta sekä niiden systematisointi⁴. Kuten tutkielman otsikosta voi päätellä, tulen käyttämään oikeuskäytäntöä tulkinnan ohjauksessa eli täsmällisemmin metodikseni valikoituu käytännöllinen lainoppi. Käytäntö ei kuitenkaan ole itsenäinen toimija vaan sen lähtökohdat perustuvat systematisointiin, joka seuraa teoreettisesta lainopista, minkä johdosta tulen sisältämään analyysiin myös teoreettista pohjaa oikeustilan tulkinnan tueksi⁵.

Tulen kuitenkin sisällyttämään tutkimukseeni myös ongelmakeskeistä lainoppia. Pohdin siis lainsäädäntöä sen yhteiskunnallisessa kontekstissa ja pyrin katsomaan, minkälaisia ratkaisuja lainsäätäjät voisi tehdä korjatakseen havaitsemani ongelmakohdat. Tätä on kutsuttu myös oikeudellisten ongelmien kolmanneksi kategoriaksi.⁶ Näen tutkimuskysymykseni oikeudenalan ja sen lainsäädännön hyvinkin poliittis-ekonomisesti värittyneeksi, joten koen tärkeäksi ottaa huomioon lainsäädännön yhteiskunnalliset sidokset.

Keskityn analysoimaan ensinnäkin tietokantoja koskevia säädöksiä ja niiden sisältöä sekä valottamaan niitä oikeustapausanalyysillä, sillä suurin osa säädöksistä on jätetty varsin tulkinnanvaraisiksi, minkä seurauksena vastuu säädösten sisällön täsmentämisestä on jätetty valtaosin tuomioistuimille.

1.3.2 Rakenne

Tutkielman aluksi esittelen tutkielman aiheen ja aihepiirin, mistä siirryn tietokantojen kannalta keskeisimpien oikeudellisten näkökohtien ja käytännön ongelmien valottamiseen. Tämän jälkeen siirryn itse tutkimuskysymyksen tarkasteluun. Tutkielman päätteeksi teen johtopäätöksiä tutkielmassa esitetyn perusteella ja pyrin tarjoamaan niihin uusia näkökul-

⁴ Aarnio 1997, s. 36-37.

⁵ Aarnio 1989, s. 302-305.

⁶ Kangas 1997, s. 94.

mia tai ratkaisuja. Tulen sisällyttämään tuomioistuinten oikeuskäytäntöä tekstin sekaan havainnollistamaan tulkintoja ja taustoittamaan yleistä tulkintapohjaa.

Tutkielmani toinen luku käsittelee pääosin tietokantojen oikeudelliseen suojaamiseen liittyviä yleisiä näkökohtia, joiden ymmärtäminen on keskeistä tutkielman päätutkimuskysymyksen problematiikan hahmottamisen kannalta. Esittelen lyhyesti tietokantojen historiaa, josta siirryn itse tietokantojen sekä niiden oikeudellisen sääntelykehikon selventämiseen sekä niiden alustavaan analysointiin. Osiossa tehdään perinpohjainen esittely tietokantojen suojaamisesta ja esitellään alustavasti myös tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimpiä ongelmakohtia.

Ensimmäisenä käsittelen tietokantadirektiivissä asetetun tietokantojen määritelmän sekä sen merkitystä, jotta sen jälkeen esiteltävien suojamuotojen kohdistuminen ja niiden laajuus olisi helpompi havaita. Tämän jälkeen käsittelen tietokantojen pääsuojaamuodon eli tekijänoikeuden, josta otan esille yleiset periaatteet ja edellytykset, jotta niiden soveltuminen tietokantojen kontekstissa olisi selkeää. Samoista syistä siirryn tämän jälkeen käsittelemään tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimpiä oikeuksia: sui generis –suoja ja sopimuksin saatua suojaa. Toisen luvun päätteeksi teen lyhyen katsauksen kilpailuoikeuteen ja sen tietokantojen hyödyntämiselle asettamiin rajoituksiin.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa perehdyn toisessa luvussa esittämieni lähtökohtien aiheuttamaa asetelmaa tutkimuskysymyksen kannalta eli onko tietokantojen suoja mitoitettu oikein ja miten, jos mitenkään, tieto tulee suojatuksi tietokantojen eri suojamuodoissa ja onko tilanne ylipäänsä ongelmallista. Pyrin myös esittämään ratkaisuja ja uusia näkökantoja tietokantojen sisältämän tiedon välillisestä suojaamisesta mahdollisesti aiheutuvia ongelmia, nojautuen sekä aiemmin oikeuskirjallisuudessa esitettyihin näkökohtiin sekä uusiin näkemyksiin.

Viides luku sisältää tutkielman tiivistetyn yhteenvedon, minkä lisäksi tärkeimpänä se sisältää tutkimuksen pohjalta tehdyt johtopäätökset, minkä pohjalta annan muutamia näkökohtia tulevaisuuden oikeuskäytäntöä ja lainsäädäntöä silmällä pitäen.

2 TIETOKANNAT, NIIDEN SUOJAMUODOT JA SUOJAMUOTOJEN RAJOITUKSET

2.1 Taustaa ja tietokantojen oikeudellisen sääntelyn ja olosuhteiden kehitys sekä nykytila

Tietokannan määritelmä ymmärretään nykyään melko laajaksi ja monimuotoiseksi termiksi, jonka alle mahtuu monenlaisia tiedon kokoelmia. Tällaisia voivat olla esimerkiksi puhe-
linluettelot, urheilusarjojen ottelulistat, Wikipedia tai vaikkapa lentoyhtiön luettelo sen tarjoamista lennoista. Kuitenkaan kaikki tietokannat eivät ole samanarvoisia ja jotkut niistä eivät kuulukaan moninaisten suojausjärjestelmien piiriin ylipäänsä. Seuraavassa tulen esittämään yleisesti tietokantoja sääntelevää oikeudellista kehikkoa, sen tarkoituksia ja merkitystä.

Yleisesti ottaen tietokantojen pääsuojamuodot voidaan jakaa neljään pääkategoriaan, joista kaksi ensimmäistä ovat nykyisessä oikeusjärjestelmässä selkeästi keskeisimmät: immateriaalioikeudet (eli tekijänoikeus sekä sui generis –oikeus), sopimuksin saadut oikeudet, kilpailuoikeus sekä tekniset suojausmenetelmät ⁷. Immateriaalioikeudet toimivat päämuotona tietokantojen suojaukselle samalla tavalla kuin esimerkiksi tavaramerkkien tai mallioikeuksien osalta. Eritoten tekijänoikeudellista suojaa on pidetty tietokantojen pääsuojamuotona ⁸.

Kuten johdannossakin jo viitattiin, tietokantojen merkitys yhteiskunnalle on kasvanut merkittävästi tietokoneiden ja tietoteknologian yleistymisen ja kehittymisen seurauksena. Nykyisen yhteiskuntamme tehokkuutta ei voitaisi saavuttaa ilman kykyä koota yhteen valtavia määriä tietoja, joita on helppo käsitellä ja joista on helppo löytää etsimänsä. Tämän johdosta tietokantoihin kohdistuukin merkittävä taloudellinen intressi, jonka suojaaminen on toisaalta tietokantojen tuottajien kannalta tärkeä kysymys, minkä vastapainona on yhteiskunnan yleinen etu tiedon vapaasta liikkuvuudesta.

⁷ Derclaye 2008, s. 9.

⁸ 96/9/EY, perustelukappale 5.

Tietoyhteiskunnan kehittymisen myötä on lähdetty informaation vapaan liikkuvuuden periaatteesta. Tämä on nähtävissä Euroopan unionin tasolla jo esimerkiksi pian kumottavasta tietosuojadirektiivistä 95/46/EY, joka asettaa tietyt vaatimukset sille, että henkilötietoja saadaan kerätä ja käsitellä, minkä tarkoituksena on taata tietojen mahdollisimman tehokas ja vapaa liikkuvuus Euroopan unionin tasolla.⁹ Tiedon leviäminen laajalti ympäri maailman lisää kehitystä ja parantaa mahdollisuuksia uuden keksimiseen ja luomiseen. Kuten muillakin oikeudenaloilla sekä talousmaailmassa, tiedon vapaa liikkuvuus ei kuitenkaan ole toteutunut täysin niin kuin on oletettu. Kuten tässä tutkielmassa tullaan esittämään, sen kannalta ongelmalliseksi muodostuu tietokantojen suhteellisen pitkälle menevä ja sen ohella pitkään kestävä suojaus. Tämän seurauksena usein tärkeän tiedonsaaminen muun muassa akateemisissa tutkimuksissa vaikeutuu ja tietokantojenhaltijat saavat pitkälti sanella omat ehtonsa niiden käyttämiselle, mikä näkyy nousevina hintoina.¹⁰

Oikeudenhaltijoiden kannalta merkittävä etu aikaisempaan nähden on lisäksi se, että niillä on ensimmäistä kertaa mahdollisuus lähes täydellisesti sanella tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin levittämisestä erilaisten suojausteknologioiden avulla¹¹. Tiedon väärinkäytön todennäköisyyksiä vähentää myös se, että suurin osa tietokannoista ei houkuttele samanlaista yleistä mielenkiintoa, kuin esimerkiksi viihdealan tuotteet, joiden luvaton käyttö onkin yksi 2000-luvun merkittävimmistä trendeistä.

Direktiivin antamisen tärkeimpänä motiivina on ollut tiedon systematisoinnin merkityksen kasvaminen. Euroopan unionissa havahduttiin jo pitkään ennen tietokantadirektiivistä sopimista siihen, että markkinat ovat karkaamassa Yhdysvaltoihin, minkä johdosta oli tarkoituksenmukaista parantaa tietokantojen tuottajien asemaa unionin alueella markkinoiden elinvoimaisuuden takaamiseksi. Tämä lähtökohta on selvennetty direktiivin johdanto-osan perustelukappaleessa, jossa todetaan, että tietokantoja ei suojella unionin alueella riittävästi ja että suojaus on myös hyvin vaihtelevaa¹². Myös direktiivin muut perustelukappaleet johdattelevat tämän kaltaiseen tulkintaan, minkä unionin tuomioistuinkin on käytännössään huomionnut toteamalla, että ”tavoitteena on edistää tietojen säilyttämiseen ja käsittelyyn käytettävien järjestelmien käyttöönottoa, jotta voidaan myötävaikuttaa tietopalvelumarkki-

⁹ Still 2004, s. 215.

¹⁰ Ks. Guibault 2002.

¹¹ Ks. Guibault 2002.

¹² 96/9/EY perustelukappale 1.

noiden kehitykseen tilanteessa, jolle on tyypillistä eri toimialoilla vuosittain syntyvien ja käsiteltävien tietomäärien voimakas kasvu ¹³.

Euroopan unionin tasolla lainsäädännön kehittyminen on jätetty viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana tuomioistuimille, sillä tietokantadirektiivin antamisen jälkeen lainsäädännössä ei ole tapahtunut muutoksia, vaikka asiasta onkin esitetty useita näkökantoja ja runsaasti kritiikkiä, sillä yhteiskunta direktiivin ympärillä on selkeästi ja ratkaisevasti muuttunut. Tietokantadirektiivin onnistumista on arvioitu vuonna 2005, mutta komission raportti ei johtanut lopulta toimenpiteisiin. Tilanteen epäselvyydestä ja varsinkin epävarmuudesta merkinä voidaan pitää sitä, että komissio tutki kaikki mahdolliset vaihtoehdot tulevaisuuden kehitystä varten. Direktiivin antamisen jälkeen on kuitenkin annettu useita sen sisältöä täsmentäviä unionin tuomioistuimen päätöksiä, joilla harmonisointia on viety eteenpäin ja oikeustila on tullut selkeämmäksi.

2.2 Tietokannan määritelmä

2.2.1 Yleinen määritelmä

Tietokannan määritelmä on tietokantadirektiivissä tehty hyvin laajaksi, jotta tietokantoja ei jäisi määritelmällisistä syistä suojan ulkopuolelle. Tälle on myös se selvä syy, että harvassa ovat sellaiset tilanteet, joissa jokin kokoelma tietoa päätyisi suojatuksi ilman, että se olisi tarkoituksenmukaista. Tietokantadirektiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan tietokantana pidetään ”teosten, tietojen tai muiden itsenäisten aineistojen kokoelmaa, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja johon elektronisesti tai muulla tavoin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy”. Tietokannat ovat siis selkeästi enemmän kuin pelkkä järjestämätön kokoelma yksittäisiä tietoja. Tietokannan sisältönä voi kuitenkin olla myös esimerkiksi tekijänoikeuden lähioikeuksilla suojattua materiaalia, tekijänoikeudettomia valokuvia tai äänitiedostoja. ¹⁴

Direktiivin 1 artiklan määritelmää käytetään pohdittaessa tietokannan mahdollisuutta saada tekijänoikeus- ja/tai sui generis –suoja ¹⁵. Asiasta on myös unionin tuomioistuimen ratkai-

¹³ ECLI:EU:C:2013:850, kohta 35. Tuomioistuin viittasi myös aikaisempaan oikeuskäytäntöön (ks. ECLI:EU:C:2004:694, kohta 33 ja ECLI:EU:C:2012:115, kohta 34).

¹⁴ Hugenholtz 2005, s. 2.

¹⁵ Derclaye 2008, s. 54.

su, jossa täsmennettiin, että vaikka sui generis –oikeudella suojattuja tietokantoja varten on tietokantadirektiivin 7 artiklassa erillinen määritelmä, on se vain joukko lisäedellytyksiä suojan saamiselle, joiden yhteydessä myös direktiivin kannalta perustavanlaatuisia 1 artiklan tietokannan määritelmää sovelletaan. Näin ollen kaikki 1 artiklan mukaiset tietokannat eivät ole 7 artiklan mukaisia sui generis –suojaavia tietokantoja.¹⁶

Tietokantadirektiiviä laadittaessa on tietokannan määritelmään alun perin sisällytetty pohjoismaisesta oikeudesta tunnettu luettelosuojan vaatimus suuresta määrästä tietoja. Se poistettiin kuitenkin siksi, että se olisi ollut vastoin TRIPS-sopimuksen tietokantojen määritelmää¹⁷. Tästä päädytään tilanteeseen, jossa myös pieni määrä tietoa voi muodostaa tietokannan, minkä myös unionin tuomioistuin on huomioinut oikeuskäytännössään huomioimalla, että maininta suuresta määrästä tietoa on poistettu direktiivistä¹⁸.

Näin ollen on teoreettisesti mahdollista pilkkoa tietokantoja pieniin osiin, saada niille kaikille suojaa ja, kuten myöhemmin esitetään, pitää jokaisessa olevaa pientä määrää tietoja määrällisesti merkittävänä osana tietokantaa ja näin luoda monopoli tietoihin. Tämä tulkinna osoittaa myöhemmin esiteltävän sui generis –oikeuden liian laajaa suojaa. Tätä mahdollisuutta on kuitenkin jossain määrin rajoitettu direktiivin perustelukappaleissa 45 ja 46, joilla on todettu, ettei uudelleenkäytön ja/tai kopioinnin kieltä johda suojaan, joka kohdistuu tietoihin tai tosiasioihin.¹⁹

Pohdittaessa sitä, onko jokin tietokokoelma tietokanta, käytetään tukena direktiivin perustelukappale 17:n määritelmää, jonka mukaan tietokantoja ovat kaikki kirjalliset, taiteelliset, musiikilliset tai vastaavat teoskokoelmat sekä tekstiä, ääntä, kuvia, lukuja, tosiasioita ja tietoja sisältävät kokoelmat²⁰. Tämän määritelmän täyttäminen on ensimmäinen askel kohti suojan saamista. Aivan kaikkea ei kuitenkaan pidetä tietokantana vaan perustelukappaleen mukaan kirjallisten, musiikillisten, elokuvallisten tai audiovisuaalisten teoksien tallentaminen ei kuulu direktiivin määritelmän piiriin, sillä kokoelmien tulee olla järjestetty jär-

¹⁶ ECLI:EU:C:2004:694, kohta 25. Jatkoperusteluita haettiin myös direktiivin perustelukappaleiden 17 ja 19 vertailulla, minkä myös tuomioistuin totesi olevan heikohko tapa todentaa sen esittämää tulkintaa (ks. kohta 26).

¹⁷ Gaster 1996, s. 59.

¹⁸ ECLI:EU:C:2004:697, kohta 24.

¹⁹ Derclaye 2008, s. 56-57.

²⁰ Suomalaiseen tekijänoikeuslakiin ei ole sisällytetty erillistä tietokannan määritelmää, vaan määritelmää on tulkittu mm. tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa tietokantadirektiivin perusteella (ks. esimerkiksi TN 2015:4).

jestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja niihin tulee olla yksilöllinen pääsy.²¹ Tämän lisäksi niille on tarjolla jo muita suojia, eikä niiden suojaaminen tietokantoina olisi tarkoituksenmukaista.

Laajaksi tarkoitettu määritelmä on aiheuttanut joitakin eriäviä näkökantoja oikeuskirjallisuudessa ympäri Eurooppaa, mutta yleisesti ottaen määritelmä ei ole aiheuttanut ongelmia. Kun määritelmässä ei puhuta siitä mitä kokoelmat tarkoittavat, voidaan sitä direktiivin tarkoitus huomioon ottaen tulkita varsin laajasti, jolloin on esimerkiksi argumentoitu, että suojattavaksi voivat tulla myös fyysisten esineiden kokoelmat, kuten autokokoelmat²². Rajanveto voi muodostua joissain tilanteissa hankalaksi, mutta toistaiseksi ei ole ollut ongelmaa tunnistaa mikä on ja mikä ei ole tietokanta. Jos tulkinta kuitenkin yletetään kohtuuttoman laajaksi, voi tiedon leviäminen estyä.

2.2.2 Sole source- ja spin-off -tietokannat

Tietokannoilla on kaksi hieman erityisempää alalajia, joiden luonne määrittää merkittäväällä tavalla niiden mahdollisuudet saada jompaakumpaa tietokantadirektiivin tarjoamaa suojaa sekä näiden suojien tarjoamien yksinoikeuksien laajuutta. Nämä kaksi tyyppiä voivat itseasiassa olla päällekkäisiä eli koskea samaa tietokantaa. Niiden ymmärtäminen on merkityksellistä, jotta se, mitä sui generis -suojan soveltaminen tietokantoihin käytännössä merkitsee, on paremmin hahmotettavissa.

Ensimmäinen erikoistilanne on tietokanta, jonka tiedot ovat saatavilla vain siitä itsestään tai tiedon hankkiminen olisi niin taloudellisesti epäkäytännöllistä, että se käytännössä joutaa tilanteeseen, jossa tietokannan tarjoama tieto ei ole tarjolla muista lähteistä, mikä mahdollistaa tiedon levittämisen lähes täydellisen kontrollin.²³ Tällainen tietokanta toimii siis monopolin lailla ainoana lähteenä eli se on sole source -tietokanta.

Toinen tietokantojen erikoistyyppi liittyy tilanteeseen, jossa tietokanta ja sen sisältämät tiedot tulevat luoduksi jonkin toisen, pääasiallisen, toimen ohessa²⁴. Tämän tyyppiset tie-

²¹ 96/9/EY, perustelukappale 17. Havainnollistuksena voidaan sanoa, että vaikka elokuvat koostuvatkin useista kuvista ja näiden kuvien voisi katsoa muodostavan tietokannan, näillä yksittäisillä kuvilla ei ole riittävästi itsenäisyyttä (ks. Hugenholtz 2005).

²² Derclaye 2008, s. 59. Derclaye on samassa yhteydessä käyttänyt esimerkkinä ravintolan ruoka-annosta, jonka yksittäiset asetellut ainesosat muodostaisivat ”kokoelman”, joka tulisi suojatuksi järjestelmällisenä tietokantana esim. tekijänoikeudella (s. 60). Ks. myös samansuuntaisesti Sorvari 2005, s. 70.

²³ Hugenholtz 2005, s. 1.

²⁴ Hugenholtz 2003, s. 1.

tokannat ovat tulleet tunnetuiksi spin-off –tietokantoina. Ne ovat aiheuttaneet paljon kysymyksiä ja ovat olleet keskeisessä osassa monissa Euroopan unionin tuomioistuimelle esitetyistä ennakkoratkaisukysymyksissä.

Keskeisin esimerkki spin-off –tietokannasta oikeuskäytännössä on erilaisten urheilulajien ottelu-/kilpailuohjelmat ja/tai niihin liittyvä vedonlyönti: kun esimerkiksi jalkapalloliigan päätehtävänä on ollut luoda otteluohjelma, jonka mukaisesti jokainen joukkue pelaa koti- ja vierasottelunsa, on päätoiminen tehtävä ollut tämän ohjelman laatiminen, eikä siitä seuraavan informaation seurauksena syntyvän tietokannan luominen. Myöhemmin esiteltävässä tapauksessa perehdyn tällaisten tietokantojen aiheuttamaan problematiikkaan.

Spin-off –tietokannat katsottiin alun perin samanarvoisiksi kuin tavanomaiset tietokannat, minkä takia niitä pidettiin ongelmallisina. Kun on myös mahdollista ja itseasiassa varsin yleistä, että spin-off –tietokannat ovat samalla sole source –tietokantoja, muodostui todellinen mahdollisuus suojella informaatiota leviämislä, mitä taas on haluttu käyttää valttina lisenssineuvotteluiden muodossa. Tämän ongelman ratkaisuun tietokantadirektiivin alkuaikoina alettiin oikeuskirjallisuudessa muodostamaan niin sanottua spin-off teoriaa, jonka mukaan investoinnista hyödytään jo itse päätarkoituksessa, eikä niille tulisi siksi antaa erillistä suojaa – mikä onkin ollut yllä mainittujen tapausten keskeisimpiä kiistan aiheita.

2.3 Tekijänoikeussuoja

2.3.1 Yleistä

Tekijänoikeussuoja on tietokantojen asianmukainen ja yleisimmäksi tarkoitettu muoto ²⁵. Se on kuitenkin menettänyt merkitystään tietokantojen suojauksen kannalta merkittävimmillä alueilla sui generis -oikeuden muodostuttua yrityksille käytännöllisemmäksi, varmemmaksi ja kaikin puolin paremmaksi vaihtoehdoksi. Alla tullaan esittämään tekijänoikeussuojan saamista Suomen lain näkökulmasta sekä analysoimaan sen hyödyllisyyttä ja kehitystä tietokantojen suojassa.

²⁵ 96/9/EY perustelukappale 5.

2.3.2 Suojan saaminen

Tekijänoikeuslain (TekijäL) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Rajaus jättää muun muassa keksinnöt tekijänoikeussuojan ulkopuolelle²⁶. Pykälässä on lista esimerkkejä teoksista, jotka voivat olla suojan kohteena. Suojat-tavaksi voivat tulla ”kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näytelmäteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuudentuote - -”. Listan lopuksi on otettu maininta ”tai ilmetköönpä se muulla tavalla” osoittamaan, että lista ei ole tyhjentävä ja se on tarkoituksella jätetty mahdollisimman avoimeksi, jotta se kattaisi kaikenlaiset teokset, jotka ajansaatteessa tulevat ajankohtaisiksi.

Tekijänoikeuslain esitöissä on lisäksi mainittu, ettei teoksen tarkoituksen suhteen aseteta erikseen vaatimuksia, joten tietokannat kuuluvat TekijäL 1 §:n tarkoittamiin tekijänoikeuden kohteisiin, vaikka sitä ei mainitakaan pykälässä erikseen²⁷. Näin ollen ne saavat suojaa samalla tavalla kuin muutkin teokset kuten kirjat ja elokuvat. Suojan saaminen ei kuitenkaan ole täsmällisesti määritelty vaan edellyttää tapauskohtaista tulkintaa ja kokonaisuuskäsitelmää, mikä tunnetusti lisää suojan olemassaolosta epävarmuutta.

TekijäL 1 §:n mukaan tekijänoikeussuojaa voi saada se ”joka on luonut teoksen”. Pohjoismaiset komiteat katsoivat valmistellessaan lainsäädäntöä, että sanamuoto viittaa ”itsenäisiin ja omaperäisiin teoksiin”. Bernin yleissopimuksin jättää määritelmän niin ikään avoimeksi, mutta sen sanavalinta ”original” viittaa siihen, että teoksen tulee olla ensinnäkin alkuperäinen, ja toisekseen siihen, että sen on osoitettava luovuutta. Esimerkkinä luovuudesta on tekijänoikeusneuvoston (TN) lausunto 1995:2, jossa vaakunamallipiirrokselle ei annettu suojaa, sillä heraldiikasta seurasi sille tarkat ohjeet, jotka rajoittivat sen luovuutta.²⁸ Jos ohjeistus asettaa luovuudelle liian tiukat raamit, suojaa ei voi saada. Sittemmin komiteamietinnöissä on ollut esillä käsitys, jonka mukaan teos voi saada suojaa, ”jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan ilmaisun omaperäisenä tuloksena”. Tässä yhteydessä Suomessa usein puhutaan myös teoskynnyksen saavuttamisesta.²⁹

²⁶ Haarmann 2005, s. 51.

²⁷ Tietokantojen mainitsemista harkittiin lain valmistelun yhteydessä, mutta lopulta katsottiin, erillisen maininnan olevan tarpeeton, sillä tietokantojen mahdollisuudesta saada tekijänoikeussuojaa ei ollut eikä ole epäselvyyttä, ks. HE 170/1997.

²⁸ Haarmann 2005, s. 59-61.

²⁹ Haarmann 2005, s. 61.

Teoskynnys on viime vuosikymmeninä tullut uudelleen tarkasteltavaksi, sillä uudet direktiivit, kuten tietokantadirektiivi aikanaan, ovat tuoneet omaperäisyyden määritelmän lähemmäksi common law -maiden mukaista mallia, jossa se merkitsee sitä, että teos on tekijänsä luomus, eikä jonkun toisen tekemä³⁰. Näin ollen oikeuskirjallisuudessa on aiemmin katsottu, että ainakaan tietokantojen osalta ei voida enää vaatia teostason ylittämistä tekijänoikeussuojan saamisen edellytyksenä.³¹ Myöhemmin esiteltävien tapauksien valossa näyttää kuitenkin siltä, että direktiivin tarkoituksena on ollut soveltaa mannermaista omaperäisyysdoktriinia, mikä muuttaa tekijänoikeuden hyödyllisyyttä tietokantojen suojassa merkittävästi.

Omaperäisyyden vaatimuksen tulkinta perustuu kansalliseen oikeuskäytäntöön sekä kansainväliseen traditioon. Suomi on osapuolena useissa tekijänoikeudellisissa kansainvälisissä sopimuksissa, joita on pyritty toteuttamaan tekijänoikeuslaissa. Tämän seurauksena kansainvälisiä sopimuksia ja niiden pohjalta luotua oikeuskirjallisuutta voidaan käyttää tekijänoikeuslain tulkinnassa.³² Suomen oikeuskäytännössä on perinteisesti käytetty omaperäisyyden osalta arviointikriteerinä sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samaan lopputulokseen³³.

Omaperäisyyttä on kuitenkin länsimaissa pääjaon mukaisesti kahdenlaista. Common law -maissa on ollut käytössä niin sanottu ”sweat of the brow” -doktriini, jonka mukaan teoksen luojan käyttämä taito, aika ja rahallinen investointi johtavat tekijänoikeussuojaan. Manner-Euroopassa on taas perinteisesti omaperäisyyttä tulkittu, kuten edellä on esitetty ja kuten Suomessa sitä on sovellettu.³⁴ Tämä jako aiheutti direktiivin säätämisen yhteydessä epävarmuutta ja se asettaa huomattavan eron common law -maiden ja Manner-Euroopan välille, minkä poistaminen olikin yksi direktiivin päätarkoituksista³⁵.

Edellä esitetyt lähtökohdat luovat, ainakin Manner-Euroopassa, tietokantojen kannalta mielenkiintoisen ongelman. Tietokannat liittyvät tiedonhakuun ja esittämiseen, minkä vuoksi ne ovat luonteeltaan yleensä hyvinkin teknisiä. Käytännön kysymykset sanelevat usein suurissa määrin sen, miten tietokanta on järjestetty ja minkälaista tietoa siihen on kerätty. Harva tietokanta on hyvä, jos järjestys ei ole esimerkiksi kronologinen tai jos siihen ei ole

³⁰ ”Originates from the author”.

³¹ Haarmann 2005, s. 62.

³² Haarmann 2005, s. 21 ja 63.

³³ TN 2008:16.

³⁴ Siltanen 2002, s. 14.

³⁵ DG Internal Market and Services Working Paper: First Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, s. 3. First evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases

sisällytetty mahdollisimman paljon tietoa. Tämän seurauksena mahdollisuudet omaperäiseen henkiseen luomukseen ovat useissa tapauksissa hyvin rajalliset, minkä seurauksena suojan saaminen on hankalaa ja epävarmaa.

Tietokantadirektiivin 3 artikla käsittelee tietokantojen tekijänoikeussuojaa:

1. Tämän direktiivin säännösten mukaisesti tietokannat, jotka aineiston valinnan tai järjestämisen perusteella muodostavat tekijän omaperäisen henkisen luomuksen, saavat sellaisenaan tekijänoikeussuojaa. Muita perusteita ei saa soveltaa määritettäessä, voidaanko ne suojata.

2. Tällä direktiivillä säädetty tietokantojen tekijänoikeudellinen suoja ei ulotu tietokantojen sisältöihin eikä rajoita mainittuihin sisältöihin kohdistuvia muita oikeuksia.

Tietokantadirektiivin sanamuotoilu ei kuitenkaan ratkaise esitettyä dilemmaa siitä, mitä omaperäisyydellä tietokantadirektiivin puitteissa tarkoitetaan. Asiasta käytiin asiantuntijapiireissä keskustelua laajalti ja jäsenmaat sovelsivat direktiiviä omien lähtökohtiensa pohjalta. Aiheen saaman huomion johdosta onkin yllättävää, että kului yli kymmenen vuotta siihen, että asiaan saatiin lopullinen vastaus. Vuonna 2010 unionin tuomioistuinta pyydettiin ottamaan kantaa tapaukseen, jossa kantajina toimivat Football Dataco Ltd ym. ja vastaajina Yahoo! UK Ltd ym. Football Dataco oli nostanut kanteen Yahoota ym. vastaan Englannissa, sillä vastaajat olivat käyttäneet luvatta kantajien luomaa tietokantaa Englannin ja Skotlannin jalkapalloliigojen ottelujärjestyksestä.

Football Dataco Ltd. luo vuosittain ottelujärjestykset Englannin ja Skotlannin jalkapalloliigoille. Järjestykset luodaan tietokoneohjelmia avuksi käyttäen. Niiden luomista ohjaavat yritykselle annetut ns. kultaiset säännöt, jotka asettavat rajat esimerkiksi peräkkäisten koti- ja vierasotteluiden määrälle. Lisäksi yritys saa joukkueilta toiveita, jotka voivat koskea esimerkiksi tietyn joukkueen kohtaamista tietyinä ajankohtana. Ottelujärjestyksen luominen ei ole kuitenkaan täysin mekaanista, vaan edellyttää merkittävää harkintaa ja taitoa silloin, kun tietokoneohjelmalla ei pystytä ratkaisemaan eteen tulevia ongelmia.³⁶

Yahoo ym. olivat käyttäneet tietokantoja uutisointiin, tiedottamiseen ja/tai vedonlyönnin järjestämiseen.³⁷ Football Dataco ym. vaativat vahvistettavaksi, että heillä on tietokantadi-

³⁶ ECLI:EU:C:2012:115, kohdat 13, 15, 17 ja 19.

³⁷ ECLI:EU:C:2012:115 ratkaisuehdotus, kohta 5.

rektiivin 3 artiklaan perustuva tekijänoikeus, 7 artiklaan perustuva sui generis -oikeus sekä Iso-Britannian kansalliseen immateriaalilainsäädäntöön perustuva tekijänoikeus³⁸. Näin ollen kantajat katsoivat, että heillä on oikeus saada käyttömaksu vastaajilta.³⁹

Tapaus heijastaakin hyvin tutkielman tutkimusongelmaa, jossa spin-off -tietokanta on myös sole source -tietokanta ja jota oikeudenhaltija pyrkii taloudellisesti hyödyntämään. Sanottu ei toki ole lähtökohtaisesti moitittavaa nykyajan markkinataloudessa, mutta tiedon levittämisen estäminen voi merkittävimmissä yhteyksissä olla haitallista esimerkiksi yhteiskunnallisen terveyden ja hyvinvoinnin kannalta.

Tapaus on jo siis siltä kannalta merkittävä, että vaikka tietokantadirektiiviin liittyen oli olemassa jo ennestään paljon unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, tämä oli ensimmäinen kerta, kun kysymyksessä on 3 artiklan mukaisen tekijänoikeussuojan soveltamisesta. Yleisesti ottaen kysymykset ovat kohdistuneet nimenomaan sui generis -oikeuteen, mikä on ymmärrettävää sen uutuuden ja sen tradition puutteen takia.

Court of Appeal (Englanti ja Wales) pyysi unionin tuomioistuinta vastaamaan seuraavaan kysymykseen, joka sisälsi kolme alakysymystä:

1) Mitä tarkoitetaan – – direktiivin 96/9 – – 3 artiklan 1 kohdassa ilmaisulla ’tietokannat, jotka aineiston valinnan tai järjestämisen perusteella muodostavat tekijän omaperäisen henkisen luomuksen’, ja erityisesti

a) pitäisikö tietojen luomisen edellyttämä henkinen ponnistus ja taito sulkea pois

b) sisältääkö ’valinta tai järjestäminen’ sen, että tehdään merkittävä lisäys suhteessa aiemmin olemassa olleisiin tietoihin (kuten määrätään jalkapallo-ottelun päivämäärä)

c) edellyttääkö ’tekijän omaperäinen henkinen luomus’ tekijältä enemmän kuin merkittävää työtä ja taitoa, ja jos, niin mitä?’⁴⁰

³⁸ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 20.

³⁹ ECLI:EU:C:2012:115 ratkaisuehdotus, kohdat 6-7.

⁴⁰ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 24.

1) -kohdasta tuomioistuin jätti tosiasiaratkaisun tekemisen kansalliselle tuomioistuimelle toteamalla, että direktiivin 3 artiklan 1 kohdan mukainen tekijänoikeussuoja annetaan sellaiselle tietokannalle, johon sisältyvien tietojen valinta tai järjestäminen ilmaisee omaperäisellä tavalla luojansa luovaa vapautta. Tuomioistuin kuitenkin totesi, että Football Dataco Ltd:n luoma tietokanta ei voi saada suojaa, ellei sitä täydennetä uusilla omaperäisillä seikoilla.⁴¹

Tuomioistuin perusteli näkemystään sillä, että jos tekniset seikat ohjaavat merkittävästi tietokannan luomista, ei se voi osoittaa riittävää omaperäisyyttä.⁴² Tässä tuomioistuin selkeästi osoitti, ettei pelkkä työ ja vaiva, jota ”sweat of the brow” –doktriini edellyttää, ole riittävää omaperäisyyttä tekijänoikeussuojan saamiseksi. Ratkaisu on looginen jo pelkästään huomioimalla sui generis –oikeuden olemassaolo, sekä ymmärtämällä mitä tarkoitusta varten se on luotu.

Tuomioistuin perusteli kantaansa lisäksi painottamalla sitä, että omaperäisyyden kriteeri täyttyy, kun tietokannan sisältämien tietojen rakenteen järjestys tai valinta, eikä sen sisältö, osoittaa tekijänsä luovuutta omaperäisellä tavalla tekemällä vapaita ja luovia ratkaisuja. Näin hän lyö siihen ”oman persoonallisen leimansa”.⁴³

1a) -kohdassa tuomioistuin johdonmukaisesti viittasi 3 artiklan 1 kohtaan sekä perustelukappaleeseen 16, joilla kielletään muiden kuin omaperäisyyden kriteerin soveltaminen tekijänoikeussuojaa harkitessa⁴⁴. Tuomioistuin vahvistikin tämän, toteamalla, että seikkoja, jotka liittyvät tiedon luomisen edellyttämään henkiseen ponnistukseen ja taitoon, ei voida ottaa huomioon tekijänoikeussuojaa arvioitaessa⁴⁵.

Tämän asian ei nähdäkseni olisi edes tullut olla yllä mainittujen direktiivien kohtien perusteella ylipäänsä riidanalainen. Kyseessä onkin todennäköisimmin ollut eri jäsenvaltioiden (varsinkin Ison-Britannian) tarve yrittää sovittaa tietokantadirektiiviä niiden omien oikeusjärjestyksien lähtökohdista tradition säilyttämiseksi. Kun suojan kohteena on nimenomaan tietokannan rakenne, eikä sen sisältö, ei sen sisällön luomiseen kohdistuvat ponnistukset voi vaikuttaa sen rakenteen omaperäisyyden arviointiin. Direktiivin 3 artiklaan ei ollut kuitenkaan aikaisemmin kohdistunut kysymyksiä, joten selvyuden vuoksi tämän toteaminen

⁴¹ ECLI:EU:C:2012:115, kohdat 44-45.

⁴² ECLI:EU:C:2012:115, kohta 39.

⁴³ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 38.

⁴⁴ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 40.

⁴⁵ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 33.

on kuitenkin tarkoituksenmukaista. Kysymyksestä näkee selkeästi sen, että kansallinen tuomioistuin on yrittänyt soveltaa direktiivin omaperäisyyskriteereihin common law - maiden ”sweat of the brow” -kriteeriä.

1b) -kohdasta tuomioistuin totesi, että arvioitaessa omaperäisyyskriteerin täyttymistä ei ole merkitystä sillä, sisältääkö aineiston valinta ja järjestäminen merkittävien lisäyksien tekemisen jo olemassa olevaan aineistoon ⁴⁶. Onkin johdonmukaista, että merkitystä annetaan kokonaisuudelle eikä siihen kohdistuvien jatkuvien lisäysten osalta. Jos kyseessä olisi sui generis -oikeutta saava tietokanta, voisi lisäyksillä olla siinä määrin merkitystä, että suoja-aikaa voitaisiin pidentää, jos lisäysten tekeminen tietokantaan olisi vaatinut uuden huomattavan investoinnin.

1c) -kohdan kysymykseen tuomioistuin vastasi jälleen johdonmukaisesti toteamalla, että vaikka tietokannan luominen sen tietojen luomisesta riippumatta olisi vaatinut merkittävää työtä ja taitoa, ei sillä ole merkitystä arvioinnin kannalta, jos lopputulos ei osoita omaperäisyyttä ⁴⁷. Tässä kysymyksessä, kuten edellä 1a) -kohdassa, kansallisen tuomioistuimen tavoitteena oli varmistaa, soveltuuko common law -maissa omaksuttu ”sweat of the brow” tekijänoikeussuojan arviointi, mikä vaatii huomattavasti vähemmän teoksen itsensä omaperäisyyttä tietokantadirektiiviin.

Kuten edellä on todettu, asia on ollut siinä määrin epäselvä, että tietokantadirektiivissä ei täsmennetä omaperäisyyttä muuten kuin toteamalla sen olevan tekijänsä henkinen luomus ⁴⁸. Tuomioistuimen tulkinnan mukaiseen lopputulemaan voidaan kuitenkin pitää tietokantadirektiivin tarkoituksen mukaisena. Kun direktiiviä lukee kokonaisuutena, sen jaottelu tekijänoikeuden ja sui generis -oikeuden sisältöjen tarkoitusten välillä on tulkittavissa. Direktiivin perustelukappaleessa 39 painotetaan sitä, että tietokannan valinnan ja järjestämisen omaperäisyyden nojalla annettavan tekijänoikeudellisen suojaamisen ohella halutaan suojata tietokannan laatimisen ja kokoamisen yhteydessä tehtyjä ammatillisia ja taloudellisia investointeja, mistä perustelukappale siirtyy selittämään sui generis -oikeutta. Tällä jaotellulla mielestäni suljetaan pois sellaisen tulkinnan mahdollisuus, tai vähintään vahvasti viitataan siihen, että tekijänoikeussuojaa voisi saada pelkästään tehdyn työn määrän ja taidon perusteella.

⁴⁶ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 41.

⁴⁷ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 42.

⁴⁸ 96/9/EY perustelukappaleet 15-16.

Unionin tuomioistuimen ratkaisu aloitti uuden vaiheen tietokantojen suojan kannalta. Vaikka tietokantadirektiivi onkin annettu jo vuonna 1996, vasta tässä tapauksessa on tullut esiin tietokantojen tekijänoikeussuoja. Päätös ei ole kovinkaan yllättävä, mutta sen selvennävä vaikutus on hyvin tervetullut. Direktiivin ongelmana on ollut sen hyvin hajanainen toteuttaminen eikä direktiivillä tavoitellusta harmonisoinnista ole juurikaan hyötyä, jos jäsenvaltiot eivät toteuta sitä tai noudata unionin tuomioistuimen artikloille antamia tulkintoja⁴⁹.

Direktiivi asettaa siis Suomessa tunnetut tavanomaiset edellytykset tekijänoikeussuojan saamiselle. Nämä edellytykset voivat kuitenkin muodostua hyvinkin korkeiksi tietokantojen osalta. Harmonisointia on korostettu kieltämällä muut perusteet suojaa määrittäessä. Lisäksi on tärkeä huomata, ettei suojaa kata tietokannan sisältämiä tietoja, vaan suojan kohde on tietokannan rakenne – ei sen sisällä olevat tiedot.

2.3.3 Suojan laajuus

Tekijän yksinoikeudet on määritelty tietokantadirektiivin 5 artiklassa. Se sisältää tekijänoikeudesta yleisesti tunnettujen oikeuksien kokoelman:

- a) tietokannan tai sen osan tilapäinen tai pysyvä toisintaminen millä tavoin ja missä muodossa tahansa;*
- b) kääntäminen, muuntelu, sovittaminen tai muu muuttaminen;*
- c) tietokannan tai sen kopioiden millä tahansa tavalla tapahtuva levittäminen yleisölle. Kun oikeudenhaltija tai joku hänen suostumuksellaan on ensimmäisen kerran myynyt tietokannan kopion yhteisössä, oikeudenhaltijan oikeus määrätä kyseisen kopion edelleen myymisestä yhteisössä raukeaa;*
- d) välittäminen yleisölle, julkinen näyttäminen ja julkinen esittäminen;*
- e) edellä b kohdassa tarkoitettujen toimien tulosten kaikenlainen toisintaminen, levittäminen, välittäminen yleisölle, julkinen näyttäminen tai julkinen esittäminen.*

⁴⁹ Derclaye 2013, s. 352.

Tietokantadirektiivi ei ota kantaa tekijän moraalisiin oikeuksiin ja ne onkin rajattu direktiivin ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tekijällä olisi moraalisia oikeuksia tietokantaan, vaan se tarkoittaa sitä, että tekijän moraaliset oikeudet ovat kansallisen lainsäädännön varassa, jossa ne ovatkin yleisesti hyvin turvattu.⁵⁰ Sen sijaan tietokantadirektiivin säännökset tekijänoikeuden laajuudesta selvästi keskittyvät tietokannan käyttöön eli tekijän taloudellisiin oikeuksiin.

Keskeisimpinä oikeuksina toimivat mahdollisuus tietokannan kopioinnin ja toisintamisen kieltämiseen sekä yksinoikeus yleisölle levittämiseen. Näitä oikeuksia on kuitenkin kuvailtu varsin ohuiksi, kun pitää mielessä, että suojaus kohdistuu tietokannan sisällön valintaan tai järjestämiseen. Tämä on havaittavissa muun muassa ranskalaisessa oikeuskäytännössä, jossa internetsivustolla ylläpidettiin tekijänoikeudella suojattua tietokantaa, joka sisälsi yli 400 työehtosopimusta. Suojaus perustui aineiston järjestämiseen. Tapauksessa vastaaja oli kopioinut näiden sopimusten sisällön omaan julkaisuunsa, muttei lainannut mitään tietokannan järjestämiseen liittyvää osaa siihen, eikä näin ollen ollut rikkonut tekijänoikeutta.⁵¹

Teoriassa järjestämiseen ja valintaan perustuva suojaus jättää mahdollisuuden sille, että tekijänoikeutta loukataan, vaikkei mitään tietokannan sisällöstä kopioitaisikaan, jos valitaan vain sama järjestämisperuste eri aineistolle. Tällaisen tilanteen aktualisoituminen on kuitenkin melko epätodennäköistä, mutta sen kiertämiseksi on ehdotettu mahdollisesti sitä, että uuden tietokannan luoja sisällyttäisi aikaisemman tietokannan tiedot laajempaan tietokantaan, joka tavallaan ”piilottaisi” alkuperäisen tietokannan aineiston valinnan ja järjestämisen.⁵²

Huomion arvoinen suojan kohdentumista ajatellen on myös 5 artiklan alkuosan sanamuotoilu ”kyseisen tietokannan tekijänoikeudella suojattavan ilmaisumuodon suhteen”. Tämä painottaa sisällön suojaamattomuutta, sillä mainitut yksinoikeudet kohdistuvat vain direktiivin tarkoitettuun suojankohteeseen: tietokannan ilmaisumuotoon.

Kuten ylläesitetystä voidaan nähdä, tekijänoikeus tietokantojen pääsuojamuotona on ongelmallinen. Toisaalta sillä saadaan suojaa juuri sille osalle tietokannasta, johon sen ”oikeudenmukaisesti” voidaan katsoa kuuluvankin, mutta sen suomien kielto-oikeuksien toteuttaminen ja tehokas hyödyntäminen voi osoittautua erittäin hankalaksi. Tekijänoikeuden

⁵⁰ Virtanen 2008, s. 145-146.

⁵¹ Virtanen 2008, s. 147. Ks. myös oikeustapaus ”Dictionnaire Permanent des Conventions Collectives”, Tribunal de grande instance de Lyon 28 December 1998 [1999] 181 RIDA 325.

⁵² Virtanen 2008, s. 147.

antaman suojan laajuus ei siis riitä turvaamaan tietokantojen tekijöiden oikeuksia, joten sitä on tarvinnut täydentää seuraavaksi esitettävällä sui generis -oikeudella.

2.4 Sui generis –oikeus

2.4.1 Yleistä

Tietokantojen suojaaminen oli useassa jäsenmaassa jo ennen tietokantadirektiiviä hoidettu tekijänoikeussuojalla, joten siltä osin direktiivi ei tuonut juurikaan uusia аспекteja tai ongelmia kansallisiin oikeusjärjestelmiin. Sen rinnalle luotiin kuitenkin uudenlainen oikeus, jolla pyrittiin tarjoamaan suojaa myös tietokannoille, jotka eivät tule tekijänoikeus suojan piiriin. Tätä niin sanottua sui generis -oikeutta on kritisoitu rankasti ja jo varsin pian direktiivin voimaantulon jälkeen sen taloudellinen arvo ja mahdollisesti aiheuttama tiedon monopolisointi huomattiin oikeuskirjallisuudessa ⁵³.

Sui generis –suojan syntytarina on pitkä ja kulkenut useamman vaiheen lävitse. Jo vuonna 1988 Euroopan komissio pohti, tulisiko tietokantoja, jotka eivät saa tekijänoikeussuojaa, suojata luvattomalta kopioimiselta omalla oikeudellaan ja tähän kysyttiin lausuntoja asian-tuntevilta tahoilta ⁵⁴. Vuonna 1990 pidetyssä julkisessa kuulemisessa yleisenä linjana oli se, ettei tällaiselle oikeudelle ole tarvetta ⁵⁵. Piakkoin tämän jälkeen tuomioistuimet antoi-vat runsaasti ratkaisuja, joissa tietokannat jäivät vaille suojaa, minkä seurauksena näke-mykset tällaisen oikeussuojan tarpeesta muuttuivat ⁵⁶.

Ongelmana oli siis vajavainen suojaus, mikä tosin ei koskenut esimerkiksi Isoa-Britanniaa, sillä siellä omaperäisyyden määritelmä on toisenlainen (ks. ylläesitetty ”sweat of the brow” -doktriini). Teknologian kehittyminen oli luultavimmin suurin tekijä muutostarpeen syn-tymiseen, sillä se tarkoitti, että tietokantoja pystyi kopioimaan nopeasti ilman laadun hei-kentymistä ja lähes kustannuksetta ⁵⁷. Tietokantoja pidettiin tietoyhteiskunnan kannalta

⁵³ Hugenholtz 2005, s. 1.

⁵⁴ KOM(88) 172 kesäkuu 1988, kohdat 6.4.7. ja 6.7.1.

⁵⁵ Strowel & Derclaye 2001, s. 390 alaviite 330.

⁵⁶ Esimerkiksi alankomaalaisessa oikeuskäytännössä Van Daele v Romme (4.1.1991 [1991] NJ 608), jossa kantaja ei kyennyt estämään sanakirjansa kaikkien sanojen kopioimista johtuen sanakirjan omaperäisyyden puutteesta. Ks. myös yhdysvaltalaisesta oikeuskäytännöstä tapaus Feist, jossa vastaavanlaisesti puhelinluette-lo jäi ilman suojaa.

⁵⁷ Derclaye 2008, s. 46.

elintärkeinä, joten niiden jatkuvan kehittymisen takaamiseksi oli tarkoituksenmukaista kannustaa investoimiseen ⁵⁸.

Sui generis -oikeus on myös merkittävä Euroopan unionin ulkopuolella. Komissio on nimittäin ottanut sen mukaan tietyissä kauppasopimuksissaan. Näin olleen myös muut kuin unionin jäsenvaltiot ovat ottaneet sui generis -oikeuden osaksi lainsäädäntöään. Vuonna 2005 maita oli jo yli viisikymmentä. ⁵⁹ Unioni yritti saada oikeuden myös osaksi YK:n Maailman henkisen omaisuuden järjestön (WIPO) sopimuksia laatimalla oman sopimusehdotuksensa järjestön kokouksen käsiteltäväksi ⁶⁰. Tässä unioni ei kuitenkaan onnistunut, johtuen todennäköisesti sui generis -oikeuden silloisesta epäselvästä luonteesta ja soveltamisesta.

2.4.2 Suojan saaminen

Ylläesitetystä johtuen tietokantadirektiivillä haluttiin taata mahdollisuus saada suojan piiriin myös tietokannat, jotka ovat vaatineet investointeja, mutta eivät oikeuttaisi tekijänoikeussuojaan niiden omaperäisyyden puutteen seurauksena. Tällä on haluttu varmistaa, että suojan puute ei estäisi tietokantojen luomista ja tätä kautta markkinoiden jatkuvaa taantumista ⁶¹. Tähän tarkoitukseen luotiin jo edellä mainittu direktiivin 7 artiklan sui generis -oikeus, jonka edellytykset painottavat tietokantojen luomisen taloudellisia ja työvoimallisia аспекteja ⁶²:

- 1. Jäsenvaltioiden on säädettävä tietokannan valmistajalle oikeus kieltää sellaisen tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen merkitsee määrällisesti ja/tai laadullisesti huomattavaa investointia, koko sisällön tai laadullisesti ja/tai määrällisesti arvioituna olennaisen osan kopiointi ja/tai uudelleenkäyttö.*

Suojaa saa siis, jos tietokannan luontiin on edellytetty ”huomattava investointi”, joka voi kohdistua tiedon sisällön etsimiseen ja kokoamiseen, sen luotettavuuden varmistamiseen

⁵⁸ 96/9/EY perustelukappale 9.

⁵⁹ Hugenholtz 2005, s. 2. Maiden joukossa on suurin osa Itä-Euroopasta, jonka valtioista toki moni sittemmin on liittynyt unioniin sekä muitakin valtioita, kuten Meksiko.

⁶⁰ Hugenholtz 2005, s. 2. Unioni mainosti sui generis -oikeutta suurena menestystarinana, jonka soveltaminen maailmanlaajuisesti toisi merkittäviä hyötyjä kaikille osapuolille.

⁶¹ 96/9/EY perustelukappaleet 12 ja 40.

⁶² Sui generis -oikeus on lisätty Suomen tekijänoikeuslain 49 §:än tietokantadirektiivin implementoinnin yhteydessä.

tai sen tietojenkäsittelyyn soveltavuuteen (eli niiden menetelmälliseen tai/ja järjestelmälliseen järjestämiseen sekä yksilöllisen pääsyn mahdollistamiseen).⁶³ Tällainen investointi voi koostua ”rahoituksesta ja/tai ajan, vaivannäön ja energian käytöstä”.⁶⁴

Huomattavan investoinnin määritelmää on direktiivissä täsmennetty vain siten, että se voi olla laadullinen ja/tai määrällinen. Muuten määritelmä on jätetty avoimeksi ja sen soveltaminen vaatii tapauskohtaista harkintaa⁶⁵. Laadullisella investoinnilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi asiantuntijoiden, kuten sanakirjatoimittajan tai systematisointi ekspertin, palkkaamista⁶⁶. Määrällinen investointi on yksinkertaisempi tulkita ja se voi taas olla jo yllä mainitulla tavalla esimerkiksi aikaa tai rahaa.

Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä löytyy myös vahvistus sille, että sui generis – oikeus on täysin, kuten sen nimikin jo osoittaa, omankaltaisensa suojaus, jota arvioidaan erillään tekijänoikeussuojasta ja sen mahdollisesta olemassaolosta samassa tietokannassa. Tuomioistuin totesi edellä esitetystä Football Dataco -tapauksessa, että tekijänoikeus ja sui generis -oikeus ovat toisiinsa nähden itsenäisiä oikeuksia, jotka eivät sulje toisiaan pois. Tietokantojen suojan laajuuteen on siis yhteensä neljä eri mahdollisuutta: 1) se, että tietokanta saa tekijänsuojaa, 2) sui generis -suoja, 3) molempia tai 4) ei kumpaakaan.⁶⁷

Samaista tapausta voidaan käyttää hyvänä esimerkkinä siitä miten ”huomattavan investoinnin” –käsitettä on pidetty hyvinkin epäselvänä ja sitä onkin usein jouduttu tulkitsemaan oikeuskäytännössä. Toisin kuin kursorinen analyysi antaisi ymmärtää, määritelmä ei olekaan aivan rajoittamaton ja sen kohdistumisella onkin erittäin merkittävä raja.

Direktiivin voimaantulon jälkeen vallitsi epäselvyyttä investointien kohdistumisesta. Pääkysymyksenä oli se, voiko investointi kohdistua tietokantaan tulevan tiedon luomiseen. Direktiivin sanamuoto ”sisällön kerääminen” on sinällään avoin ja tulkinnanvarainen. Epäselvyys on kuitenkin ratkaistu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, joka tukeutui direktiivin perustelukappaleeseen 39, jossa painotetaan sisällön laatimiseen kohdistuvia investointeja⁶⁸. Tästä päästiinkin lopputulokseen, jossa investoinnin tulee kohdistua tietokannan muodostamiseen eli olemassa olevien itsenäisten tietojen keräämiseen ja kokoami-

⁶³ ECLI:EU:C:2004:694, kohdat 34 ja 37.

⁶⁴ 96/9/EY perustelukappale 40.

⁶⁵ Termin merkitys voi riippua esimerkiksi tietokannan valmistaneen yrityksen koosta, tietokantoihin yleisesti tehdystä sijoituksista sekä niiden suhteesta yrityksen muuhun toimintaan.

⁶⁶ Hugenholtz 2005, s. 3.

⁶⁷ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 27.

⁶⁸ ECLI:EU:C:2004:694, kohdat 34-35.

seen. Suoja kannustaakin investoimaan olemassa olevien tietojen säilyttämiseen eikä niiden luomiseen.⁶⁹

Kun suojaa ei anneta tiedon luomiseen kohdistuville investoinneille, vaan pelkästään olemassa olevien tietojen keräämiseen, herää kysymys tietojen luomisen ja keräämisen välisestä jaottelusta. Onko esimerkiksi DNA -ketjun havainnointi ja kirjaaminen tiedon luomista vai sen keräämistä? Tietohan on jo tavallaan olemassa, mutta sitä ei ole vielä havainnointu. Tämän lisäksi tämä tieto on kaikkien saatavilla ja kuka tahansa, jolla on riittävät tieteelliset tutkimustaidot, voisi tehdä samat havainnot. Tässä tapauksessa unionin tuomioistuimen omaksuma linjaus voisi toimia direktiivin tarkoituksen vastaisesti, sillä tällöin mahdollinen suojan puute voisi estää tietokannan syntymisen.⁷⁰

Football Dataco -tapauksessa kansallinen tuomioistuin oli sulkenut mahdollisuuden sui generis -suojan saamiselle toteamalla, että unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella on selvää, ettei kantajien tietokanta voinut sitä saada, sillä siihen tehdyt investoinnit oli suunnattu itse tietojen luomiseen eikä tietokannan laatimiseen.⁷¹ Tämä on looginen lopputulema direktiivin perustelukappaleiden ja 7 artiklan muotoilun perusteella. Tapaus kuitenkin havainnollistaa tyypillistä tilannetta, jota voidaan kuitenkin pitää haitallisena tietokantojen suojaamisen ja tietokantadirektiivin tarkoituksen toteutumisen kannalta.

Tietokantojen osalta on nimittäin usein niin, että tietojen luoja on myös tietokannan kokoaja, minkä seurauksena tämän tahon suurin investointi kohdistuu itse tietojen luomiseen eikä niiden kokoamiseen. Jos tiedot on kerätty siihen tarkoitukseen, että ne saatetaan yleisön saataville, jolloin itse tietokannan sisällöstä tulee julkista ja sen sisältämistä tiedoista vapaasti jaettavaa, mikään ei estä kolmatta osapuolta luomasta omaa listaansa samoista tiedoista.

Kyseisessä oikeustapauksessa voidaan kuitenkin argumentoida, että kantajien investointi tietojen luomiseen on nimenomaan tarkoitettu yleisön käytettäväksi, jolloin hyöty tästä investoinnista tulee otteluiden lipunmyynneistä, televisiokatsojista sekä erilaisista mainos- ja muista oheistuloista⁷². Näin ollen investoinnilla ei ole samankaltaista taloudellista suojaamisintressiä kuin muilla tietokannoilla yleensä, minkä seurauksena voidaan yleisem-

⁶⁹ ECLI:EU:C:2004:697, kohdat 39-40.

⁷⁰ Davison 2007, s. 840-841.

⁷¹ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 22. Oikeuskäytännöstä ks. esimerkiksi ECLI:EU:C:2004:697, Fixtures Marketing.

⁷² Tätä argumenttia, joka kuuluu osaksi spin-off -teoriaa, on referoitu aiemmin tutkielman kappaleessa 2.2.2

minkin katsoa, että sui generis -oikeuden rajaaminen tietokannan kokoamiseen kohdistuneisiin investointeihin on perusteltua ja jopa välttämätöntä liian pitkälle menevän suojan välttämiseksi.

Tätä argumenttia on kuitenkin kritisoitu unionin tuomioistuimen julkisasiamiehen puolesta siitä, että koska tietokantadirektiivi ei artikloissaan osoita sitä, että tietokannan luojan tarkoituksella siitä, onko tietokanta itsessään päämäärä vai vain sivutuotos (spin-off), olisi mitään merkitystä tietokantadirektiivissä, minkä seurauksena sitä ei voida ottaa huomioon arvioitaessa suojan saamisen mahdollisuuksia ⁷³. Julkisasiamiehen kommenttiin voidaan yhtyä myös lisäämällä huomio siitä, että investointien kohdentumisen osoittaminen saattaa usein muodostua hankalaksi, mikä puolestaan lisää suojan olemassaolon epävarmuutta ja näin heikentää markkinatoimijoiden asemaa.

Lisäksi on myös todettava, että huomattavalla investoinnilla tietojen luomiseen voidaan pyrkiä myös saamaan suoria taloudellisia etuja, eikä tämä intressi ole vailla meriittiä. Tietokannan aikaansaamiseksi on kokonaisuudessaan voitu käyttää paljon resursseja, minkä seurauksena investoijan on realistista odottaa, ainakin tietyissä tilanteissa, itse tietokannalla olevan jonkinlaista taloudellista arvoa myös itsenäisesti.

Mainitussa tapauksessa sekä yleisemminkin päädyn kuitenkin kannattamaan tuomioistuinten oikeuskäytännössään ottamaan kantaa. On selvää, ettei jalkapallosarjoja voitaisi järjestää ottelujärjestystä laatimatta eikä niiden luomista voida asianmukaisesti toteuttaa juuri-kaan muilla menetelmillä kuin miten Football Dataco Ltd. on ne luonut. Näin ollen luoduista tiedoista tietokannan kokoaminen itsessään ei nauti erityistä suojan tarvetta – varsinkaan silloin, kun tietokannan sisältö saatetaan julkisesti yleisön saataville vastikkeetta, mikä on omiaan heikentämään tietokannanluojan argumenttia tietokannan itsenäisestä taloudellisesta arvosta.

Lainsäädäntö ei ole täysin aukoton ja unionin tuomioistuimen valitsema tulkintalinja saattaa johtaa eräisiin väärinkäytöksiin. Vaihtoehtona tapauksen kaltaisissa tilanteissa voisi olla esimerkiksi se, että tietojen luoja perustaisivat tytäryhtiön, tai tarpeen vaatiessa täysin erillisen yhtiön, joka ostaisi (tai saisi velaksi tai ilmaiseksi) tiedot emoyhtiöltä ja sitten käyttäisi ”huomattavan investoinnin” tietokantadirektiivin 7 artiklan mukaisesti. Itseasiassa jo pelkästään tietojen ostamista voidaan pitää niiden ”keräämisenä”, mikä menisi osaksi

⁷³ ECLI:EU:C:2004:333 ratkaisuehdotus, kohta 47

huomattavan investoinnin määritelmää. Näin ollen uusi yhtiö saisi sui generis -suojaa, jonka hyödyt emoyhtiö/tietokannan luoja täten voisi kierrättää itselleen.

Kuvatun toiminnan johtamisesta suojan saantiin ei kuitenkaan ole varmuutta ja riskit sen yrittämiseen voivat nousta kohtuullisen suuriksi, joten voi olla, ettei tällaista toimintaa tulla näkemään.⁷⁴ Toiminta olisi myös erittäin epätarkoituksenmukaista eikä tehokkuuden kärsiminen ole toivottavaa sisämarkkinoiden tai tietokantadirektiivin kannalta. ”Huomattava investointi” –termin aiheuttamiin ongelmiin sekä sen mahdollisuuksiin tullaan perehtymään tarkemmin tutkielman osiossa 3.2.

Suurimmassa osassa jäsenmaita sui generis -oikeus on systematisoitu tekijänoikeuden lähioikeudeksi⁷⁵. Tämä määritelmä ei kuitenkaan vastaa sen ekonomisen arvon merkittävyyttä, sillä sui generis -oikeuden antama suojaus on laajempi ja vaarallisempi mahdollisen tiedon monopolisoinnin kannalta kuin tekijänoikeus ja muut lähioikeudet yhdessä. Tämä on nähtävissä vertailtaessa edellä esitettyjä omaperäisyyden ja huomattavan investoinnin määritelmiä, jotka toimivat perustana oikeussuojan saamiselle. Tekijänoikeuden suoja-
tessa vain luovan työn ulospäin nähtävää muotoa jättäen muut ilmaisumuodot vapaiksi, suojaa sui generis -oikeus tietojen kertymistä.⁷⁶

2.4.3 Suojan laajuus

Yllä lainatun 7 artiklan jälkimmäinen osa sisältää yleismääritelmän sui generis -oikeuden antaman suojan laajuudelle ja samalla erottaa sen tekijänoikeuden tarjoamasta suojasta antamalla pidemmälle menevän suojan. Oikeudenhaltija saa estää koko sisällön tai laadullisesti ja/tai määrällisesti merkittävän osan kopioinnin ja/tai uudelleenkäytön. Kopioinnilla tarkoitetaan minkälaista tahansa pysyvää tai väliaikaista siirtämistä toiselle tallennusalustalle. Tällaista siirtämistä voi olla esimerkiksi kopiointi, tulostaminen tai lataaminen⁷⁷. Uudelleenkäytöllä taas tarkoitetaan yleisön saataville saattamista kopioita levittämällä, onlinesiirroilla, vuokraamalla tai muilla tavoin.⁷⁸

⁷⁴ Davison 2007, s. 842-843.

⁷⁵ Näin myös meillä Suomessa, jossa sui generis -oikeus on sijoitettu tekijänoikeuslain 49.1 §:n toiseksi alakohtaksi luettelosuojan perään, mikä ei todellisuudessa heijasta sen merkittävyyttä tietokantamarkkinoilla Euroopan unionissa.

⁷⁶ Hugenholtz 2005, s. 1.

⁷⁷ Hugenholtz 2005, s. 3.

⁷⁸ 96/9/EY, 7(2) artikla.

Se, mitä oikeudella suojataan eli mihin suojaus kohdistuu ja mihin se rajoittuu, on tärkein yksittäinen asia liittyen sui generis -oikeuteen. Kuten edellä esitetystä tietokantadirektiivin 7 artiklasta ja sen perustelukappaleista voidaan todeta, tarkoituksena on suojata tietokantojen luomiseen tehtyjä investointeja. Tällaisen investoinnin suojan kohdentuminen on aina ratkaistava yksittäistapauksissa erikseen, sillä ensinnäkin huomattava investointi on tulkinnallinen määritelmä, kuten myös ”olennainen osa” on tulkinnallinen määritelmä. Investoinnin suojaamisen kohdentaminen yksittäistapauksessa konkreettisesti tietokantaan voi muodostua ongelmalliseksi ja johtaa tietokannan ylisuojaamiseen.

Tietokantadirektiivin 7 artiklaa ja Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä tulkitsamalla voidaan nimittäin tulla lopputulemaan, jossa tietokantojen luomiseen kohdistuneiden huomattavien investointien suojaamisessa sui generis -oikeuden antamalla suojalla päädytään myös välillisesti suojaamaan sen sisältöä, kun siitä otetaan laadullisesti ja/tai määrällisesti olennainen osa, sillä tällöin oikeudenomistajalla on oikeus kieltää kyseinen toiminta, estäen tietokannan sisällön uudelleenkäyttämisen ⁷⁹. Sui generis -oikeuden ei voida katsoa sisältävän tarkoitusta luoda uusia oikeuksia tietokannan sisältöön nähden eikä yksittäisiin tietoihin tai tosiasioihin, kuten tietokantadirektiivin perustelukappaleissa 46 todetaan, mutta esimerkiksi tietokannan kokonaisuuksien tai muuten olennaisen osan kopiointi voi johtaa tilanteeseen, jossa tietokannan valmistajalla on mahdollisuus kieltää tiedon levittäminen eteenpäin.

Sui generis -oikeuden tarjoaman suojan laajuus on vielä merkittävämpi, kun huomioi, että siihen ei ole juurikaan rajoituksia. Siihen ei ole liitetty tekijänoikeudesta tuttua siteerausoi-keutta, oikeutta käyttää uutisoinnissa ja siihen liittyvät rajoitukset opetuksen ja tutkimuk-
sen hyväksikin ovat hyvin rajalliset. ⁸⁰ Tämä herättääkin kysymyksen siitä, mentiin-
kö tie-
tokantadirektiiviä laadittaessa liian pitkälle markkinoiden elinvoimaisuuden varmista-
miseksi?

Esimerkkinä tietokantadirektiivin kansallisesta täytäntöönpanosta voidaan katsoa kansallis-
ta lainsäädäntöämme. Suomessa sui generis -oikeus on sisällytetty TekijäL:n 5 lukuun,
joka kulkee otsikolla ”Tekijänoikeuden lähioikeudet”. Oikeutta ei mainita laissa nimeltä,
mutta se on sisällytetty TekijäL 49 §:n 1 momentin 2) -kohtaan, pykälän kulkiessa nimellä
”Luettelon ja tietokannan valmistaja”. Oikeuden rajoitukset on todettu saman pykälän 3

⁷⁹ ks. 96/9/EY perustelukappale 41.

⁸⁰ Davison 2003, s. 99.

momentissa, jossa on viitattu tiettyihin tekijänoikeuden suomiin oikeuksiin. Sui generis -oikeus on, luettelosuojan tapaan, poikkeus yleiseen tekijänoikeudelliseen periaatteeseen siitä, ettei suoja edellytä työtä, taitoa, aikaa tai vaivaa ⁸¹. Sui generis -oikeus on kuitenkin hyvin lähellä ”sweat of the brow” -doktriinia, sillä molemmat tarjoavat suoja nimenomaan ”vaivannäölle”, mutta sui generis -oikeus tarjoaa pidemmälle menevää suojaa.

Ensinnäkin sui generis -oikeus tarjoaa pidempiaikaista suojaa. Tietokantadirektiivin 10 artiklan 1 kohta asettaa tietokantojen sui generis -oikeuden kestoksi 15 vuotta tietokannan valmistumisen loppuunsaattamisesta. Tämä on kuitenkin vasta ensiaskel sui generis -oikeuden kestossa, sillä huomioon tulee ottaa tavaramerkkioikeudesta tunnettu oikeus pidentää suojausta *ad infinitum*. Nimittäin tietokantadirektiivin 10 artiklan 3 kohdan mukaan suoja-aikaa voidaan pidentää aina, kun tietokantaan tehdään uusi huomattava investointi. Tällaisen uuden huomattavan investoinnin lopputulosta tulkitaan käytännössä siis uutena tietokantana, jolle annetaan oma suoja-aikansa. Tämä toki ei tule oikeudenomistajalle ilmaiseksi tai ilman vaivannäköä, mutta se tarjoaa selkeän mahdollisuuden suoja-ajan pitkäaikaiseen pidentämiseen.

Toiseksi sui generis -oikeus lisää uudelleenkäytön ja kopioinnin rajaukseen myös otetun tiedon laadullisen arvon, jonka perusteella hyvin pieni määräkin informaatiosta saattaa muodostua olennaiseksi. Kolmanneksi, edellä mainitulla tavalla, siihen kohdistuvien rajoitteiden määrä on hyvin pieni verrattuna tekijänoikeudessa tunnettuihin rajoituksiin. Viimeiseksi sui generis -oikeus ei mahdollista niin sanottua ”fair use” -doktriinia tai käyttöä uutisointiin. ⁸²

Rajoitukset sui generis -oikeudelle on lueteltu tietokantadirektiivin 8 artiklassa, joka koskee laillisen käyttäjän oikeuksia ja velvollisuuksia ja josta poikkeavat sopimusehdot ovat 15 artiklan mukaan pätemättömiä. Jo artiklan otsikoinnista voidaan nähdä se, ettei kyseessä ole tavanomainen yksinoikeuden rajoitus, vaan artiklassa asetetaan myös lisävelvollisuuksia käyttäjälle.

Ensinnäkin laillisella käyttäjällä on oikeus kopioida ja/tai uudelleen käyttää tietokannan sisällön laadullisesti ja/tai määrällisesti epäolennaisia osia. Tässäkin huomataan sui generis -oikeuden vahvuus, kun käyttäjän oikeudet toisintaa tietokantaa rajoittuvat epäolennaisiin osiin. Toiseksi laillinen käyttäjä ei saa suorittaa toimia, jotka ovat ristiriidassa tietokannan

⁸¹ Haarmann 2012, s. 97. Luettelosuoja antaa suoja tietokannoille, joihin on yhdistelty suuri määrä tietoja.

⁸² Davison 2007, s. 833-835.

tavanomaisen käytön kanssa tai loukkaavat kohtuuttomasti tietokannan valmistajan laillisia etuja. Viimeiseksi laillinen käyttäjä ei voi rajoittaa tekijänoikeuden tai lähioikeuden haltijan kyseiseen tietokantaan sisältyviin teoksiin tai suorituksiin liittyviä etuja. Laillisen käyttäjän artiklassa kuvatut oikeudet ovat siis hyvin vähäiset.

Sui generis –oikeutta on kritisoitu varsin kovasanaisesti. Sitä on kutsuttu jopa yhdeksi kaikista huonoiten tasapainotetuista ja kilpailunvastaisimmaksi immateriaalioikeudeksi kautta aikain⁸³. Sui generis –oikeuden kannattajat ovat todenneet, että sen luomat ongelmat voidaan ratkaista soveltamalla kilpailuoikeudellisia säännöksiä. Kilpailuoikeuden tarkoituksena on kuitenkin taata markkinoiden toimivuus ja liiallisen vaikutusvallan saavuttamisen sekä sen väärinkäytön estäminen. Kilpailuoikeudella on toki tehtävänsä, mutta se on rajoitettu, eikä sen nähdäkseni tulisi koskaan toimia pääasiallisena puolustautumismekanismina.

⁸⁴ Tätä problematiikkaa tarkastellaan myöhemmin tutkielmassa.

Kaiken tässä esitetyn pohjalta on selvää, että parhaimmassakin tapauksessa sui generis –oikeuden olemassaolo luo lähtökohtaisesti epävarmuutta markkinoille. Osin määrittelemättömän ja epätäsmällisen terminologia ei selvennä tarpeeksi oikeudenhaltijoiden tai käyttäjien oikeuksia, minkä seurauksena joudutaan turhan usein tukeutumaan tuomioistuimen puoleen suojan laajuutta ja kohdistumista pohdittaessa – tätä kehitystä ei ole estänyt edes Euroopan unionin tuomioistuimen antamat lukuisat ennakkoratkaisut, kuten niiden jälkeisten oikeustapauksien määrästä voidaan päätellä. Pahimmillaan se voi mahdollistaa erittäin laajan suojausten, jota tietokantadirektiiviä säädettäessä ei sille todennäköisesti tarkoitettu annettavaksi.

2.5 Sopimusoikeudelliset ratkaisut

Suurena puheenaiheena immateriaalioikeuden perinteisiin yksinoikeuksiin liittyen on jo pidemmän aikaan ollut käyttöehto- ja muilla sopimuksilla tehtävät käyttäjien oikeuksien rajoitukset ja niiden sallittavuus⁸⁵. Länsimaisen oikeusjärjestelmän pohjanahan on tunnetusti sopimusvapaus, jonka kattavuus ei ole samanlainen eri oikeusjärjestelmissä ja josta

⁸³ Reichman & Samuelson 1997, s. 81.

⁸⁴ Davison 2003, s. 43.

⁸⁵ Ks. Guibault 2002.

lainsäädännössä on tehty poikkeuksia ⁸⁶. Näin ollen lähtökohtana olisi se, että oikeudenomistajat voivat sopimuksin laajentaa yksinoikeuksiaan. Toisaalta sopimusvapaus antaa mahdollisuuden kunkin tehdä oikeussuhteissaan muihin nähden niin kuin osapuolet parhaaksi näkevät, mutta yksinoikeuksien rajoitukset toisaalta ovat tärkeitä myös uusien töiden luomisen sekä yleisölle saattamisen kannalta ⁸⁷.

Teollisoikeuksien ja sopimusvapauden välinen problematiikka on ikuinen tasapainokysymys, jonka painopisteet vaihtelevat aikojen saatteessa, yleensä aaltoillen laidasta laitaan. Lähimenneisyydessä on korostettu selkeästi tietynlaista ”oikeudenmukaisuuden” näkökulmaa, jossa tärkeää on heikomman osapuolen intressien suojaaminen ja vallan väärinkäytön estäminen, joten sopimusvapauden laajuutta voidaan katsoa rajoitetun, varsinkin Pohjoismaissa. Mika Hemmo kuvailee kehitystä abstraktioiden purkamiseksi, jossa aletaan kiinnittää enemmän huomiota osapuolten tosiasialliseen asemaan sopimuksen syntymisessä. ⁸⁸ Mainitut rajoitukset esimerkiksi tekijänoikeuksiin on nähty tarpeellisiksi tasapainon ylläpitämiseksi, joten ne on useimmiten säädetty pakottaviksi. Näiden säännösten kiertäminen sopimuksin tulisi siis lähtökohtaisesti olla mahdotonta, mutta digitalisoitumisen ja internetpalveluiden valloittaessa alaa vanhoilta fyysisiltä median muodoilta, kuten äänilevyiltä ja DVD-elokuvilta, ovat erilaiset käyttöehtosopimukset nousseet yleisiksi kaikilla vaihdannan osa-alueilla ⁸⁹.

Sopiminen sinällään ei toki ole ongelmallista, mutta kun käyttöehtosopimukset ovat usein erittäin pitkiä ja vaikeaselkoisia tavalliselle käyttäjälle, tulee moni hyväksyneeksi sopimusehdot niitä lukematta, tai ainakaan niitä sisäistämättä, ja samalla luovuttaa usein erilaisia oikeuksia vastapuolelle, joita ei todenmukaisesti ole välttämättä tarkoittanut. Tästä syyn voi tietenkin sälyttää käyttäjälle itselleen, mutta kuvatus kaltainen ”hyväksyntä ilman lukemista” on merkittävä ilmiö 2000-luvulla, johon olisi tarkoituksenmukaista puuttua. Lähtökohtana tietenkin on se, että sopimusehdot tulisi lukea ennen hyväksymistä, mutta tosiasiallisesti tilanne on yllä mainitun kaltainen. Sopimuksen syntymisen periaatteenahan, etenkin meillä Suomessa, on kuitenkin osapuolien yhteinen tahto ja ymmärtämys sopimuksesta.

⁸⁶ Hemmo 2003, s. 69-70.

⁸⁷ Guibault 2002, s. 197.

⁸⁸ Hemmo 2003, s. 70-71.

⁸⁹ Guibault 2002, s. 197.

Teoreettisesti voidaan argumentoida, että yleiset käyttöehtosopimukset eivät useimmiten täytä sopimuksesta päättämisen lähtökohtia: kuluttaja harvemmin edes ymmärtää, mihin suostuu, jolloin teoreettisella tasolla voitaisiin katsoa, ettei sopimusta ole edes syntynyt ⁹⁰. On kuitenkin katsottu, että vakioehtosopimuksia tulisi tulkita oikeustoimilain 1 luvun yleisten sopimusten syntymistä koskevista pykälistä erillään. Kuluttajan kannalta on katsottu, että vakioehdot tulevat osaksi sopimusta silloin, kun hänellä on ollut mahdollisuus tutustua sopimusehtoihin ja elinkeinonharjoittaja on tarjonnut hänelle tähän konkreettisen mahdollisuuden. ⁹¹ Monimutkaistuvien sopimuskäytäntöjen maailmassa tätä näkemystä varsinkin käyttöehtosopimusten osalta voitaisiin tulkita ja onkin tulkittu uudella tavalla, jossa korostettaisiin elinkeinonharjoittaja-kuluttaja suhteessa edellisen vastuuta tiivistää taikka korostaa olennaisimmat velvollisuudet ja oikeudet jälkimmäiselle.

Kun tekijänoikeudenhaltija ja teoksen mahdollinen levittäjä, kuten kirjakustantamo tai levy-yhtiö, neuvottelevat, käydään usein pitkä ja monimuotoinen neuvotteluprosessi, jolloin ongelmakohtia ei juurikaan muodostu. Ongelmana onkin kuluttajille suunnatut sopimukset, sillä heillä ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa sopimukseen, mikä tosin johtuu loogisesti siitä, että jokaisen käyttäjän kanssa sopimusneuvottelujen käyminen johtaisi mahdottomiin transaktiokustannuksiin. ⁹² Tämän seurauksena esimerkiksi tietokoneohjelmiin on aikanaan laitettu yleisiä sopimusehtoja sisältävä paperilappu, joka tulisi lukea ennen kuin kuluttaja avaa paketoitimuovin⁹³, minkä seurauksena hän ”hyväksyy” ehdot. Pohjoismaisessa oikeudessa tällaiset post sale –tyyliset ehdot ovat meille tuntemattomia. Tilanne on kehittynyt vielä pidemmälle digitaalisten ohjelmien myymisen/jakamisen yhteydessä, jossa ennen ohjelman ostamista/asentamista käyttäjän eteen annetaan sopimusehdot, jotka hänen tulee hyväksyä klikkaamalla⁹⁴ ennen kuin osto, asennus tai muu vastaava toimenpide voidaan suorittaa.

Yllä kuvattu ”click wrap” –lisenssi on sinällään parempi kuluttajalle, kun hänellä on mahdollisuus perehtyä ehtoihin kotona omalla ajallaan. Lisäksi digitaalisia hyödykkeitä on helpompi suojata väärinkäytöksiltä, kuten laittomalta kopioinnilta ja levittämiseltä. ⁹⁵ Var-

⁹⁰ Reichman – Franklin 1999, s. 906-907. Kuten muusta tässä tutkimuksessa esitetystä voi päätellä, ei tämä teoreettinen näkökanta ole aiheuttanut juurikaan vastahankaa enää nyky-yhteiskunnassa, mutta trendin yleistyessä on mahdollista, että keskustelu sopimusosapuolten yhteisestä tahdosta voi nousta uudestaan esille.

⁹¹ Hemmo 2003, s. 137 ja 153-154.

⁹² Guibault 2002, s. 200.

⁹³ Englanniksi ilmiö on saanut nimen ”shrink wrap license”, joka kuvaa muovikerrosta, joka useimmiten on kääritty tietokoneohjelmien pakettien ympärille.

⁹⁴ Englanniksi ”click wrap”.

⁹⁵ Guibault 2002, s. 201.

jopuolena on kuitenkin useiden oikeuksien häviäminen perinteisiin fyysisiin tuotteisiin verrattuna. Kun ennen kirjan ostanut sai vapaasti lukea ja myydä kirjaa eteenpäin, nykyisin on hyvinkin mahdollista, että kirjaa ylläpidetään pilvipalvelussa, minkä seurauksena kyseessä ei ole enää tavara, vaan palvelu, jonka ehdot on usein määritelty hyvinkin vahvasti takaamaan palveluntarjoajalle mahdollisimman laajat oikeudet tehdä palvelullaan mitä haluaa ⁹⁶.

Tietokantojen osalta sopimusten käyttäminen tietokannan käyttöehtojen toteuttamiseen on yleistynyt merkittävästi tietokantojen siirtyessä sähköiseen muotoon. Niistä on ylläkuvatulla tavalla tullut yleisemmin palveluita kuin vanhanaikaisia fyysisiä tuotteita, sillä tiedon löytäminen on helpompaa sähköisessä muodossa. Näin ollen suurin osa tietokannoista sisältää erillisesti hyväksyttävät käyttöehdot erilaisissa mittakaavoissa.

Sopimukset eivät kuitenkaan ole ongelmattomia edes tietokannan luojan kannalta. Jos joku rikkoo sopimustaan ja levittää kaikki tietokannan tiedot ulkopuoliselle, on erittäin hankalaa kieltää tätä kolmatta osapuolta jatkamasta suojaamattoman tietokannan levittämistä. ⁹⁷ Tämä ei toki ole este vaatia vahingonkorvausta sopimusrikkeestä sopimuksen toiselta osapuolelta, mutta suurien vahingonkorvauksien saaminen osoittautuu usein vaikeaksi ja kohtuuttomat sopimussakot yleensä sovitellaan tuomioistuimissa. Tällaisessa tilanteessa tietokannan luojan kannalta tulee huolehtia tietokantansa suojauksesta. Varsinkin elektronisessa muodossa olevan tietokannan osalta tulee varmistaa, että suojausten kiertäminen on vaivalloisempaa kuin sopimuksen tekeminen ⁹⁸.

Sopimuksien käyttöön tietokantojen suojaamisessa on kuitenkin tullut viime vuonna merkittävä täsmennys. Tähän liittyen on nimittäin tuore Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio tapauksessa ECLI:EU:C:2015:10, jonka ennakkoratkaisukysymyksessä, jossa Ryanair Ltd. oli rajoittanut sivuillansa olevien hintatietojen käytön ja lippujen oston vain omille sivuilleen käyttöehtosopimuksella, jonka käyttäjän tuli hyväksyä ennen sivulle pääsyä. Näin ollen muut internetsivustot eivät saa tarjota lippuja Ryanairin lennoille. Vastajana ollut PR Aviation BV tarjosi kuluttajille palvelua, jolla verrata halpalentoyhtiöiden lentojen aikoja ja hintoja ja myi näitä. Tiedot se sai automatisoidusta järjestelmästä, joka keräsi tiedot kunkin lentoyhtiön tietokannoista. ⁹⁹ Ennakkoratkaisukysymyksessä kysyt-

⁹⁶ Guibault 2002, s. 202.

⁹⁷ Davison 2003, s. 40.

⁹⁸ Davison 2003, s. 41.

⁹⁹ ECLI:EU:C:2015:10, kohdat 15-16.

tiinkin sitä, ovatko tällaiset ehdot hyväksyttäviä huomioon ottaen tietokantadirektiivin artiklat 6 (1. kohta, yksinoikeuden rajoituksia), 8 (sui generis –suojaaja nauttivan tietokannan laillisen käyttäjän oikeudet ja velvollisuudet) ja 15 (edellä mainittujen artiklojen pakottavuutta koskeva säännös).¹⁰⁰

Tuomiossaan unionin tuomioistuin totesi hyvinkin yksiselitteisesti, että kun kyseessä on tietokanta, joka ei saa tekijänoikeus- eikä sui generis –suojaaja, ei tietokannan luojalle voida asettaa direktiivin asettamia velvollisuuksia. Tämä on looginen ratkaisu ennakkoratkaisukysymyksen kannalta, sillä olisi epäoikeudenmukaista asettaa laillisia velvoitteita ilman, että saisi samalla saman lain suomina oikeuksia. Tuomioistuin perusteli ratkaisuaan sillä, että artiklat 6 ja 8, joihin vastaaja oli vedonnut, eivät sovellu tietokantaan, joka ei saa artiklojen rajoittamia oikeuksia. 6 artikla koskee tekijänoikeuden rajoituksia ja 8 artikla sui generis –suojaajan rajoituksia.¹⁰¹

Näin ollen unionin tuomioistuin katsoi, ettei ole estettä sopimuksin rajoittaa suojaamattoman tietokannan käyttäjän oikeuksia, vaikkakaan suojatun tietokannan tapauksessa näin ei voikaan tehdä. Tuomioistuimen näkemyksen mukaan tämä ei tee tietokantadirektiivistä merkityksetöntä, sillä keskeistä direktiivissä sen näkemyksen mukaan on yhdenmukaistettu ja automaattinen suojajärjestelmä, jolla investointeja sekä omaperäisyyttä suojellaan kattavasti¹⁰².

Tietokannoille olisi toki vaikeampi saada suojaaja kuin nykyisellään ilman tietokantadirektiiviä, mutta näkisin tulkinnan olevan kapea- ja lyhytkatseinen sekä asettavan uhkaavan asetelman tulevaisuutta varten. Näin unionin tuomioistuin on nimittäin asettanut ennakkotapauksen, josta moni muukin ottaa varmasti opikseen – jos tietokanta on varmasti suojauksen ulkopuolella, kannattaa se asettaa sellaisten käyttöehtojen taakse, joilla rajoitetaan niiden käyttöoikeuksia haluamallasi tavalla. Ehdot eivät toki voi olla sopimattomia tai kilpailuoikeuden vastaisia, mutta esimerkiksi kaikki sui generis -oikeuden antamien yksinoikeuksien asettaminen tietokannan käyttöehdoiksi ei voi todennäköisesti merkitä näiden rikkomista.

Ylläesitetty voi rajoittaa tiedon leviämistä sekä pienentää useita markkinoita (mitä vastaan toki on olemassa kilpailuoikeudellinen lainsäädäntö). Päätös saattaa omalla tavallaan tehdä

¹⁰⁰ ECLI:EU:C:2015:10, kohdat 16 ja 29.

¹⁰¹ ECLI:EU:C:2015:10, kohdat 36-37 ja 45.

¹⁰² ECLI:EU:C:2015:10, kohdat 41-42.

tyhjäksi tuomioistuimen aiemmin rakentamaa oikeuskäytäntöä ja vielä tärkeämmin sen tarkoitusperää. Esimerkkeinä useasti esillä olleet vedonlyöntitapaukset, joissa tietokannat jäivät ilman suojaa, mutta tätä kautta kyseiset tietokannat voidaan sopimusteitse lukita maksumuurien tai muiden vastaavien ratkaisujen taakse. Voidaankin pohtia, onko päätöksen takana tietokantadirektiivin esiintuoma poliittinen tahto lisätä Euroopan unionin aluetta houkuttelevuutta tietokantojen luojille, mihin tietokantadirektiivi alun perin luotiinkin – tämä tosin olisi tähän liittyen jo toinen yritys. Tässä tehtävässä direktiivi on laajalti epäonnistunut ja tämä saattaisi olla tapa parantaa asemia Yhdysvaltoihin verrattuna.

Ryanair-tapauksen jälkeen tietokantojen suojaus näyttää saavuttaneen uuden tason, jossa jo aiemmin ylimitoitettu suojaus on laajentunut vieläkin suhteettomammaksi. Kun tietokanta saa sui generis –suoja, on se jo todella hyvin suojattu verrattuna suurimpaan osaan muita immateriaalioikeuksia. Jos taas suojaa ei saada, voidaan sopimuksilla luoda vastaavat tai jopa pidemmälle menevät oikeudet tietokannalle. Tästä lähtökohdasta voidaan tulkita, että oli tietokanta minkälainen tahansa, voidaan se suojata melko vahvasti. Tätä lähtökohtaa ainoana tekijänä rajoittaa kilpailuoikeus, jota analysoidaan alla.

2.6 Kilpailuoikeus tietokantojen hyödyntämisen rajoittimena

Kilpailuoikeus on tunnetusti aina toiminut kaikkien yksinoikeuksien, etenkin immateriaalioikeuksien, vastinparina, mutta sen tarkoituksena ei kuitenkaan ole koskaan ollut toimia pääsääntöisenä yksinoikeuden rajoittimena, vaan erilaisten yksinoikeuksien on tullut olla tasapainossa kaikkien intressiryhmien välillä. Tätä näkökantaa vahvistaa myös tietokantadirektiivin perusteluista nähtävissä oleva toteamus siitä, että kilpailuoikeus ei ole harmonisointi, eikä sen harmonisointi olisikaan käytännössä kovinkaan yksinkertaista ¹⁰³.

Kilpailuoikeuden perustehtävinä ovat taloudellisen tehokkuuden ylläpitäminen, kuluttajien etujen suojaaminen sekä jossain määrin pienempien kilpailijoiden suojeleminen isommilta yrityksiltä ¹⁰⁴. Tarkoituksena ei ole estää markkinatoimijoita toimimasta, niin kauan kuin kilpailu kyseessä olevilla markkinoilla on mahdollista.

¹⁰³ 96/9/EY perustelukappale 6 sekä Derclaye 2008, s. 46.

¹⁰⁴ Alkio – Wik 2009, s. 13-15.

Lisäksi on todettava, että kilpailuoikeudellinen normisto useassa jäsenvaltiossa toimii vain elinkeinonharjoittajien välillä, eikä kohdistu kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisiin suhteisiin¹⁰⁵. Tarkemmin ottaen kilpailuoikeuden perimmäisenä tavoitteena onkin nimenomaan kuluttajien edun suojaaminen¹⁰⁶. Kun kilpailuoikeuden merkitys yksinoikeuden rajoittimena korostuu, lisääntyy myös oikeudellinen epävarmuus. Kilpailuoikeudellisten normien soveltaminen on aina tapauskohtaista tavalla, joka ei ole useimmiten itsestään selvää tai edes ennakoitavaa. Varsinkin määräävän markkina-aseman väärinkäytön yhteydessä markkinoiden määrittäminen voi muodostua hyvinkin vaikeaksi ja ennen kaikkea yritysten kannalta kalliiksi.

Kun arvioidaan kilpailuoikeuden kykyä rajoittaa immateriaalioikeuksien hyödyntämistä, on myös huomioitava kilpailuoikeuden lähtökohdat. Tarkoituksena ei ole yleisesti rajoittaa yhdenkään elinkeinonharjoittajan kasvamista hallitsevaksi osapuoleksi sen perusteella, että se tuottaa kaikkia muita parempia tuotteita tai palveluita. Tarkoituksena päinvastoin on estää tämän aseman saavuttaminen muilla tavoilla, kuten hintakartelleilla, riistohinnoittelulla tai kilpailijoiden ostamisella. Toisin sanottuna, niin kauan kuin markkinoille on realistiset mahdollisuudet päästä ja on olemassa mahdollisuus menestyä kyseisillä markkinoilla, katsotaan markkinat toimiviksi eikä niihin sen johdosta tule puuttua. Elinkeinonharjoittajan toiminnan on oltava kilpailunvastaista, jotta siihen voidaan puuttua kilpailuoikeudellisin keinoin.¹⁰⁷

Tietokannat ovat markkina-alue, joille on luontaista luonnollisten monopolien ja oligopolien syntyminen, missä on kyse tilanteesta, jossa kustannukset ovat pienimmät ja yleinen tehokkuus on suurinta, kun yksi tai muutama elinkeinonharjoittaja vastaa koko tuotannosta. Tämä johtuu siitä, että yksittäiset tietokannat palvelevat usein hyvin pientä markkina- aluetta tai markkinoiden tarve on tietokannalle, joka sisältää lähes kaiken tiedon alaan tai asiaan liittyen, minkä seurauksena tilaa ei useimminkaan ole kovinkaan monelle elinkeinonharjoittajalle. Tietokantojen luominen on kallista ja niihin liittyy merkittäviä uponneita kustannuksia¹⁰⁸. Kun joku on tämän alkuinvestoinnin tehnyt, muodostuu luonnostaan merkittävä este markkinoille pääsyyn, mutta tämä ei ole kuitenkaan tapahtunut kilpailuoikeu-

¹⁰⁵ Dautrelepont 2000, s. 905-906.

¹⁰⁶ Alkio – Wik 2009, s. 13.

¹⁰⁷ Davison 2003, s. 44.

¹⁰⁸ Termillä viitataan projektiin liittyvään alkuinvestointiin, josta ei voi saada tuottoa tilanteessa, jossa elinkeinonharjoittaja joutuu luopumaan liiketoiminnastaan. Näihin investointeihin liittyy siis luontaisesti korkeat riskit.

den vastaisesti, minkä seurauksena yleensäkin kilpailuoikeuden merkitys tietokantojen tieto monopolin rajoittimena on parhaimmillaankin rajallinen.¹⁰⁹

Tunnetuin tapaus, jossa kilpailuoikeuden keinoin kiellettiin elinkeinonharjoittajan toimia ja samalla merkittävin kilpailuoikeuden soveltumisen puolestapuhuja, on Magill –tapauksena tunnettu Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisu¹¹⁰. Kantajina toimivat yritykset julkaisivat televisiokanaviensa ohjelmatietoja omissa lehdissään, joita he pitivät tekijänoikeudella suojattuina. Kantajat eivät suostuneet lisensoimaan ohjelmatietojaan tapauksessa vastaajana toimineelle kilpailijalleen. Tuomioistuin katsoi, että kantajilla oli määräävä markkina-asema viikoittaisten televisio-ohjelmalehtien alalla ja kantajat käyttivät tätä asemaansa väärin estämällä vastaajaa kilpailemasta samalla alalla estämällä tämän markkinoille pääsyn.¹¹¹

Tuomioistuin päätyikin lopulta määräämään kantajat lisensoimaan televisio-ohjelmiensa tiedot vastaajalle kohtuullista korvausta vastaan. Magill –ratkaisussa sekä sen jälkeen tulleissa tapauksissa on kuitenkin laajalti todettu, että pelkkä immateriaalioikeuden omistaminen ei tarkoita määräävän markkina-aseman olemassaoloa¹¹². Lisäksi tuomioistuin täsmensi, ettei määräävässä markkina-asemassa oleva elinkeinonharjoittaja automaattisesti syyllisty asemansa väärinkäyttöön pelkästään kieltäytymällä lisensoimasta yksinoikeudella suojattua materiaaliaan, sillä teoksen toisintaminen on niin olennainen osa varsinkin tapauksessa esillä ollutta tekijänoikeutta, että se tekisi oikeuden käytännössä tyhjäksi¹¹³. Näin ollen voidaan päätyä lopputulemaan, jossa tekijänoikeudenhaltijan tulee suorittaa muitakin toimia, kuin yksinoikeutensa normaalia hyväksikäyttöä, jotta sen toimintaa voidaan rajoittaa kilpailuoikeuden keinoin. Tällaisia toimia voivat olla esimerkiksi sellaisen tuotteen, jolle on kysyntää, markkinoille tulon estäminen tai jos lisensoinnista kieltäytyminen johtaa markkinoiden täydelliseen sulkemiseen kilpailulta¹¹⁴.

Huomionarvoista Magill -tapauksessa on myös se, että se on tapahtunut ennen tietokantadirektiiviä. Tämän seurauksena sui generis –oikeutta ei oltu vielä luotu eikä täten sovellettu tapaukseen. Koska tapaus on koskenut Irlantia ja Isoa-Britanniaa, jossa edellä esitetyn tavoin on noudatettu ”sweat of the brow” –doktriinia, on televisio-ohjelmalistaukset voineet

¹⁰⁹ Davison 2003, s. 44-45.

¹¹⁰ Yhdistetyt tapaukset ECLI:EU:C:1995:98 ja C-242/91 P.

¹¹¹ ECLI:EU:C:1995:98, kohdat 53-54.

¹¹² ECLI:EU:C:1995:98, kohta 46. Ks. myös ECLI:EU:T:1997:84.

¹¹³ ECLI:EU:C:1995:98, kohta 49.

¹¹⁴ Davison 2003, s. 46. Ks. myös tapaus ECLI:EU:C:2004:257, jossa kantaja IMS Health velvoitettiin lisensoimaan lääkemyntitilastonsa määräävän markkina-aseman väärinkäytön johdosta.

tulla suojatuiksi tekijänoikeudella. Tuomion merkitys nykyisen tilanteeseen on jokseenkin kyseenalainen, koska tietokantadirektiivin artiklan 3 kohta 1 toteaa, että muita kuin direktiivin mukaisia kriteereitä ei saa soveltaa tietokantojen suojaamismahdollisuuksia pohdittaessa. Tuomiossa on pohdittu tekijänoikeussuojaa, joka tietokantojen osalta on sittemmin todettu oikeuskäytännössä vaativan Manner-Eurooppalaista omaperäisyyttä. Nykyisellään tekijänoikeuden ei pitäisi soveltua tapauksessa kyseessä olleisiin ohjelmatietoihin, jotka ovat päätuotteen sivutuotteita, joita ei suojata edes sui generis -oikeudella.¹¹⁵

Kuten edellä on esitetty, oikeuskäytäntö onkin tarjonnut yhden keinon estää tiedon monopolisoinnin. ”Huomattava investointi” -termin tulkinta investointina, joka ei voi kohdistua tiedon luomiseen estää tällaisten spin-off -tietokantojen suojaamista ylipäänsä sui generis -oikeudella. Harmillisesti edellä esitetty sopimuskonstruktion käyttö näissä tilanteissa muuttaa tätäkin asetelmaa.

Kilpailuoikeuden asemaa työvälteenä immateriaalioikeuksien väärinkäyttöä vastaan heikentää myös julkisten tahojen rajalliset resurssit todistaa markkinatoimijoiden väärinkäytöstä. Vaikkakin on olemassa paljon isoja tapauksia, joissa julkiset tahot ovat voittaneet, ovat niiden tuomat kustannukset olleet myös merkittäviä. Tämän johdosta elinkeinonharjoittajat voivat yleensä välttää kannaltaan epäedullisen ratkaisun suurempien resurssien turvin ja vastaavasti julkiset tahot eivät nosta kanteita, elleivät ne ole lähes varmoja voitostaan resurssien tuhlaamisen pelon takia. Näin ollen myös rike tilanteissa on hyvin mahdollista, että lakia jätetään resurssipulan johdosta soveltamatta. Tietokantojen osalta on lisäksi todettava, että intressit ovat useasti hyvinkin kansainväliset, mikä vaatisi useampien kansallisten tahojen tai ylikansallisten yhteisöjen yhteistyötä kilpailunvastaisen toiminnan pysäyttämiseksi, mikä hankaloittaa kilpailuoikeuden tehokkuutta jo entisestään.¹¹⁶

2.7 Tietokantoihin liittyvä oikeus- ja lausuntokäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuin on antanut useita ennakkoratkaisuja liittyen tietokantadirektiivin tulkintaan. Suurin osa tuomioistuimelle esitetystä kysymyksistä on käsitellyt otte-
luohjelmia ja niiden käyttämistä vedonlyöntikohteiden pohjana. Ratkaisuissa on pohdittu

¹¹⁵ Hugenholtz 2005, alaviite 26.

¹¹⁶ Davison 2003, s. 47-48.

runsaasti nimenomaan tietokannan rakenteen suojaa vasten sen sisältämien tietojen hyväksikäyttöön. Alla käsitellään muutamia näistä tapauksista, jotka taustoittavat tietokantadirektiivin artiklojen tulkintaa.

2.7.1 Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab (ECLI:EU:C:2004:694)

Fixtures Marketing oli vastuussa sekä Skotlannin että Englannin ylimpien jalkapallosarjojen ottelujärjestyksien hallinnoinnista (lisensointi ymv.). Se nosti kanteen Suomessa (sekä Ruotsissa) Veikkausta vastaan, kun se katsoi, että ottelujärjestykset ovat tietokantadirektiivissä tarkoitettu suojattu tietokanta, jota Veikkaus käyttää hyväkseen järjestäessään vedonlyöntitoimintaansa ilman direktiivin vaatimaa oikeudenhaltijan lupaa.¹¹⁷

Tekijänoikeusneuvosto oli antanut asiassa lausunnon, jossa se oli katsonut, että Suomessa voimassa olevan lainsäädännön mukaan tietokannan ei tarvinnut täyttää tietokantadirektiivin 1 artiklan 2 kohdan tietokannan määritelmää, jotta se voisi saada suojaa¹¹⁸. Tekijänoikeusneuvosto totesi myös lausunnossaan, että yksittäisten tietojen muuttuminen olennaiseksi osaksi on viime kädessä tuomioistuimen ratkaistavissa, eikä yleistä linjausta asiassa annettu¹¹⁹.

Vantaan käräjäoikeus esitti seuraavat kolme kysymystä unionin tuomioistuimelle:

- 1) Voidaanko direktiivin 7 artiklan 1 kohdan vaatimusta investointien kohdistumisesta tietokannan valmistamiseen tulkita niin, että 1 kohdassa mainitulla keräämisellä ja siihen kohdistuvalla investoinnilla tarkoitetaan nyt esillä olevassa tapauksessa sitä investointia, joka kohdistuu itse otteluaikojen ja otteluparien määräämiseen, ja kuuluuko ottelujärjestyksen laatimiseen sellaisia investointeja, jotka eivät tule kysymykseen arvioitaessa suojan kriteerejä?*
- 2) Onko direktiivillä tarkoitettu suojata sitä, etteivät muut kuin ottelujärjestyksen laatijat ilman lupaa voi käyttää ottelujärjestyksessä olevia tietoja vedonlyöntitoiminnassa tai muuten kaupallisessa toiminnassa?*
- 3) Onko Veikkauksen käytön kohteena direktiivin vaatimuksen mukaisesti laadullisesti ja/tai määrällisesti olennainen osa tietokannasta ottaen huomi-*

¹¹⁷ ECLI:EU:C:2004:332, kohdat 8-9 ja 13.

¹¹⁸ ECLI:EU:C:2004:694, kohta 18.

¹¹⁹ TN 1996:5.

*oon, että ottelujärjestyksen mukaisista ottelutiedoista käytetään kerrallaan yhden viikon ajalle tarvittavat veikkauskohteet viikoittain julkaistavissa veikkaukupongeissa ja että tiedot otteluista hankitaan ja tarkastetaan muista lähteistä kuin tietokannan valmistajalta tällaisen menettelyn jatkuessa koko pelikauden ajan?*¹²⁰

Kaksi jälkimmäistä kysymystä ovat tässä yhteydessä mielenkiintoisimmat, mutta valitettavasti tuomioistuin jätti niihin vastaamatta, sillä se päätyi jo ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta siihen, ettei kyseessä ole ylipäänsä sui generis –suoja saava tietokanta¹²¹. Julkisasiamies totesi myös ratkaisuehdotuksessaan, että tietokantadirektiivin 7 artiklan mukaista sui generis –oikeuden edellytyksiä soveltaessa tulee lisäksi soveltaa direktiivin 1 artiklan 2 kohdan (tietokannan määritelmä) edellytyksiä. Näin ollen tuomioistuin vahvisti, että sui generis –suojan saamisen edellytykset ovat tiukemmat kuin tekijänoikeudellisen suojan.¹²²

Julkisasiamies otti myös kantaa huomattavan investoinnin määritelmään, mitä ei kuitenkaan sisällytetty itse tuomioon. Julkisasiamies totesi, että investoinnin huomattavuutta tulee tulkita suhteellisesti, vaikkakin samalla direktiivi asettaa eräänlaisen vähimmäisvaatimuksen investoinnille, mikä tulee kuitenkin nähdä melko matalana. Julkisasiamies nojautui tulkinnassaan direktiivin perusteluosasta esitettyyn oikeuskirjallisuuteen, sillä direktiivissä investoinnin suuruudesta ei ole sanottu muuta kuin se, että sen tulee olla riittävä¹²³.

Tärkeää päätöksestä on myös huomata se, että vaikka tiedon luoja ja tietokannan luoja olisivatkin sama henkilö/taho, ei se estä mahdollisuutta saada sui generis –suoja. Tällaisissa tapauksissa kuitenkin suojaa vaativan on esitettävä, miten huomattava määrällinen ja/tai laadullinen investointi on kohdistunut nimenomaan tiedon keräämiseen, varmistamiseen ja esittämiseen. Tämän investoinnin tulee olla itsenäinen tiedon luomiseen kohdistuneista investoinneista. Tämä saattaa tosin muodostua hankalaksi suojan hakijan kannalta, sillä investointi ei voi kohdistua tiedon varmistamiseen tai keräämiseen, jos tiedon luoja on sama kuin tietokannan, jolloin jäljelle jää esittämiseen kohdistuneet investoinnit. Tämäkään

¹²⁰ ECLI:EU:C:2004:694, kohta 19.

¹²¹ ECLI:EU:C:2004:694, kohdat 49-50.

¹²² ECLI:EU:C:2004:332, kohta 42.

¹²³ ECLI:EU:C:2004:332, kohta 49. Ks. myös von Lewiski 2001.

ei kuitenkaan usein tule kyseeseen, sillä esittäminenkin on usein läheisessä suhteessa tiedon luomiseen.¹²⁴

2.7.2 Innoweb BV v. Wegener ym. (ECLI:EU:C:2013:850)

Mielenkiintoisia täsmennyksiä löytyy myös tietokannan sisältämien tietojen uudelleenkäyttöön liittyen. Tapauksessa ECLI:EU:C:2013:850 oli kyse metahakukoneesta, jota ylläpitänyt Innoweb BV keräsi tietoja useammilta eri käytettyjen autojen myyntisivuilta, mukaan lukien kantajan Wegenerin sivusto, ja esitteli ne hakijalle omalla sivullaan, jolloin käyttäjä ei joutunut käymään alkuperäisellä sivulla. Näin alkuperäisten sivujen omistajat eivät saaneet käyttäjiä sivuilleen ja näin ollen menettivät mainostuloja. Metahakukone toimi siis käytännössä välittäjänä eri sivujen tietokannoille ilman valtuutusta.¹²⁵ Euroopan unionin tuomioistuimelle esitettyjen ennakkoratkaisukysymysten keskiössä oli se, voidaanko tämän toiminnan katsoa olevan tietokantadirektiivin 7 artiklan (sui generis) 1 kohdan mukaista uudelleenkäyttöä.

Tuomioistuimen pohdittavaksi tuli siis ensinnäkin se, että onko tämä ylipäänsä tietokannan uudelleenkäyttöä ja jos on, niin tuleeko tällaiset kohdennetut metahaut, jotka kohdistuvat noin 200 000 autoa sisältävään tietokantaan, katsoa määrällisesti ja/tai laadullisesti olennaiseksi tietokannan osaksi, varsinkin huomioiden sen, että hakuja kohdistui kantajan sivustoon noin 100 000 päivässä¹²⁶. Toiseksi kysyttiin, että jos ensimmäiseen kysymykseen vastaus on kieltävä, niin olisiko tilanne toinen, jos välittäjä näyttäisi vain pienen osan tietokannan sisällöstä hakijalle oman sivunsa ulkomuodossa. Kolmanneksi kysyttiin, että onko 100 000 päivittäisen haun luvulla merkitystä edellisiä kysymyksiä ratkaistaessa.¹²⁷

Tuomioistuin totesi uudelleenkäytön käsitteen olevan tarkoitettu laajaksi tietokantadirektiivin 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan ”mitä tahansa saattamista” -muotoilun perusteella¹²⁸. Käsitteen rajoittaminen tietynlaiseen uudelleenkäyttöön mitä luultavimmin johtaisi lainsäädännön laajamittaiseen kiertämiseen, mikä johtaisi sui generis -oikeuden nimenomaisen päämäärän täyttymättä jäämiseen, sillä kuten tietokantadirektiivin perustelukappaleissa todetaan, on tarkoituksena ollut turvata investoinnin suorittanutta henkilöä nimen-

¹²⁴ ECLI:EU:C:2004:694, kohdat 39, 44-46.

¹²⁵ ECLI:EU:C:2013:850, kohdat 8-11.

¹²⁶ ECLI:EU:C:2013:850, kohdat 8, 13 ja 18.

¹²⁷ ECLI:EU:C:2013:850, kohta 18.

¹²⁸ ECLI:EU:C:2013:850, kohta 33.

omaisesti kilpailijoilta, jotka uudelleen muodostavat tietokannan pienemmin kustannuksin¹²⁹. Tuomioistuimen mukaan 7 artiklassa kielletyillä toimilla tarkoitetaan kaikkea mihin ei ole annettu lupaa ja jossa levitetään yleisölle vähintään olennainen osa tietokannasta, eikä tässä yhteydessä uudelleenkäytön toteuttamistavalla ole merkitystä¹³⁰.

Tuomioistuin huomioi myös sen, ettei tietokantadirektiivin 7 artikla anna suojaa tietojen etsimiseen eli jos lupa tietokannan käyttämiseen on annettu, ei tietokannasta tietojen etsimistä voi estää. Tämä olikin sivuhuomio siihen nähden, että lopulta tuomioistuin päätyi ratkaisuun, jossa metahakukone oli tietokantadirektiivissä mainitun loistuetteen kaltainen ja johtaa siihen, ettei tietokannan valmistaja saa tarvitsemaansa suojaa. Lisäksi tuomioistuin katsoi, että kyseessä on yleisölle välittäminen, kun metahakukonetta voi käyttää internetissä kuka tahansa. Immateriaalioikeuksissa on etenkin linkittämisen laillisuutta käsittelevien tapauksien osalta tunnettu periaate siitä, että merkittävää on teoreettisten kävijöiden määrä, eikä tosiasiallisten kävijöiden määrä, minkä tuomioistuin totesikin.¹³¹

Lopputuloksena olikin, että jos metahakukone tarjoaa samankaltaiset hakuehdot, tutkii kaikki tietokannan tiedot ja esittää haun tulokset oman sivustonsa ulkomuodossa samoin kriteerein kuin miten ne tietokannassa ovat esitetty, on kyseessä suojatun tietokannan uudelleenkäyttö¹³².

Tässä tapauksessa tuomioistuin on, sekä oikeuskirjallisuudessa ja omasta mielestäni, noudattanut johdonmukaista linjaa perusteluissaan sekä direktiivin tarkoituksen, että aikaisemman oikeuskäytännön osalta¹³³. Ongelmaksi muodostuvat viimeiseksi jätetyt yleiset kriteerit, joiden pohjalta metahakukoneet voidaan katsoa laittomaksi. On nimittäin erittäin tapauskohtaista, aiheuttaako metahakukone toimitsijalle absoluuttisesti hyötyä vai haittaa (lisääntynyt näkyvyys vs. menetetyt mainostulot).¹³⁴ Myöskin tiedon leviämisen kannalta tilanne voi olla ongelmallinen. Lähdetäänkö EU-oikeudessa siitä lähtökohdasta, että sui generis –suojalla varustetun tietokannan sisältämän tiedon voi suojata pysymään omalla sivustollaan, jolloin itseasiassa tietokin tulee suojatuksi?

¹²⁹ 96/9/EY perustelukappaleet 7, 38-42 ja 48. Tämä kanta on vahvistettu myös useammassa unionin tuomioistuimen ratkaisussa, ks. esimerkiksi ECLI:EU:C:2008:552

¹³⁰ ECLI:EU:C:2013:850, kohta 37. Katso myös ECLI:EU:C:2012:642 (Football Dataco ym.), kohta 20.

¹³¹ ECLI:EU:C:2013:850, kohdat 46, 48 sekä 50-52.

¹³² ECLI:EU:C:2013:850, kohta 54.

¹³³ Ks. samansuuntaisesti Virtanen 2014.

¹³⁴ Virtanen 2014, s. 5.

Mielenkiintoisen kysymys tulee asetetuksi, jos lähtöasetelmaa muutetaan hieman. Jos oletetaan, että kyseinen tietokanta ei saisi ollenkaan tietokantadirektiivin suojaa, olisiko tietokannan tekijällä mitään mahdollisuuksia puolustautua tällaista kopiointia vastaan? Tämä kysymyksenasettelu osoittaa tasapainon löytämisen vaikeuden, sillä tapausta ratkaistaessa vastaus tähän kysymykseen olisi ollut todennäköisesti ei, kun kyse ei ole sinällään kilpailuvasta yrityksestä, johon voitaisiin soveltaa esimerkiksi kilpailuoikeudellisia säännöksiä. Kyseessä olisi kuitenkin merkittävä intressi alkuperäisen tietokannan luojalle, mille se voisi ajatella olevan jonkinlaista suojaa.

Nykyisen oikeuskäytännön perusteella vastaus on kuitenkin myöntävä: Ryanair -tapauksen valossa suojan ulkopuolelle jäävä tietokantaa voidaan sopimuksin suojata, esimerkiksi asettamalla ns. click wrap -ehdot, jotka kieltäisivät tietokantojen tietojen toisintamisen kokonaisuudessaan, sivustojen käyttöehdoiksi. Tämä on toki sopimusvapauden piirissä, mutta toisenlaisessa tapauksessa voitaisiin kritisoida sitä, että tämä todellisesti antaa mahdollisuuden suojattomien tietokantojen kohtuuttoman laajaan suojelemiseen.

2.7.3 Football Dataco Ltd. ym. v. Yahoo! UK Ltd. ym. (ECLI:EU:C:2012:115)

Jo edellä käsitelty Football Dataco -tapaus sisälsi myös toisen ennakkoratkaisukysymyksen, joka valottaa tietokantadirektiivin vaikutusta kansalliseen lainsäädäntöön. Court of Appeal (Englanti ja Wales) halusi esittää tuomioistuimelle tietokantadirektiivin harmonisointiin liittyen seuraavan kysymyksen:

2) *Suljetaanko direktiivillä pois muut kuin direktiivissä [96/9] säädetyt kansalliset tekijänoikeuden kaltaiset oikeudet tietokantoihin?*¹³⁵

Tuomioistuin totesi, että direktiivin perustelukappaleiden perusteella on selvää, ettei direktiivin 1 artiklan 2 kohdassa määritellyille tietokannoille voida antaa tekijänoikeussuojaa muilla perusteilla kuin niillä, jotka on mainittu direktiivissä. Näin ollen direktiivi sulkee pois kansalliset lait, jotka mahdollistaisivat tekijänoikeuden kaltaisten oikeuksien suojaamisen muilla perusteilla. Tämä ei kuitenkaan ole esteenä sille, että nojaututaan direktiivin 14 artiklan 2 kohtaan, jolla ennen direktiivin voimaantuloa suojaa saaneet tietokannat säilyttävät suojansa suoja-aikansa päättymiseen saakka.¹³⁶

¹³⁵ ECLI:EU:C:2012:115, kohta 24.

¹³⁶ ECLI:EU:C:2012:115, kohdat 48-50 ja 52.

Tässä kysymyksessä ei direktiivin perusteella ole epäselvyyttä, sillä harmonisointitarkoitus on perustelukappaleissa mainittu useaan otteeseen. Kun ottaa samalla huomioon unionin tavoitteen yhtenäistää sisämarkkinat mahdollisimman laajasti, direktiivin tavoitteiden toteutuminen vaikeutuisi huomattavasti, jos direktiivin säännöksistä pystyttäisiin poikkeamaan.

Tuomioistuimen vastaus 2) -kohtaan saattaa kuitenkin tarkoittaa muutoksia myös Suomen kannalta. Kysymys oli muotoiltu niin, että estääkö direktiivi kansalliset tekijänoikeuden *kaltaiset* oikeudet tietokantoihin. Tämän seurauksena tuomioistuimen päätös näyttää kohdistuvan myös suomalaiseen (ja muuallakin pohjoismaissa tunnettuun) luettelosuojaan siten, että tulevaisuudessa luettelosuojaa ei voida antaa, mikä tekee sen merkityksettömäksi¹³⁷. Vastaus toiseen kysymykseen ei kuitenkaan ole täysin tyhjentävä, sillä epäselväksi jää mikä on muiden, esimerkiksi monen jäsenvaltion tarjoaman suojan orjallista kopiointia vastaan, kohtalo. Voi olla, että tuomioistuin katsoi asiaa hyvinkin suppeasti vain Iso-Britannian kannalta, koska sillä ei ole vastaavia sopimattoman menettelyn säännöksiä. Vastauksen muotoilun perusteella näyttää kuitenkin siltä, että nämäkin suojamuodot ovat direktiivin valossa kiellettyjä.¹³⁸

Viimeksi mainittu tulkinta saattaa olla ongelmallinen useiden valtioiden oikeuskäytännön kannalta, sillä ne saattavat muodostaa merkittäviä tapoja suojata omaisuutta yksittäisen valtion kansallisessa oikeusjärjestyksessä. Monessa valtiossa on tarkoituksellisesti yritetty estää luvaton ja sopimaton käyttäytyminen. Tietokantojen suoja ja niiden arvo kärsivät, jos tekijänoikeudella suojattujen tietokantojen sisältöjä luvallisesti tai luvatta kopioitaisiin, minkä jälkeen esimerkiksi esitettäisiin sama informaatio jollain toisella tavalla. Toisaalta olisi myös epätarkoituksenmukaista, että tietokannoille olisi mahdollista saada suojaa eriävillä kriteereillä eli jos harmonisointi ei oikeasti tarkoittaisikaan harmonisointia¹³⁹. On kuitenkin huomattava, että tällainen tilanne ei todennäköisesti aktualisoidu kovin usein, sillä silloin, kun tietokanta on omaperäinen direktiivin merkityksessä, on siihen usein myös tehty huomattava investointi, jolloin se saisi sui generis -suoja vahvistaen sen asemaa.

Tekijänoikeuden asemaa tietokantojen suojaamisessa voitaisiin parantaa esimerkiksi muuttamalla tietokantadirektiiviä niin, että se suojaisi tekijänoikeudella suojattuja tietokantoja myös niiden sopimattomalta kopioimiselta. Tässä jouduttaisiin toki tilanteeseen, jossa sui

¹³⁷ Derclaye 2013, s. 351.

¹³⁸ Derclaye 2013, s. 351-352.

¹³⁹ Derclaye 2013, s. 352.

generis -oikeus menettäisi huomattavasti omalaatuisuuttaan ja suojamuotojen välillä olisi lähinnä edellytyksien ero. Lisäksi tässä on huomioitava se vaara, että myös tekijänoikeuden suoja ulottuisi pidemmälle kuin tietokannan kehukseen. Se, onko tämä tarkoituksenmukaista, riippuu toivotusta lopputuloksesta. Vaihtoehtona voisi olla esimerkiksi sui generis -oikeuden sisällyttäminen tekijänoikeuteen.

Jo aikaisempi oikeuskäytäntö on vahvistanut sui generis -oikeuden osalta, kuten edellä on esitetty, että tiedon kerääminen tarkoittaa vain sen keräämistä, ei sen luomista ¹⁴⁰. Tällä on saattanut olla vahingossa sellainen vaikutus, että tietokantojen valmistajat yrittävät suojan saamiseksi epätarkoituksenmukaisesti investoida itse tietokannan luomiseen, erityisesti sen esittämiseen ¹⁴¹. Tämä on kuitenkin liittynyt vain sui generis -oikeuteen. Tällä tuomiollaan unionin tuomioistuin vahvisti saman kannan myös tekijänoikeuden osalta, mutta en usko sillä olevan edes mahdollisesti tällaista vaikutusta tekijänoikeuteen. Tietokannan rakenne sen selkeyden ja käytettävyyden kannalta on liian tärkeä aspekti sen hyödyllisyyttä ajatellen, että tietokantojen valmistajat ryhtyisivät tarkoituksella muuttamaan rakenteita tekijänoikeussuojan saamiseksi

¹⁴⁰ ks. ECLI:EU:C:2004:695 British Horseracing Board.

¹⁴¹ Derclaye 2013, alaviite 26.

3 TIEDON SUOJAAMINEN

Tietokantojen suojan harmonisoinnin ja laajentaminen Euroopan unionin alueella tuli johtaa vahvoihin tietokantamarkkinoihin sisämarkkinoilla, joiden turvin sisämarkkinoiden vapaa kaupankäynti mahdollistaisi tiedon laajan leviämisen ja hyödyntämisen. Tietokantojen vahva suojaaminen on kuitenkin johtanut mahdollisesti tilanteeseen, jossa lopputulos on juurikin päinvastainen. Seuraavassa esitellään lainsäädännön aiheuttamia ongelmia lainsäädäntöön, sen periaatteisiin ja oikeuskäytäntöön viitaten.

3.1 Tiedon ja ideoiden suojaamattomuus

Tekijänoikeus ja sen lähioikeudet, kuten sui generis –oikeus, suojaavat lähtökohtaisesti ideoiden fyysisiä ilmenemismuotoja. Niinpä niiden taustalla olevat ideat jäävät suojauksen ulkopuolelle. Ideoiden suojaamattomuus onkin looginen lähtökohta yleisten etujen suojaamisen näkökannalta. Jos jokainen idea suojattaisiin myös tekijänoikeudella tai muulla yksinoikeudella, saavutettaisiin hyvin nopeasti tilanne, jossa kaikki uudet teokset olisivat jonkin edellisen idean muunnelmia, minkä seurauksena kukaan ei voisi enää luoda mitään. Tämä taas pysäyttäisi kaiken luovan työn ja teknologian kehityksen sekä estäisi täysin kilpailun syntymisen.

Suomalainen tekijänoikeusesimerkki auttaa valottamaan ajatusmaailmaa. TekijäL 1 §:n muotoilusta on ilmeistä, että se suojaa teoksen ilmenemismuodon. Se ei siis suojaa teoksen ideaa, teemoja, periaatteita tai sen sisältämiä tietoja, vaan nimenomaisesti sen tavan, jolla ne ilmenevät teoksessa.¹⁴² Ideoiden ja ilmaisumuodon toisistaan erottaminen voi kuitenkin olla ongelmallista, sillä tekijänoikeussuojahan ylettää myös sellaiseen tekijänoikeussuojatun teoksen muunneltuun versioon, jota ei ole orjallisesti kopioitu alkuperäisestä. Näin ollen voidaan argumentoida, että tekijänoikeus suojaa myös jollain tasoilla teoksessa olevaa ideaa. Rajanveto on kuitenkin hyvinkin hämärä, eikä sitä ole juurikaan määritelty tai selvennetty¹⁴³. Kyseinen ongelma on myös nähty joissain yhteyksissä merkityksettömäksi itse tekijänoikeussuojan määrittelymisen kannalta¹⁴⁴.

¹⁴² TN 2014:10.

¹⁴³ Kurtz 1993, s. 1222.

¹⁴⁴ Mylly 2005, s. 758.

Yhdysvalloissa on kehitetty tältä ilmiöltä suojautumiselle niin sanottu sulautumisdoktriini. Sen mukaan ilmaisu ikään kuin sulautuu ideaan, jos idealle ei ole olemassa kovinkaan montaa ilmaisutapaa. Näille ilmaisumuodoille ei näissä tilanteissa ole sen seurauksena annettu suojaa, jotta ideat säilyisivät vapaana tekijänoikeussuojasta. Toisaalta yhdysvaltalaiset tuomioistuimet ovat antaneet suojaa myös näissä tapauksissa, mutta tällöin suoja on ylettänyt vain suojatun teoksen orjalliseen kopiointiin.¹⁴⁵

Ylläesitetyn doktriinin seurauksena tietokannat jäisivät melko usein lähes täysin ilman suojausta. Kuten edellä on esitetty, tekijänoikeussuojan saaminen vaatii tiettyä omaperäisyyttä, mutta sui generis –suoja voi saada minkälaiseen ilmenemismuotoon tahansa, kunhan siihen käytetty investointi on riittävä. Sulautumisdoktriinin noudattaminen ei siis olisi tietokantojen suojauksen kannalta kovinkaan tarkoituksenmukainen. Tekijänoikeussuojan kannalta on hankalaa se, että vaikka ”järkeviä” ilmenemismuotoja tietokannoille on todellisuudessa hyvinkin vähän, ei täysin päinvastainkaan lähtökohta vaikuta kohtuulliselta. Sui generis –oikeuden kannalta hankalaa on myös se, ettei sen mukaisen suojan saaminen perustu idean toteuttamiseen niin, että syntyy tätä ideaa edustava teos, vaan suojataan työtä ja käytettyjä resursseja, ei idean ja ilmaisun välistä rajakäyntiä voida juurikaan käydä¹⁴⁶.

Tietokantojen kannalta idean suojaamattomuus on osin ongelmallinen. Ensinnäkin moni tietokanta perustuu perusideaan siitä, että tietoa olisi kerätty yhteen paikkaan helposti käytettäväksi, jolloin tämän idean suojaaminen ei olisi loogista. Toisaalta, jos tietokantaan menee syvemmälle, saattaa sen perusratkaisu, esimerkiksi tietynlainen tiedon järjestely, olla samalla sen omaperäinen osa ja samalla sen idea, jolloin molemmat saattavat tulla edellä esitetyllä tavalla suojatuksi. Mitä jää tulevien tietokantojen käytettäväksi? Lähtökohteisesti voidaan kuitenkin nojautua esimerkiksi lähdekoodin tekijänoikeussuojaan: se osa tietokannan järjestelyä, joka samalla heijastaa sen ideaa, jää ylipäänsä tekijänoikeussuojan ulkopuolelle¹⁴⁷. Tällöin tietokannan suojauksen taso toki heikkenee, mutta tämä on välttämätöntä uuden luomisen kannalta.

¹⁴⁵ Halpern–Nard–Port 1999, s. 8.

¹⁴⁶ Hugenholtz 2005, s. 4.

¹⁴⁷ Välimäki 2007.

3.2 Sui generis -oikeuden suojaaman ”huomattavan investoinnin” kohdentaminen

Tiedon suojaamista tutkaillessa on havaittavissa jo olemassa olevan oikeuskäytännön perusteella, ettei tekijänoikeussuoja ole aiheuttanut merkittäviä vaikeuksia markkinoilla. Sen sijaan huomattavia ongelmia on aiheuttanut, kuten edellä on jo viitattu, tietokantadirektiivin uusi sui generis -oikeus. Merkittävimpänä ongelmana tiedon suojaamisen kannalta on nähdäkseni suojan kohdistuminen ja sen tarkoituksen soveltaminen.

Käsitteenä ”huomattava investointi” ei typisty tai ei ainakaan pitäisi typistyä edellä esitettyyn ongelmaan investoinnin kohdistumisesta ja sen määrästä. Kun tarkoituksena on suojata tietokannan luomiseen käytettyjä investointeja, jää auki kysymys siitä, mitä investoinnin suojaaminen täsmälleen ottaen tarkoittaa. Onko investoinnin suoja samanlainen kuin esimerkiksi tekijänoikeussuoja, jossa luovaa työtä suojataan sen ilmaisumuodon kannalta? Tietokantadirektiivissä käytetyn terminologian perusteella näin ei ole. Suojaus on siis jostain muuta tai ainakin jonkinlainen muunnelma ilmenemismuodon suojasta, mutta mitä tämä käytännössä tarkoittaa? Kuinka investointia suojataan?

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että sinällään sui generis -suoja kohdistuu ilmaisuun, kun investointi on kohdistunut tiedon esittämiseen¹⁴⁸. Tämän voidaan tulkita kohdistuvan myös investointeihin, jotka ovat menneet esimerkiksi tietokannan hakujärjestelmän ja ulkoasun luontiin. Tässä investointi on siis kohdistunut ulkoisesti havaittavaan ilmenemismuotoon, mutta suojan ideana ei ole järjestelmän omaperäisyyden tai tämän ilmenemismuodon suojaaminen.

Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin lisäksi esitetty, että sui generis -suoja on itseasiassa lähes identtinen tekijänoikeussuojan kanssa, eikä eroa juurikaan synny muutoin, kuin sen saamisen edellytyksissä. Tässä tutkielmassa esitetyin tavoin suoja menee kuitenkin itseasiassa pidemmälle ja siihen kohdistuu vähemmän rajoituksia.¹⁴⁹ Jos tämä olisi ollut tietokantadirektiivin tarkoitus, sui generis -suojan luomisella ei olisikaan ollut juuri merkitystä, joten tulkinta on tehtävä suojauksen omista lähtökohdista ja tarkoituksesta, eikä sitä pitäisi suoranaisesti samaistaa tekijänoikeuteen.

¹⁴⁸ Hoeren – Kolany-Raiser – Yankova – Hecheltjen –Hobel 2013, s. 44.

¹⁴⁹ Davison 2003, s. 99-100.

Kuten tietokantadirektiivin 7 artiklan 1 kohdasta on aiemmin esitetyllä tavalla nähtävissä, suojataan tietokantaa, johon on vaadittu huomattava investointi, sen kopioinnilta ja/tai uudelleenkäytöltä melko kattavasti. Sanamuoto on suoraviivainen, eikä se muotoilultaan olekaan ongelmallinen, mutta siitä huolimatta se ei heijasta oikealla tavalla sitä, mitä direktiivin perustelukappaleiden mukaan pyritään suojaamaan. Täsmällisemmin voitaisiin katsoa, ettei määritelmän tulkinta todellisuudessa ilmennä tietokantadirektiivin tarkoitusta. Direktiivin perustelukappaleiden pohjalta nähdään, että vaikkakin tekijänoikeudella pääsääntöisesti suojataan tietokantoja, se ei ole riittävää. Muita keinoja on otettava käyttöön, jotta tietokantojen valmistajilla olisi riittävä suoja.¹⁵⁰ Tästä päädyttiin investointien suojaamiseen.

Kuten tässä tutkielmassa on esitetty, kohdistuu suoja kuitenkin välillisesti sisältöön, minkä ei kuuluisi olla investoinnin suojan osa, mutta voidaanko myös argumentoida, että suojan pääasiallisesti kohdistuukin nimenomaan sisältöön? Jos investoinnin lopputuloksena ei oikeastaan ole mitään ilmenemismuotonsa johdosta suojattavaa, ei suojattavaksi jää kuin idea ja sisältö. Ideaa ei voida suojata yleisten immateriaalioikeudellisten periaatteiden mukaisesti tekijänoikeudella tai sen lähioikeuksilla¹⁵¹, kuten edellä on esitetty, joten jäljelle jää vain sisältö, mikä ei direktiivin perustelukappaleiden mukaan pitäisi ollakaan suojan kohteena. Suojan täytyisi siis kohdistua käytännössä hyvinkin samalla tavalla ilmaisumuotoon kuin tekijänoikeus. Kuitenkin sui generis –suoja ulottautuu syvemmälle, kuin pelkkään fyysiseen ilmentymään, mikä heijastuu myös siinä, ettei sen yhteydessä ole direktiivissä puhuttu tietokannan ulkoisesta muodosta tai järjestämisestä mitään.

Direktiivillä on pyritty korjaamaan se epäkohta, että Euroopan unionin alueella ei investoida tarpeeksi tietokantojen luomiseen ja direktiivin perusteella se johtuu puutteellisesta ja epäyhtenäisestä suojauksesta. Perustelukappaleiden muotoilusta voidaan tulkita, että tarkoituksena on rohkaista investointien tekemistä unionin alueella.¹⁵² Tarkoituksenmukainen tulkinta tilanteesta on siis se, että suojaa tulisi antaa tavalla, joka kannustaa investoimaan ja joka takaa investointien suojan riittävällä tavalla. Tätä näkemystä tukee myös tapa, jolla unionin tuomioistuin on kommentoinut laadullisesti olennaisen osan kopiointia ja/tai uudelleenkäyttämistä. Unionin tuomioistuin on katsonut, että laadullisesti olennainen osa on sellainen, joka tiedon vähäisestä määrästä huolimatta, on vaatinut huomattavia inves-

¹⁵⁰ 96/9/EY, perustelukappaleet 5-6.

¹⁵¹ Teknisen toteutuksen idean voi kuitenkin suojata patentilla, mutta niillä ei ole merkitystä käsillä olevan aiheen kannalta.

¹⁵² 96/9/EY, perustelukappaleet 1-2 ja 12.

tointeja ¹⁵³. Laadullisesti olennaisen osan suojaaminen ei siis kohdistu tiedon omaan itseen arvoon, vaan sen keräämiseen, esittämiseen tai varmistamiseen suoritettuihin investointeihin ¹⁵⁴.

Kuitenkin sui generis –suoja on muotoiltu niin, että suojataan tietokantaa, koska siihen on investoitu, eikä suoranaisesti investointia, vaikka tämä samalla tapahtuukin välillisesti. Kyseinen suoja on kuitenkin useissa analyyseissä todettu olevan liian laaja ja rajoitukseton, joten lopputuloksena investointeja ei suojella vain tarpeeksi vaan jopa liikaa. Esitetystä piilee kuitenkin ydin tietokantadirektiivin käytännön soveltamisen parantamiseen tavalla, jolla yksinoikeudet verrattuna yleiseen etuun tulisivat paremmin tasapainotetuiksi.

Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä löytyy sui generis -oikeuden sisältöön yltävää suojaa tukevaa tietokantadirektiivin tulkintaa. Tapauksessa, jossa vastakkain olivat Directmedia Publishing GmbH ja Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, yliopiston professori oli luonut tietokannan merkittävistä saksalaisista runoista vuosien 1720-1933 välillä. Tällä tietokannalla katsottiin olevan sekä tekijänoikeussuojaa sekä sui generis –suojaa. Kyseinen tietokanta oli vapaasti saatavilla kaikille internetissä. Tietokanta sisälsi runojen tekijöiden nimet, julkaisuvuodet, ensimmäiset rivit sekä otsikot. ¹⁵⁵ Directmedia on tutkaillut tätä tietokantaa, valinnut sieltä tarpeelliseksi katsomansa runot, jotka vuosien 1720-1900 välillä vastasivat n. 98 %:sti toisiaan ¹⁵⁶.

Tämän jälkeen Directmedia on kerännyt valitsemansa runot ”*omasta digitaalisesta materiaalistaan*”. Ongelmana tilanteessa pidettiin sitä, voidaanko tällaista toimintaa pitää tietokantadirektiivin 7(2) artiklan a kohdan mukaisena kopiointina. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin totesi, että direktiivin perustelukappaleista, unionin tuomioistuimen aikaisemmasta oikeuskäytännöstä sekä sui generis –oikeuden tarkoituksesta ja kohteesta voidaan tulkita, että kopiointia tulisi terminä tulkita suppeasti ja että se ei kattaisi ”tietokannan käyttöä neuvojen, tietojen ja luetteloinnin lähteenä, vaikka kyseessä olevan tietokannan olennaisia osia kopioitaisiinkin tällä tavoin vähin erin ja ne siirrettäisiin sellaisenaan toiseen tietokantaan”. ¹⁵⁷

¹⁵³ ECLI:EU:C:2004:695, kohta 71.

¹⁵⁴ Samansuuntaisesti on todettu teoksessa Hoeren – Kolany-Raiser – Yankova – Hecheltjen –Hobel 2013, s. 47.

¹⁵⁵ ECLI:EU:C:2008:552, kohdat 9-11.

¹⁵⁶ Virtanen 2011, s. 3.

¹⁵⁷ ECLI:EU:C:2008:552, kohdat 14 ja 19.

Tuomioistuin katsoi, että direktiivin artiklan 7(2) a kohdan sanamuoto ”millä tavalla ja missä muodossa tahansa” viittaa siihen, että lainsäätäjällä on tarkoittanut antaa kopioinnille laajan merkityksen. Tämän lisäksi tuomioistuin korosti, että sillä ei ole merkitystä, tapahtuuko kopiointi niin sanotusti suoraan vai jotain kiertotietä, kuten direktiivin sanamuotoa voi tulkita.¹⁵⁸ Tämä onkin suoraan tietokantadirektiiviä lukien ymmärrettävä ja sanamuodon perusteella looginen lopputulos.

Lisäksi katsottiin, ettei sillä ole merkitystä, että tietokannasta otettu tieto esitetään loppujen lopuksi eri tavalla ja muokattuna, sillä nämäkin toimet ovat direktiivin perustelukappaleen 38 mukaan toimia, joita pyritään estämään sui generis -oikeuden säätämällä.¹⁵⁹ Professorin laatima tietokanta oli yleisön saatavilla, jotta siitä olisi mahdollista saada tietoa, mutta Freiburgin yliopisto pyrki estämään runoluettelon sisältämän aineiston luvattoman kopioinnin.¹⁶⁰ Lopuksi tuomioistuin katsoi, että kopioinnin määritelmää on tulkittava direktiivin kirjaimellisen sanamuodon perusteella, jolloin sen merkitys on mahdollisimman laaja.¹⁶¹

Vastapainona kaikelle sui generis -oikeuden antamalle suojalle tuomioistuin siteerasi direktiivin 13 artiklaa ja perustelukappaletta 47, joiden mukaan sui generis -oikeutta ei saa käyttää kilpailua rajoittavalla tavalla ja kilpailuoikeudelliset säännökset soveltuvat tietokantoihin rajoituksetta.¹⁶² Lisäksi direktiivin mukaan komissio tekee kausittaisia kertomuksia sui generis -oikeuden aiheuttamista kilpailuoikeudellisista ongelmista.¹⁶³ Nämä eivät kuitenkaan juurikaan tuo asian kannalta lisäarvoa kilpailuoikeuden jälkikäteisen vaikutuksen ja raskaan prosessin johdosta.

Tapauksen kansallisessa käsittelyssä Saksan korkein oikeus totesi Directmedian loukanneen professorin tekijänoikeutta jo ennen ennakkoratkaisupyynnön esittämistä.¹⁶⁴ Unionin tuomioistuimen ratkaisun saatuaan se totesi, että myös yliopiston sui generis -oikeutta oli loukattu, vaikka kyseessä olikin nimenomaan yleisön saataville saatetun tietokannan käyttäminen tiedon etsimiseen. Tällainen toiminta on todettu aiemmin unionin tuomioistuimen käytännössä olevan sui generis -oikeuden ulkopuolella. Tapauksessa *The British Horseracing Board v William Hill Organization* tuomioistuin totesi, että sui generis -suoja koskee

¹⁵⁸ ECLI:EU:C:2008:552, kohta 31 ja 37.

¹⁵⁹ ECLI:EU:C:2008:552, kohta 39.

¹⁶⁰ ECLI:EU:C:2008:552, kohta 54.

¹⁶¹ ECLI:EU:C:2008:552, kohta 60.

¹⁶² ECLI:EU:C:2008:552, kohdat 55-57.

¹⁶³ Hugenholtz 2005, s. 3.

¹⁶⁴ Virtanen 2011, s. 2.

vain tiedon kopiointia ja uudelleenkäyttöä tavoilla, jotka on tietokantadirektiivissä määritelty, eikä suoja kata tietojen etsimistä tietokannasta. Lisäksi unionin tuomioistuin korosti, että oikeudenhaltija voi asettaa itselleen tai vain tietyille henkilöille yksinoikeuden päästä tietokantaan, mutta jos hän itse mahdollistaa yleisölle pääsyn tietoihin, ei hän voi estää ulkopuolisia etsimästä tietoja tietokannasta.¹⁶⁵

Tapausta on analysoitu kriittisesti ja siinä on nähtävissä mahdollisuus siitä, että ongelma on kansallisella tasolla Saksan korkeimmassa oikeudessa, eikä niinkään unionin tuomioistuimen antamassa lausunnossa. Näyttää nimittäin siltä, että on sovellettu tekijänoikeussuojaa ja sui generis –suoja ristikkäin, minkä ei pitäisi olla ylipäänsä direktiivin tarkoituksena, vaan suojamuodot kuuluisi pitää erillään.¹⁶⁶ Unionin tuomioistuimelle kuitenkin esitettiin tapauksen tosiseikat, joita se kommentoikin vähissä määrin, muttei selventänyt kantansa niihin nähden yksittäisen tapauksen osalta, vaan keskittyi yleisesti analysoimaan kopioinnin merkitystä.

Näin toimimalla tuomioistuin jätti kuitenkin suuren aukon sui generis –oikeuteen, jota tulisi täsmentää. Ajatus siitä, että tapauksessa olleen tietokannan sui generis –suojan katsottiin tulleen rikotuksi herättää paljon kysymyksiä. Miten alkuperäisen investoinnin tarkoitus tulisi ottaa huomioon suoja antaessa ja missä määrin yllä kuvattu ratkaisu rajoittaa tiedon leviämistä, varsinkin huomioiden sen, ettei alkuperäinen tietokanta sisältänyt runoja kokonaisuudessaan? Miten Directmedian olisi tullut toimia, jotta sen toiminta olisi katsottu lailliseksi vai onko niin, että Freiburgin yliopistolla on sui generis -oikeuden kautta vähintään 15 vuotta kestävä oikeus kieltää merkittävien saksalaisrunojen julkistaminen kokoelman vuosilta 1700-1933?

Sui generis –oikeuden suojan kohteena on investoinnit, joita suojaamalla on tarkoitus edistää ja rohkaista investointien tekemistä tietokantoihin Euroopassa. Kaikkien investointien ei kuitenkaan tulisi olla samanarvoisia, vaan nähdäkseni se mitä investoinnilla sekä sen suojaamisella tarkoitetaan, kuten moni muukin asia tietokantadirektiiviin liittyen, tulisi tulkita tapauskohtaisesti. Käyttäen kyseessä olevaa oikeustapausta esimerkkinä, näkisin, että yliopiston tekemä investointi on kohdistunut tutkimuksen tekemiseen, sillä onhan tutkimus yliopistojen tärkeimpiä toimintamuotoja. Tällä tutkimuksella voi toki olla rahallista arvoa, mutta kuten tapauksesta on nähtävissä, tutkimuksen tiedot on saatettu yleisön saata-

¹⁶⁵ ECLI:EU:C:2004:695, kohdat 54-55.

¹⁶⁶ Virtanen 2011, s. 6-7.

ville vailla korvausta. Kun oikeudenhaltija ei käytä, eikä selvästikään aio käyttääkään, yksinoikeuttaan taloudellisesti hyväkseen, kärsiikö sen investointi arvonalennusta? Nähdäkseni asian ei tulisi olla näin, sillä investointi olisi tehty varmasti siitä huolimatta, vaikka Directmedia olisikin jo aikaisemmin julkaissut runokokoelmansa.

Vasta-argumenttina voidaan ilman suurempaa vastustusta esittää, että investointia tehtäessä ei välttämättä tiedetä sitä, miten sitä tullaan hyödyntämään. Tämä on liikemaailmassa täysin totta, mutta jos investoinnin lopputulos jaetaan ilmaiseksi kaikkien saataville, on sen sisältämä yksinoikeus jo käytännössä menetetty, sillä tietokannan sisältämää tietoa, niin sanotusti tosiasioita, ei voi eikä sitä varsinkaan tulisi voida omistaa.

Nykyisellään oikeusjärjestelmä tarpeettomasti rajoittaa tiedon saatavuutta ja estää myöskin kuluttajille merkityksellisten tuotteiden markkinoille pääsyä. Tietokantadirektiivin perustelukappaleissa selkeästi korostuu se tosiasia, että yksi merkittävimmistä tietokantojen suojattavista aspekteista on niiden taloudellinen arvo¹⁶⁷. Tätä taloudellista arvoa pitäisi siis suojata ja merkittävin näkökohta onkin se, ettei investoinnin arvoa kohtuuttomasti heikennetä. Tämän takia tarkempi analyysi investoinnin arvosta tekijälleen olisi aina kohdallaan ja lainsäädäntöön tulisi mielestäni tehdä muutoksia niin, että tehtäisiin erottelu kaupallisen ja ei-kaupallisen sekä suoraan kilpailevan ja ei-kilpailevan toiminnan välille. Tällä erotteulla tulisi mielestäni olla merkitystä niin, että jos investoinnin tarkoituksena ei ole tuottaa taloudellisesti hyödynnettävää tuotetta, ei sen suojaamisintressissäkään pitäisi olla tietokannan sisältämän tiedon taloudellinen hyödyntäminen. Tilanne olisi nähdäkseni toisenlainen, jos ensimmäistä tietokantaa käytettäisiin suoraan kilpailevan tuotteen tekemiseen. Tällöin tietokantadirektiivin tarkoitus toteutuisi parhaimmassa suhteessa yleisen edunkin kannalta.

Tämän ohella investointia ei tulisi mielestäni suojella rajoittamattomassa laajuudessa suoja-ajan puitteissa, varsinkaan silloin, kun suoja-aikaa voidaan usein pidentää useampaan otteeseen. Investoinnin alkuperäinen tarkoituksen tulisi olla merkityksellinen. Vastapainona sille, että kaikkia tulevaisuuden tilanteita ja tarpeita ei voida ennakoida, voitaisiin lisätä tietokantadirektiiviin säännös, jonka mukaan investointia suojattaisiin alkuperäistä tarkoitusta laajemmalla tavalla silloin, kun tietokannan arvoa ei osattu hyödyntää jollain tavalla sen johdosta, että ei voitu ennakoida eikä järkevissä määrin olisikaan voitu ennakoida sen

¹⁶⁷ 96/9/EY, perustelukappaleet 7-9.

arvoa. Tällöin voitaisiin määrätä jonkinlainen jälkikäteinen lisenssikustannus tai muu korvaus tietokannan hyödyntämisestä.

Tilanteen tekee vieläkin ongelmallisemmaksi se, ettei tietokannan omistajalla yleisesti tai varsinkaan tässä tapauksessa ole oikeuksia tietokantansa sisältämiin tietoihin. Tietokanta, kuten edellä esitettiin, ei sisältänyt edes suuria otteita runoista, toisin kuin Directmedian laatima kokoelma, joka sisälsi runot kokonaisuudessaan. Tällaisen otsikkotyypin tietokannan omistaja ei saisi estää sui generis –suojan pohjalta tietokannan tietojen hyväksikäyttämistä uudessa, ei-kilpailevassa muodossa, varsinkaan silloin, kun investointi ei kohdistu kuin tekijätietoihin ja otsikkoihin. Sui generis –oikeus ei suojaa aineiston valintaa, sitä suojaa tekijänoikeus. Jo pelkästään tällä perusteella se, että sui generis –suoja voi kieltää kolmatta osapuolta käyttämästä lähes identtistä valintaa erilaiseen tuotteeseen on askel väärään suuntaan.

Ongelmallisinta on suojaukseen liittyvien termien määrittelemättömyys, mikä aiheuttaa suurta oikeudellista epävarmuutta, kuten kansallisten tuomioistuimien oikeuskäytännöstä on nähtävissä. Yksi tärkeimmistä asioista olisi termin ”olennainen” määrittely. On toki ymmärrettävää, että näinkin suhteelliselle termille on hankala antaa tiukkoja rajoja, mutta nykyinenkään määritelmä ei tunnu tarkoituksenmukaiselta. Ajatellaan, että tietokannasta otetaan määrällisesti pieni, mutta taloudellisesti arvokas osa. Onko tämä osa olennainen? Jos näin on, sui generis –oikeus lähentelee tilannetta, jossa suojataan itseasiassa pääsääntöisesti tietokannan sisältämää tietoa.¹⁶⁸ Jotkin ohjenuorat olennaisuudesta olisivat siis tarpeen, sillä onko esimerkiksi laadullinen osa tiedon merkittävyyden olennaisuutta muiden tietojen kannalta vai tiedon taloudellisen arvon olennaisuutta?

¹⁶⁸ Hugenholtz 2005, s. 3.

4 TIETOKANTOJEN JA TIEDON SUOJAAMISEN ARVIOINTI

4.1 Tekijänoikeuden ja sui generis -oikeuden vertailu

Kuten edellä on esitetty, tietokantadirektiivin sui generis -oikeuden ja tekijänoikeuden tarjoamilla suojilla on päältäpäin katsoen muutamia eroja, mutta ne ovat lopulta lukuisia ja ennen kaikkea merkityksellisiä. Tärkein ero suojien välillä on suojan laajuuteen liittyvät seikat sekä sui generis -oikeuden välillisesti sisältöön yltävä suoja. Toisaalta tärkeä ero näiden kahdella välillä on myös niiden tarkoitus ja niiden edellytykset.

Tietokantadirektiivin tekijänoikeussuojaa käsittelevä II luku painottaa sitä, ettei se rajoita tietokantaan sisältyvien tietojen olemassa olevia tekijän- tai muita oikeuksia. Lisäksi luku painottaa sitä, että suojaus kohdistuu ilmaisumuotoon.¹⁶⁹ Suojana sui generis -oikeus lähentelee tekijänoikeutta antaen oikeudenhaltijalle mahdollisuuden kieltää työnsä kopioinnin ja uudelleenkäytön. Kuitenkin voidaan myös tulkita, että sen avulla voi saada suojaa myös sisällölle osiossa 2.4.3 esitetyllä tavalla. Missä sui generis –suoja käytännössä hyppää tekijänoikeussuojan yli merkittäväällä tavalla, on se, että vaikka tietokannan omistaja olisikin saattanut tietokantansa yleisön saataville, on hänellä edelleen oikeus kieltää sen kopiointi ja uudelleenkäyttö kokonaisuudessaan tai olennaisin osin.¹⁷⁰

Sui generis –oikeutta käsittelevä III luku ei mainitse samalla tavalla ilmaisumuotoon kohdistuvaa suojaa. Tämän osalta ei kuitenkaan pitäisi tehdä tulkintaa, että tarkoituksena on ollut antaa mahdollisuus suojata tietokannan sisältämää informaatiota. Tarkoitettusta lopputuloksesta riippuu, onko tarkoituksenmukaista antaa pidemmälle menevää suojaa teokselle, joka on vähemmän luova kuin sellaiselle, joka osoittaa enemmän luovuutta¹⁷¹.

Varsinkin otettaessa huomioon osiossa 2.3.3 esitetyn tekijänoikeussuojan puute suojan laajuuteen ja sen toteutettavuuteen liittyen, tilanne muodostuu ongelmalliseksi. Muuttuuko tekijänoikeus yllä kuvatun Football Dataco -tapauksen päätöksen johdosta vähemmän tärkeäksi kuin sui generis -oikeus? Vaikka oikeuksien välillä ei olekaan hierarkiaa, olisi kahden suojamuodon olemassaolo epätarkoituksenmukaista, jos toinen niistä on toista paljon

¹⁶⁹ 96/9/EY, artiklat 3(1) ja 5.

¹⁷⁰ Hoeren – Kolany-Raiser – Yankova – Hecheltjen –Hobel 2013, s. 47.

¹⁷¹ Derclaye 2013, s. 342 sekä Davison 2007, s. 835.

hyödyllisempi kaikissa tilanteissa. Ryhtyvätkö yritykset tekemään tarkoituksella investointeja tietokantojen sisällön keräämiseen, esittämiseen ja varmistamiseen, jotta he saisivat myös sui generis -suoja? Tällaisesta ei luultavasti ole huolta oikeuksien itsenäisyyden johdosta: yleensä tietokanta, jonka rakenne osoittaa omaperäisyyttä, on myös vaatinut huomattavaa investointia sen tietojen keräämiseen, varmistamiseen ja esittämiseen.

Tekijänoikeudella pyritään suojaamaan yleisesti tekijän omaperäistä, luovaa työtä. Sui generis -oikeudella vastaavasti suojellaan taloudellisia intressejä. Näiden tavoite-erojen johdosta niitä suojellaan myös hyvin eri perustein, kuten edellä on esitetty. Näiden suojaintressien kautta ne saavat myös erilaiset suojan sisällöt, mitkä kuitenkin lähenevät toisiaan.

On selvää, että kyseessä olevat oikeudet ovat hyvin päällekkäisiä, mutta niiden itsenäinen luonne estää suuren ristiriidan syntymisen useimmissa tapauksissa. Jos työ on omaperäinen sekä itsenäinen ja sen tiedon keräämiseen, varmistamiseen tai esittämiseen on tehty huomattava investointi, saa kyseinen tietokanta molempia suoja eikä tästä siten synny ongelmia. Toki ongelmia voi muodostua siitä, jos jokin tietokanta ei täytä kummankaan suojan edellytyksiä, mutta on lähellä molempia. Näitä tilanteita ei kuitenkaan ole todennäköisesti kovin usein. Kahden eri suojamuodon olemassaolo luo kuitenkin epäselvän kuvan oikeustilasta.

4.2 Lainsäädännön antaman suojan ja sopimusratkaisujen välinen punninta

Merkittävänä ongelmana tietokantojen suojausratkaisujen suhteen muodostuu myös edellä esitetystä Ryanair -tapauksesta. Tietokannat voivat saada hyvin pitkälle menevää suojaa lainsäädännön puitteissa ja jos ne jäävät tämän suojan ulkopuolelle, voi unionin tuomioistuimen ratkaisun valossa asettaa tietokannan käyttöehdoiksi vastaavan tai pidemmälle menevän suojan, jolloin lopputuloksena on aina se, että tietokanta on laajalti suojattu. Edellä todettua ei voida pitää tarkoituksenmukaisena, eikä tiedon monopolisointi kuuluakaan Euroopan unionin tavoitteisiin.

Asetelmaan on kuitenkin vaikea puuttua. Kuten tuomioistuin nähdäkseni oikein arvioi, ei kenellekään voida asettaa velvollisuuksia lainsäädännön puitteissa, jos vastaavasti ei saada

myös saman lainsäädännön suomia oikeuksia. Tulisiko lainsäädäntöön siis ottaa maininta, että tietokannat, jotka eivät saavuta kumpaakaan tarjottua suojamuotoa, tulee jättää täysin vaille suojaa, eikä sopimuksin saa toisin määrätä? En uskoisi tällaisen maininnan ottamisesta lainsäädäntöön seuraavan suuria ongelmia tietokantojen tuotannon kannalta. Useimmiten on niin, että tietokannat, jotka jäävät suojan ulkopuolelle, ovat sellaisia, joissa tietokannalla ei ole itseisarvoa, vaan ne toteuttavat täysin toista funktiota. Tämä on selkeästi nähtävissä unionin tuomioistuimen käsiteltävänä olleissa tapauksissa ¹⁷².

Vasta-argumenttina on toisaalta koko tietokantadirektiivin alkuperäinen tarkoitus unionin markkinoiden houkuttavuuden lisäämisestä: suojauksen rajoittaminenhan rajoittaisi Euroopan houkuttelevuutta tietokantojen tekijöille. Tosiasiana tulee kuitenkin hyväksyä, että tässä tehtävässä unioni on jo epäonnistunut, eikä nykytilanteen ylläpitäminen tule koskaan korjaamaan tätä tilannetta. Tämä voi kieliä siitä, ettei kyse ylipäänsä ole enää lainsäädännöllisestä ongelmasta, joten tietokantojen luojien houkuttelulle ei enää ole samanlaista perustetta, kuin 1990-luvulla direktiiviä laadittaessa.

4.3 Onko tietokantadirektiivi onnistunut?

Tietokantadirektiivin onnistumista on arvioitu hyvin kaksijakoisesti. Tekijänoikeuden osalta direktiivi lähinnä harmonisoi jo olemassa olevaa oikeutta, missä se onkin onnistunut melko hyvin. Sui generis -oikeutta sen sijaan on pidetty laajalti epäonnistuneena, sillä se ei ole yltänyt sille asetettuihin tavoitteisiin. Sen tuli harmonisoida eurooppalaista oikeutta ja mikä tärkeintä sisämarkkinoiden kannalta sen tuli rohkaista tietokantojen luomiseen. Unionin arviossa vuonna 2005 kuitenkin todettiin, että tietokantojen syntymäärä on pysynyt lähes entisenlaisena, kun Yhdysvalloissa vastaavasti luvut ovat nousseet.

Tietokantadirektiivin ensimmäinen versio ei itseasiassa pyrkinyt säätämään uutta yksinoikeutta tietokantoihin, vaan lähtökohdaksi otettiin kilpailuoikeudellinen sääntely, jolla toisen ponnistelujen epäoikeudenmukainen ja nimenomaan kaupallinen hyväksikäyttö yritet-

¹⁷² Magill –tapauksessa tietokantana toimi televisio-ohjelmien tiedot, jotka toimivat lähinnä markkinointi tarkoituksessa jo tuotetulle päätuotteelle eli ohjelmalle itselleen. Erinäisissä vedonlyönneissä taas suojaa on haettu otteluohjelmille, jotka jälleen vain informoivat päätuotteesta eli itse otteluista. Ryanair –tapauksessa taas tietokantana toimi lentotiedot.

tiin estää¹⁷³. Tämä lähtökohta olisi voinut johtaa rajoitetumpaan mahdollisuuteen monopolisoida tietoa. Näin ollen tieto olisi ollut tarjolla ei-kaupalliseen tarkoitukseen sekä tutkimustyöhön. Toisaalta on todettava, ettei rajanveto ole tämän osalta yksinkertaista. Joka tapauksessa toisenlaisiakin lähtökohtia selkeästi harkittiin ja näihin vaihtoehtoihin voitaisiin palata, jotta suojauksen ja tiedon vapaan leviämisen kannalta päästäisiin tasapainoisempaan tilanteeseen.

Ehdotuksessa oli myös artikla, joka pakotti tietokannan pakkolisensointiin kohtuullista korvausta vastaan, jos kyseistä tietoa ei voitu luoda tai saada muusta lähteestä. Tämäkin artikla valitettavasti poistettiin ennen direktiivin hyväksymistä. Ensimmäisessä versiossa ehdotetut artikkelit todistavat selkeästi, että huoli tiedon monopolisoinnista oli olemassa ja se ymmärrettiin jo 1990-luvulla. Näiden näkökohtien poistuminen direktiivistä on yllättävää kahdella tavalla. Ensinnäkin sui generis -oikeus muuttui verrattain heikosta, jälkikäteisesti käytettävästä suojauskeinosta, jonka juuret olivat kilpailuoikeudellisissa näkökohdissa, hyvinkin vahvaan, ennakolta suojaavaan yksinoikeuteen. Toisaalta yllättävää oli se, että direktiiviehdotus ilman pakkolisensointi artiklaa tehtiin alle vuosi Magill -ratkaisusta, jonka olisi voinut kuvitella vaikuttavan tällaisen artiklan hyödyllisyyden parempaan ymmärtämiseen.¹⁷⁴

Ainut, mitä edellä mainitusta säännöksestä on jäljellä direktiivissä, on perustelukappale 47, jonka mukaan sui generis -oikeutta ”ei saa käyttää niin, että se helpottaa määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, erityisesti silloin, kun luodaan ja levitetään sellaisia uusia tuotteita ja palveluja, joilla on älyllistä, tiedollista, teknistä, taloudellista tai kaupallista lisäarvoa; tästä syystä tämän direktiivin säännöksillä ei rajoiteta yhteisön tai kansallisten kilpailusääntöjen soveltamista”. Perustelukappale antaa ymmärtää, että ainakin ajatuksen tasolla informaation monopolisointia vastustetaan, mutta pelkkä perustelukappale ei ole riittänyt vaikuttamaan tosiasialliseen kehitykseen, eikä se todennäköisesti tule tekemään sitä jatkosakaan.

Edellä on esitetty, että teoreettisesti sui generis -oikeudella ei ole pyritty suojaamaan tietokantoihin sisältyvää tietoa, vaan tietokantoihin tehtyjä investointeja. Teoreettisella tasolla kaikki siis näyttäisi olevan hyvin, mutta käytännössä ”määrällisesti ja/tai laadullisesti olennaisen” osan kopioinnin ja/tai uudelleenkäytön kieltäminen johtaa siihen, että varsinkin

¹⁷³ Reichman – Samuelson 1997, s. 81.

¹⁷⁴ Hugenholtz 2005, s. 4-5.

sole source ja spin-off –tietokannoissa on merkittävä riski siitä, että oikeudenhaltija pystyy rajoittamaan tiedon saatavuutta. Tätä ongelmaa on pyritty lieventämään unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä toteamalla, ettei investointeja tiedon luomiseen lasketa osaksi huomattavaa investointia, jota sui generis –suoja vaatii. Näin ollen suurin osa spin-off ja sole source –tietokannoista jää suojauksen ulkopuolelle ja ne ovatkin merkittävimmät ongelmakohdat tiedon suojaamisen näkökulmasta.

Tämän pohjalta voisi kuvitella, ettei ongelma olisi kovinkaan merkittävä. Asia ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen, sillä kun tällaiset sole source ja spin-off –tietokannat jäävät suojauksen ulkopuolelle, avautuu niille mahdollisuus tulla suojatuksi sopimusoikeudellisin keinoin, kuten unionin tuomioistuimen ratkaisu Ryanair –tapauksessa osoittaa. Tässä vaiheessa viimeisenä turvamekanismina toimii kilpailuoikeus, jonka edellä esitetyin tavoin ei ensinnäkään tulisi olla pääasiallinen esto mekanismi tiedon monopolisoinnille eikä se useinkaan sovellu kovinkaan hyvin tähän tarkoitukseen, sillä se vaatisi tietokannan haltijalta kilpailunvastaisia toimia eli suhteellisen suurta ylilyöntiä niiden luomissa sopimusehdoissa.

Vaikka kilpailuoikeuden keinoin voitaisiinkin toimia esimerkiksi Magill –tapauksen viitoittamalla tavoin ja pakkolisensointia noudatettaisiin käytännössä johdonmukaisesti ja tehokkaasti, ei se voisi ratkaista käytännön ongelmia. Tämä johtuu lähtökohtaisesti siitä, että kilpailuoikeus toimii jälkikäteisesti ja sen tarjoamat ratkaisut tulisivat täytöntöön usein liian myöhään, sillä tietokanta- ja niiden oheismarkkinat ovat dynaamisia ja nopeasti kehittyviä. Tällaisen järjestelmän ylläpitäminen olisi muutenkin järjetöntä, sillä se tunnustaisi, että osa sui generis –oikeuden perusluonnetta on tyypillinen ja systemaattinen kilpailunestäminen, jota jälkikäteen koitetaan korjata.¹⁷⁵

Kuten edellä on viitattu, kilpailuviranomaisilla ja tuomioistuimilla ei yksinkertaisesti olisi resursseja tällaisen järjestelmän järkevään toimintaan. Näyttäisikin siltä, että olisi hyvinkin hankalaa saada tuomiota sellaista tietokannan valmistajaa vastaan, joka asettaa lailla suojaamattoman tietokantansa käyttöehdoiksi samankaltaiset suojaukset, kuin mitä tietokantadirektiivi tarjoaa tekijänoikeus- ja sui generis –suojan muodossa.

Sui generis -oikeutta on kritisoitu siitä, että se tarjoaa liian pitkälle menevää suojaa, joka näkyy esimerkiksi akateemisten piirien mahdollisuutena saada informaatiota. Tämä on myös huomioitu komission ensimmäisessä arvioinnissa direktiivistä. Samanaikaisesti sen

¹⁷⁵ Leistner 2009, s. 432-433.

suojan laajuutta on kritisoitu, sillä se ei suojaa kattavasti tietokantojen valmistajia. Lisäksi se on saanut kritiikkiä sen johdosta, että se on kirjoitettu niin väljästi, että sen tulkitseminen ei ole itsestään selvää. Kritiikki juontuu siitä, että artiklan terminologialle ei ole täsmällistä juridista määritelmää, minkä seurauksena sillä ei ole traditiota, johon voitaisiin nojautua tulkinnassa.¹⁷⁶ Ensimmäiseksi esitetty ongelma ei varsinaisesti johdu suojan laajuudesta vaan siitä, että sitä ei ole tasapainotettu riittäväillä rajoituksilla¹⁷⁷.

Unionin tuomioistuimen vuosien varrella antamat päätökset ovat muokanneet sui generis -oikeuden sisältöä, mikä on lievittänyt siihen kohdistunutta kritiikkiä. Päätökset ovat rajoittaneet sen ulottuvuutta ja täsmentäneet sen terminologiaa. Oikeuskäytännössä on täsmennetty investointien kohdentumista, sallitun käytön laajuutta sekä sitä, että tietojen luoja ei voi käyttää luomaansa tietoa suojaa saavan tietokannan luomiseen, ellei se kerää siihen myös muita tietoja, joiden kerääminen, varmistaminen ja esittäminen vaativat huomattavia investointeja.¹⁷⁸

Lisäksi on todettava se, ettei tietokantojen suojaamisen problematiikka rajoitu pelkästään yksittäisen valtion tai Euroopan unionin oikeuteen. Todellisuudessa tietokantoihin liittyviä olevia ongelmia ei ole saatu ratkaistua millään tasolla. Sama koskee myös kansainvälistä oikeutta. Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, ettei Euroopan unionin tuomioistuin pysty lopullisesti ratkaisemaan tietokantoihin liittyviä ongelmia ennakkoratkaisuillaan.¹⁷⁹ Tähän on tässä tutkielmassa esitetyn perusteella helppo yhtyä: lainsäädäntöön tarvitaan muutoksia, joiden tulee todennäköisesti olla globaaleja, jotta yhteisillä, kansainvälisillä, pelisäännöillä voitaisiin luoda järjestelmä, joka ottaisi kattavalla huomioon kaikkien oikeustahojen intressit sekä poistaisi markkinoiden väliset eroavaisuudet.

Viimeksi mainittu olisi merkittävää siksi, että informaatioalalla markkinat ovat melkein aina globaalit, eikä markkinoiden erilainen säätely tule tuottamaan tasapainoista lopputulosta. Tässäkin on kuitenkin huomattava, että kansainvälistä sopua on pyritty saamaan jo pidemmän aikaan, mikä osoittaa hyvin tilanteen ongelmallisuuden.¹⁸⁰

¹⁷⁶ DG Internal Market and Services Working Paper: First Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, s. 4 ja 23-24.

¹⁷⁷ Derclaye 2013, s. 340.

¹⁷⁸ ks. ECLI:EU:C:2004:695 The British Horseracing Board ym., ECLI:EU:C:2004:697, Fixtures Marketing ja ECLI:EU:C:2004:694, Fixtures Marketing.

¹⁷⁹ Sorvari 2005, s. 72.

¹⁸⁰ Sorvari 2005, s. 66-67.

Onko direktiivi sitten onnistunut? Vastaus käy ilmi ylläolevasta: On ja ei. Toisaalta jäsenvaltioiden lainsäädännöt alalla ovat lähentyneet toisiaan, mutta niiden tulkinnassa ja soveltamisessa on yhä eroja. Lisäksi tietokantojen luontia ei onnistuttu lisäämään, mutta tätä ei välttämättä pystytä yhdistämään direktiiviin. Direktiivin olisikin nyt aika saada uusi arvio, jonka pohjalta tulevaisuudessa tilannetta voitaisiin kehittää.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenveto

Tietokantojen suojaaminen on tärkeä osa niiden markkinoiden elinvoimaisuuden ylläpitämiseen Euroopassa ja muualla maailmassa. Suojan oikeanlaista mitoittamista voidaan lähteä lähestymään useilla keinoilla, joista yksi on uuden suojausmuodon luominen tietokantoja varten. Tietokantadirektiivillä on lähdetty siitä, ettei tekijänoikeussuoja ole riittävä suojaamaan tietokantojen luojien oikeuksia, eikä yksikään olemassa oleva järjestelmä ole riittävä luomaan kattavaa suojausjärjestelmää niille. Näin ollen on päädytty sui generis -oikeuden luomiseen.

Suojaamiseen on tässä tutkielmassa esitetty kolme eri juridista pääkeinoa: tekijänoikeus, sui generis -oikeus ja sopimusoikeudelliset ratkaisut. Näistä kolmesta tekijänoikeus on osoitettu pääsääntöiseksi suojatavaksi tietokannoille. Sen suojaus kohdistuu tietokannan tietojen valinnan ja/tai sen järjestämisen omaperäisyyteen. Omaperäisyys -termin merkityssällöstä oli pitkän aikaa epäselvyys, mutta Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö on vahvistanut sen olevan Suomessakin tunnettu Manner-Eurooppalainen luovan työn tuloksen määritelmä, eikä common law -maista tuttu ”sweat of the brow” -doktriini, jonka vaatimuksen suojan saamiselle ovat merkittävästi alhaisempia.

Tekijänoikeussuoja tietokannoille on ongelmallinen kahdesta pääsyystä, joista toinen johdetaan omaperäisyyden määritelmästä ja toinen suojan kohteesta. Omaperäisyyden asettaminen luovan työn tuloksen tasolle merkitsee sitä, että toimivimmat sisällön valinta ja tieto-

kannan järjestämiskäytös jäävät suojauksen ulkopuolelle niiden ollessa tavanomaisia ja loogisia (kronologia, aakkosjärjestys yms.). Näin ollen suojan saamisen kynnys on korkea eikä sen olemassaolosta tekijänoikeuden ”automaattisuudesta” johtuen ole takeita.

Suojan kohde taas asettaa tekijänoikeuden suomien yksinoikeuksien ydin sisällön, kopiointin ja uudelleenkäytön kiellon sekä levittämisen yksinoikeuden, heikkoon hyödynnettävyyteen oikeudenomistajien kannalta. Kun tekijänoikeus suojaa vain järjestelmää tai tiedon valintakriteereitä, ajaututaan tilanteeseen, jossa tietokannan sisällön voi vapaasti kopioida uuteen tietokantaan, kunhan molempia suojauksen kohteita muutetaan riittävästi, ettei tekijänoikeutta rikota. Tämä jättää oikeudenomistajat usein avuttomiksi estämään niiden tekemän työn vapaata hyväksikäyttöä, josta niille aiheutuu vahinkoja ja joka myös nostaa kynnystä lähteä luomaan uusia tietokantoja Euroopan unionin alueella.

Tietokantadirektiivillä uutena oikeutena tuodun sui generis -oikeuden ongelmat ovat taas hyvinkin päinvastaiset tekijänoikeuteen verrattuna. Sui generis -oikeuden tarkoituksena on suojata tietokantojen tekijöiden investointeja tietokantojen luomiseen. Suojaa saa tietokanta, jonka tietojen keräämiseen, varmistamiseen tai esittämiseen on käytetty huomattava investointi. Nämä investoinnit voivat olla rahaa, aikaa, työtä tai muita resursseja. Tärkeimpänä rajoituksena tälle suojan saamisen kriteerille on se, että investointien tulee kohdistua tietojen kokoamiseen, ei niiden luomiseen, eikä näin ollen esimerkiksi niin sanotut spin-off -tietokannat, jotka syntyvät jonkin muun päätoimen oheistuotteina, useinkaan saa tätä suojaa.

Sui generis -oikeus antaa oikeudenomistajalle merkittäviä yksinoikeuksia tietokantaan. Se estää tietokannasta määrällisesti ja/tai laadullisesti olennaisen osan kopiointin ja/tai uudelleenkäytön. Vaikka tietokantadirektiivin perustelukappaleiden mukaan sen tarkoituksena ei ole luoda uusia oikeuksia tietokannan sisältämiin tietoihin, johtaa nimenomaan tämä kielto siihen, että tiettyjen osioiden kopioiminen johtaa oikeuden loukkaamiseen, mikä taas voi mahdollistaa tiedon monopolisoinnin ja mikä käytännössä tarkoittaa uuden. Tietokantadirektiivin artiklojen muotoilu on jätetty myös niin avoimeksi, että se, mikä on sallittavaa ja mikä ei, ei ole selvää ilman Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisua, eikä yhtään tällaista tapausta ole vielä tuotu sen eteen.

Sui generis -oikeuden suurena etuna on myös sen pitkä suoja-aika. Tällainen tietokanta saa lähtökohtaisesti 15 vuoden mittaisen suojan, jota voidaan uusintaa rajattomasti jokaisen uuden ”huomattavan investoinnin” seurauksena. Tämä edellytys suoja-ajan pidennykselle

voisi olla riittävä estämään suojan hyväksikäyttämisen, mutta tietokantadirektiivin perustelukappaleessa 55 todetaan, että tällainen uusi investointi ”voi käsittää tietokannan sisällön olennaisen tarkistamisen”. Näin ollen, jos kyseessä on niin sanottu sole source -tietokanta, joka on ainut tällaisen tiedon lähde, voi oikeudenomistaja käytännössä kontrolloida jonkin tiedon levittämistä kohtuuttoman pitkiä aikoja.

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisut ovat edellä mainitulla tavalla helpottaneet tilannetta, rajaamalla investoinnin kohdistumisen nimenomaisesti tietokannan kokoamiseen, eikä tiedon luomiseen, jolloin kyseisen investoinnin tekeminen on usein hankalampaa. Tämän oikeussuhteiden välistä tilannetta tasoittavan tekijän vaikutus on kuitenkin muuttunut ratkaisevasti unionin tuomioistuimen viimevuotisella ratkaisulla Ryanair -tapauksessa. Siinä tuomioistuin katsoi, että jos tietokanta ei saa tietokantadirektiivin antamaa tekijänoikeus- tai sui generis -suojaa, ei siihen voida kohdistaa muitakaan tietokantadirektiivin mukaisia velvoitteita.

Vaikka ratkaisu onkin unionin lainsäädännön mukainen, se osoittaa järjestelmän epäonnistumisen. Tämä tulkinta varmistaa sen, että mikä tahansa tietokanta tulee siis suojatuksi – ensisijaisesti lainsäädännön suomin oikeuksin tai viime kädessä sopimusoikeudellisin keinoin. Ongelmallisimpia suojakeinoja ovat sui generis -oikeus ja sopimukselliset ratkaisut, sillä ensimmäinen asettaa lainsäädännöstä suoraan korkean suojan tason ja jälkimmäinen taas on suhteellisen vapaasti tietokannan tekijän päätettävissä.

Tätä tietokantadirektiivin aiheuttamaa vahvaa suojausta tasapainottavana tekijänä on nähty kilpailuoikeus, kuten tietokantadirektiivissä on erikseen huomautettu. Kilpailuoikeudelliset ratkaisut perustuvat aina markkinavoimien väärinkäyttöön ja kilpailun vääristämiseen. Laillisten oikeuksien käyttäminen ei voi rikkoa kilpailuoikeutta. Tietokantojen markkinat ovat usein sellaiset, että niistä syntyy luonnollinen monopoli tai oligopoli, sillä uuden tahon tuleminen markkinoille vaatii suuria investointeja ja markkinat on usein jo viety, kun paras tietokanta on usein kattavin.

Tämän lisäksi kilpailuoikeus on ensinnäkin heikko tapa puolustautua tiedon monopolisointia vastaan, minkä ohella se on hidas ja resurssi-intensiivinen tapa puuttua tietokantamarkkinoihin, sillä se toimii jälkikäteenä ja se vaatii viranomaisilta huomattavia resursseja. Näin ollen kilpailuoikeuden merkitystä tällä alalla ei voida pitää kovinkaan merkittävänä ja ennen kaikkea riittämättömänä.

Tietokantojen suojaaminen on tällä hetkellä dynaamisessa vaiheessa, kun harmonisointi käytännön tasolla on vielä kesken. Unionin ensimmäisessä arvioinnissa direktiivistä annettiin jatkoon neljä vaihtoehtoa: direktiivin poistaminen, sui generis -oikeuden poistaminen, sui generis -oikeuden muuttaminen ja nykytilanteen säilyttäminen ¹⁸¹. Vaihtoehtojen moninaisuus kertoo jo siitä, kuinka monimutkaisesta tilanteesta on kyse.

Edellä on esitetty, kuinka tietokannat voivat saada suojaa. Lainsäädännölliset tavat ovat kahdenlaisia ja niiden tavoitteet ovat hyvinkin erilaisia. Toisaalta nämä eriävät tavoitteet ovat johtaneet siihen, että niistä on tehty itsenäisiä toisiinsa nähden. Tällä tavalla ne täydentävät toisiaan, vaikka ovatkin osin päällekkäisiä.

Suojamuotojen päällekkäisyys ei muodostu yleensä ongelmaksi, vaan ongelmana on lähinnä ollut edellytysten tulkinta ja näiden tulkintojen seuraukset. Usean jäsenmaan kautta muodostuu yleisesti se ongelma, että käytäntö ei ole kaikkialla yhtäläistä varsinkaan silloin, kun luodaan säädöksiä, joille ei löydy vastinetta aikaisemmasta kansallisesta traditiosta.

Tulevaisuudessa on mielenkiintoista nähdä, kuinka unioni ja sen tuomioistuin muuttavat sääntelyä ja sen tulkintaa. Todennäköisyydet puhuvat sen puolesta, että muutoksia on joka tapauksessa tulossa, olkoon ne sitten täysin uusia asetuksia tai nykyisen tietokantadirektiivin muokkaamista.

5.2 Johtopäätökset

Tietokantojen suojaaminen on ollut laajan keskustelun kohteena jo muutaman vuosikymmenen, eikä yleistä konsensusta ole saavutettu. Toisaalta markkinatoimijat tarvitsevat riittävän suojan, jotta ne ylipäänsä tuottavat tietokantoja, mutta niille ei saisi kuitenkaan antaa niin laajoja oikeuksia, että tiedon levitystä rajoitetaan merkittävästi. Euroopan unionin osalta tilanne on aiheuttanut useita unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisuja, mikä osoittaa lainsäädännöstä johtuvia epäselvyyksiä.

¹⁸¹ DG Internal Market and Services Working Paper: First Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, s. 25-27.

Tässä tutkielmassa on suhtauduttu kriittisesti tietokantadirektiivin antamien oikeuksien laajuuteen ja painotettu niiden ylimitoitusta. Tämä kritiikki on kuitenkin näyttäytynyt reaaliaikaisessa suhteellisen harvakseltaan, minkä seurauksena voidaan sanoa, että lainsäädännöstä johtuvat ongelmat ovat lähinnä teoreettisella tasolla ja muualla kirjallisuudessa esitetty kritiikki on myös esiintynyt lähinnä akateemisella tasolla, ainakin toistaiseksi. Kuitenkin oikeudellisten järjestelmien tavoitteena on oltava ”täydellinen tasapaino” eri oikeuksien sekä velvollisuuksien välillä, vaikkei tällaista tasapainoa varmasti tulla koskaan saavuttamaan täydellisyyteen liittyvien näkemuserojen johdosta.

Tietokannoilla, jotka on suojattu sui generis -oikeudella tai sopimuksilla, on tällä hetkellä teknisesti mahdollista rajoittaa tiedon saamista ja leviämistä, mikä välillisesti luo siis oikeuksia myös tietoon itseensä. Tällaisen mahdollisuuden olemassaolo sopimusteitse ei ehkä itsessään olisi niin merkittävä yhteiskunnan kannalta, mutta lailla annettu suojaus on selkeästi virhe, joka johtaa tietokantojen ylisuojaamiseen.

Tutkielmassa puheena olleeseen problematiikkaan on annettu useita ratkaisuvaihtoehtoja. Tietokantadirektiiviä säädettäessä esillä oli pakkolisensointijärjestelmä, jonka avulla merkittävimmät väärinkäytökset nähdäkseni saataisiin helpoiten poistettua järjestelmästä. Järjestelmä takaisi markkinaehtoiset hinnat tietokannoille, joilla on omalla sektorillaan monopoliasema ja estäisi yksinoikeuden saamisen tietoihin. Jäljelle jäisi vain ongelma siitä, että käyttäjällä ei tällä hetkellä ole sui generis -oikeudella suojattuihin tietokantoihin juuri minäkäänlaisia oikeuksia, kun vain epäolennaisia osia saa kopioida tietokannasta. Pakkolisensoinnin puuttuminen tietokantadirektiivistä onkin merkittävin ongelma.

Toisena ratkaisuna voidaan nähdä tässä tutkielmassa esitetty uusi tulkinta sui generis -oikeuteen liittyvästä suojasta, joka kohdistuu ”huomattavaan investointiin”. Huomattavan investoinnin suojan soveltaminen on tällä hetkellä mekaanista (tehty huomattava investointi takaa suojan saannin), mikä onkin perusteltua siltä kannalta, että näin suojan olemassaolo on selkeämpää ja helpommin sovellettavaa. Tämä ei kuitenkaan riitä ainoaksi perusteeksi sille, miksi järjestelmän tulisi toimia nimenomaan mekaanisesti: tekijänoikeudessa suojan olemassaolosta joudutaan usein käymään keskustelua, kun teoskynnyksen ylitymisestä ei koskaan voida olla etukäteen varmoja. Näin on myös useiden muiden immateriaalioikeuksien, kuten patenttien ja tavaramerkkien, osalta.

Näin ollen olisi mahdollista tulkita huomattavan investoinnin -käsitettä joustavammalla tavalla niin, että suojan olemassaoloa tutkittaessa perehdyttäisiin siihen, mitä varten inves-

tointi on tehty ja mitä sillä on pyritty saavuttamaan. Jos investointi tehdään sitä varten, että voidaan esimerkiksi vain taata tiedon kerääminen yksittäiseen lähteeseen käytännöllisyyden johdosta, eikä investointia tehtäessä ole pidetty mielessä minkäänlaista kaupallista tarkoitusta, ei tällaisella tietokannalla saisi estää siihen sisällytettyjen tietojen käyttämistä johonkin oikeudenomistajan kannalta ei-kilpailevaan toimintaan. Tällainen järjestelmä vaatisi tehokkaat suojajärjestelmät lainsäädännön kiertämisen estämiseksi, kuten sen, että tietyn väitetyn alkuperäisen tarkoituksen investoinnille tulisi olla todellinen.

Esitettyihin ratkaisuihin liittyvät ongelmat saattavat vaatia paljon selvityksiä ja resursseja, mutta muutokset ovat joka tapauksessa tarpeen jossakin vaiheessa, kuten aiheen nostattaman keskustelun määrä kuvastaa. Tämän lisäksi oikeusjärjestelmän muutos tarpeita heijastaa se, että Euroopan unioni on jo yli kymmenen vuotta sitten pohtinut lainsäädännön kokonaan poisvetämistä. Järjestelmän sisältämää ongelmaa ei voida poistaa pelkillä tuomioistuinten ennakkoratkaisuilla, vaan ne tulee ratkaista jo lainsäädännöllisellä tasolla, jotta järjestelmän kestävyys voidaan taata.